

De Probatis|| Sanctorvm|| Historiis

Partim|| Ex Tomis Aloysii Lipoma-||ni, Doctissimi Episcopi, Partim Etiam||
Ex Egregiis Manuscriptis Codicibvs, Qvarvm permultæ antehàc nunquàm
in lucem prodière

Complectens Sanctos Mensivm Septembris Et Octobris

Surius, Laurentius

Coloniae Agrippinae, 1576-

VD16 S 10262

De S. Moyse propheta.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77413](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77413)

Misericor-
diter cura-
tur prædic-
tor violator.

minaremus, negauit se vnquam vel sacrilegum, vel periurum fuisse. Et nobis sanè vi-
sus est vera dicere. Iussimus autem, vt apud aram sancti Remacli se prosterneret. Post-
eà verò nobis Missam solenniter celebrantibus, cum Euangelium legeretur, ille vo-
ciferatur, & surgit à pauimento. Tum verò nobis & permultis alijs adspèctantibus,
lignum è manu eius elabatur: rursusque ille tanquam mentis stuporem patiens, quod
nobis maximæ admirationi fuit, humi collabatur, suisque clamoribus efficit, vt Euan-
gelium audire non possemus. Nec diù post sanatus est. Nos verò lignum illud iussimus
suspendi ad fores monasterij nostri.

Pauca alia miracula omisimus, nè fastidiosi lectores habeant
vndè conquerantur.

S. MOYSIS VITA, A PHILONE HEBRÆO
TRIBVS LIBRIS CONSCRIPTA, PETRO FRANCISCO
*Zino Veronensi interprete. Extat in eius operibus Græcè
scriptis. Nos singulis libris capitula adiecimus,
ad marginem annotata.*

LIBER I

4. Septēbris
Cap. 1.

Nomē Mo-
sis cur mi-
nus celebrè
apud exte-
ros.

OSIS apud Iudæos legislatoris, vt quidam volunt, vel, vt
alij censent, sacrarū legum interpretis, viri in rebus omni-
bus summi, atque hominis planè perfecti absolutique vi-
tam, nè ignoretur ab ijs, qui eius cognitione sunt digni,
scribere cōstituimus. Nam legum quidem, quas reliquit,
gloria per vniuersum orbē peruagata, ad extremos vsque
terrarum fines peruēnit: Ipse autem quinam verè fuerit,
haud ita multis est notum. Etenim qui ciuitatibus leges
condiderunt, propter inuidiam fortassè, & quòd ipse non
paucis in rebus ab institutis ipsorum dissentiret, noluerūt,
vt inter eos, qui apud Græcos celebres erāt, numeraretur.

Quorum plerique, quam ex literarum studijs adepti erant facultatem, monumentis
tum carmine, tum soluta oratione conscriptis de decorarunt, peruulgatas comœdiæ
Sybariticæque nequitia turpitudines componentes. Quos exercere ingenia in viro-
rum præstantiū vitis explicandis oportebat, vt nec præclarū quicquam, quod illustrari
posset, silentio prætermisissim, obliuione deleretur: nec ipsi, potioribus omisissis argu-
mentis, cognitione indigna prætulisse viderentur, cum accuratè scelera ad flagitioso-
rum hominum gloriam promulgarent. At ego, neglecta istorum inuidia, quæ de hoc
viro vel ex sacris libris, quos ipse tanquam admiranda sapiētiae suæ reliquit monumē-
ta, vel ex gentis senioribus didici, memoriæ tradam. Semper enim auditis lecta con-
iunxi atque contexui: Quo factum est, vt diligentius, quam ceteri, quæ ad vitam eius
pertinēt, videar persecutus. Exordiar autē, vndè principium ducendū est necessariò.

Cap. 2.

Mosis gen-
& patria.

Aegypti fer-
tilitas.

Cap. 3.

Pharaonis
crudelitas.

Moses genere quidē Hebræus fuit, sed in Aegypto genitus, & educatus. Illuc enim
maiores eius, cum Babylon & loca finitima diuturna fame premerētur, victus quærē-
di gratia vniuersi cōmigraverant. Ea quippè regio campestris & plana, & cum rerum
omniū, quibus indiget humana vita, tum frumenti potissimum feracissima. Nam hu-
ius flumen vigēte æstate, quo tempore non torrētes solum, sed perennes fluuij minu-
untur, exundat, atque agros fœcundos reddit: qui cum imbre non egeant, magnam
omnium fructuum copiam quotannis afferunt, nisi propter redūdantem incolarum
impietatem iratus Deus eos intercipiat. Parentes sui ordinis optimos habuit, qui licet
tribules essent, concordie tamen vinculo magis, quam generis necessitudine, deuincti
erant. Septima ætate fuit hic post illum primum, qui cum esset aduena, totius Iudæo-
rum gentis dux extitit. Regia autem educatione nutritus est ob hanc causam:

Aegypti Rex, cum huiusce gentis hominum multitudo vehementer cresceret, ve-
ritus nè aduenæ numero indigenas superantes, validiore manu cum illis de imperio
contenderent, robur ipsorum tollere nefarijs consilijs machinabatur. Permittens
igitur, vt fœminas, quæ nascerentur, suscipi atque educari liceret, (siquidem fœmine-
um genus, propter naturæ imbecillitatem, ineptum est ad bellum gerendum) iussit vt
interficerentur mares, nè per ciuitates propagarentur & crescerent. Nam virorum
pro-

propugnaculum haud facile capi euetiq; potest. Natus itaq; puer augustiorē, quā pro priuato homine, indolem præ se tulit. Quare parentes, quoad fieri potuit, edicta Tyranni negligentēs, cum clam domi tribus mensibus nutrierunt. Verum, quoniam in regnis non desunt, qui illa etiā, quæ in penetralibus geruntur, diligenter explorent, vt noui semper aliquid ad Regem afferant, veriti, nē, dum vnus saluti conantur consulere, vnā cum illo perirēt, lachrymātes filium propter fluminis ripam exposuerunt, gementesque recesserunt, miserantes tum vicem suam, qui proprijs manibus filium cogereut occidere, tum iniquissimum ipsius interitum. Deindē tanquā in alieno negocio se, vt maioris calamitatis authores, inculābant. Cur enim eum (aiebant) non simul ac in lucem est editus, exposuimus? Quandoquidem qui non peruenit eō, vt mansuetioris victūs particeps esset, eum multi ne hominem quidem existimant. Nos autem superuacaneam adhibentes curam, tres menses illum enutriuimus, atque itā vberiore tum nobis molestiam, tum ipsi acerbitatem exhibuimus: quippē qui ad ea, quæ incunda molestāve sunt, diutiūs toleranda iam idoneus, acerbiorē malorum sensu perimitur. Ac illi quidem futuri euentūs ignari, miserabili dolore affecti discesserunt: Soror autem infantis expositi, fraterna affectione ducta, paulō longiūs, quid euenturum esset, obseruabat. Quæ mihi videntur omninō prouidentia Dei, cui puer curæ erat, accidisse.

Regionis Rex charam & vnicam habebat filiam. Hæc, vt fertur, cum iam diū nupta esset, nunquā conceperat, quare prolis præsertim masculæ, quæ opulētā paternā felicitatis ac principatūs hæreditatem caperet, erat admodum cupida, nē deficiente sobole, ad alienos perueniret. Quamobrēm eo die quammaximē tristis atque sollicita, licet domi manere, nec porta pedem efferre solita esset, tamen curarum onere fatigata, se cum ancillulis ad flumen contulit: cumq; balneo vsura esset, in carecto densissimo puerum conspicata, vt ad se afferretur, imperauit: eumque à vertice ad pedes vsque contemplans, pulchram habitudinem & formam commendauit: cumque lachrymantem cerneret, non aliter, ac si proprius fuisset filius, materna affectione miserata est. Sciens autem illum esse filium Hebræorum, Regis edictum metuentiū, quomodo tolli educarique posset, consulebat. Neque enim tutum existimabat, eum statim in regiam ferri. Adhuc igitur ambigenti, soror pueri, quæ tanquā specula dubitationem ipsius conijciebat, accurrit, & rogat, an eum à mulieribus Hebræis laclari velit: illaq; annuente, suam & infantis matrem tāquā alienam, adduxit, quō promptiūs libentique animo occasione arriperet, seque illum mercede nutrituram polliceretur, Deo sic prouidente, vt prima alimenta puer germana perciperet. Tum ipsum verē Mosem appellārun, quod ex aqua sublatus esset. Aquam enim Aegyptij Mos vocant.

Cum autem maiora continenter incremēta, quā pro ratione temporis, acciperet, citiūs à mamma depulsus est, & à matre eademq; nutrice, cum non egeret amplius lacte, redditus ei, quæ ipsum lactandum tradiderat. Erat autem generosa liberaliq; forma præditus. Itaq; videns eum perfectiorem, quā ætas pateretur, ex ipsoque ad spectu magis, quā antea diligens & charum habens, adoptat sibi, cum prius artificio tumorem ventris simulasset, quō verus, non autē supposititijs, esse putaretur. Omnia autem quæ Deus vult, quanuis difficilima sint, facilia reddit. Regio igitur cultu atque institutis educatus, non vt planē puer rebus ridiculis & leuib; oblectabatur, licet ij, quorum fidei & curæ commissus erat, permitterent, vt animum relaxaret, & nihil ei triste aut seuerum ostenderent: sed pudorem ac grauitatem præ se ferens, ijs audientis & spectandis vacabat, quæ animo erant profutura.

Iam præceptores vndiq; conuenerant, partim è locis propinquis, Aegyptiq; præfectoris sponte sua, partim è Græcia magnis præmijs accersiti: quorum ille facultates haud itā longo tempore, ingenij præstantia doctrinam & præcepta ipsorum anteuertens, adeo superauit, vt reminisci, non discere, videretur. Quin etiam, quæ cognita difficilima erāt, ipsemet excogitabat. præclara enim ingenia per se multa noua reperiunt. Ac quemadmodum athletarū magistrōs solitudine liberant ea corpora, quæ rectē valent, & omnibus partibus benè compacta, & agilia sunt, quippē quæ nihil aut parū eis curæ præbeant: atque itē agricolas felices generosaque arbores, quæ sponte sua meliores fiunt: sic egregius animus præripiens, quæ dicuntur, per se ipse potiūs, quā Doctorum opera, iuuatur. Arrepto nanque aliquo scientiæ principio, tanquā equus, vt aiunt, per campum excurrit. Numerandi igitur dimetiendique

Moses tribus mensibus clam à patribus nutritur.

Moses infantis exponitur flumini.

Maria soror eius rei euentū obseruat.

Cap. 4. Filia Pharaonis cur Mosem adoptat.

Moses à sua matre nutritur.

Cap. 5.

Filia Pharaonis simulat se matrem Moysi.

Cap. 6. Moses mirè proficit in literis.

Itē in omni scientiæ & philosophiæ

rationem, orationisq; numeros, concentum & modos, vniuersamque muscam, quæ vel instrumentorum vsu, vel vocibus continetur, & philosophiam, quæ per comparationes & coniecturas in literis, quas sacras vocant, ostenditur, ex commendatione animalium, quibus diuinos honores tribuunt, & quæ artibus ac doctrinis his leuioribus comprehenduntur, ex Aegyptiorum sermonibus didicit. Græci autem aliam disciplinarum seriem tradiderunt. At illi, qui è locis finitimis venerant, rum Assyrias literas, tum Chaldaicam de rebus cælestibus scientiam docuerunt. Hanc tamen ab Aegyptijs etiam accepit. Mathematicæ enim facultatis in primis studiosi sunt. Diligenter igitur ab vtrisque didicit, & in quibus inter se vel conuenirent, vel discreparent. Sine contentione autem lites & controuersias præteriens, veritatem inquirebat. Natura enim ipsius nihil falsi poterat admittere: cui vitio sunt affines, quicunque pro partibus pugnant, & propositi, qualecunque fuerit, defensores, vtrum probabile sit, necne, nihil explorantes: similes patronis operam suam mercede vendentibus, qui nihil curant, an causæ, quas suscipiunt, iustæ sint.

Cap. 7. *Mosis summa temperantia in adolescentia.* Cùm autem è pueritia terminis excederet, prudentior euadebat: nec, vt quidam solent, adolescentiæ cupiditatibus indulgebat: licet innumerabilibus ille cebris accenderetur ex occasionibus, quas regna cumulatè suppeditant: sed ipsas continentia ac temperantia, tanquam quibusdã habentis coercens, earum impetum cohibebat. Nam reliquas ægritudines animi, quæ ad iram mororemve commouent, natura mitigans

Primi motus sunt cohibendi, ne peccatum nascatur. & leniens moderabatur. Quòd si quicquam animus tantummodò percussus & afflictus esset, rationis castigatio grauiorem adhibebat animaduersionem. Ac primos omnino animi motus atque impetus, vt ferocem & indomitum equum obseruabat, veritus, nè ratione, quæ aurigæ munere fungi debet, præcurrentes omnia perturbarent.

Sunt enim bonorum malorumque causæ: bonorum quidem, cùm præsentium imperio: malorum autem, cùm contumaces sunt, nec ei volūt obtemperare. Quibus ex rebus fiebat, vt & qui cum illo versabantur, & reliqui omnes, meritò noui spectaculi admiratione affecti, dubitarent, vtrum illustri illa, quæ corpus eius incolebat, mens diuina esset, an humana, an ex vtroque composita. Animaduertebant enim aliarum non esse similem, sed eminere, & ad magnificentius quiddam extolli. Ventri enim, præter necessarium tributum, quod natura præscripserat, nihil impertiebat. Voluptatum autem, quæ sub ventre sunt, ne meminerat quidem, nisi quandiù liberis operam daret. Parsimonia verò præcipue studiosus erat. A molli enim delicataque viuendi ratione, vt si quis alius, abhorrebat: quippe qui animo tantum viuere cupiebat, nõ corpore. Philosophiæ præcepta ex quotidianis actionibus ostendebat, sic loquens, vt sentiebat: ita se gerens, vt ad orationis vitæque, concentum dictis facta congruerent, vt qualis sermo, talis vita: & qualis vita, talis sermo reperirentur: vicissimque sibi, tanquam in instrumento musico concinentes, responderent.

Cap. 8. *Res secundæ vt pleròque infleat.* Iam cùm multi, si prosper aliquis fortunæ flatus eos paulisper prouexerit, inflati magnos spiritus tollant, & humiliores despiciant, eosque quisquillas, sordes, incommoda, inutilia terræ pondera, & alijs id genus nominibus appellent, non aliter, ac si commutabilem ipsi fortunæ conditionem apud se in tuto stabilique loco conclusam obsignatamque contineant, cùm ne postmodum quidem eodem fortasse futuri sint statu, (Quid enim fortuna mutabilius, quæ humana cuncta sursum deorsum versans, vno eodemque die sæpè excelsio loco positum deprimat, abiectionemque sublimem tollit?) Hæc isti cùm semper fieri videant, planeque intelligant, domesticos tamen atque amicos contemnunt, legesque, secundum quas geniti educati que sunt, violant, & mores atque instituta patria, quæ meritò reprehendi non possunt, mouent atque dissolunt, rerumque præsentium studio, nullius veterum memoriam retinent.

Moses hæres regni Aegyptij. Ille verò felicitatis humanæ fastigium assecutus, cùm tanti Regis nepos, auitique regni sic, vt nullus vnquam filius magis, hæres omnium spe existimaretur, atque adeò Rex iuuenis vocaretur: disciplinam tamen, in qua natus erat, à Maioribus traditam studiosè coluit, eorum, qui se adoptauerant, bona, licet temporibus splendidiora essent, aliena tamen adulterinaque putans, eorum verò, à quibus fuerat procreatus, quantum exiguum ad tempus obscuriora forent, propria tamen germanaque iudicans, tanquam incorruptus quidam iudex, vtrorunque, hos amore beneuolentiaque, promptè prosequeretur, illos vt de se bene meritos, grata voluntate remunerabat: idque perpetuò præstitisset, nisi nouum & nefarium à Rege scelus, in ea regione patratum adspexisset.

Hospites

Hospites enim erant Iudæi. (Nam maiores, vnde genus ducebant, vt antea diximus, ex Babylone atque alijs regnis penuria victus in Aegyptum demigrauerant, & supplices quodammodo ad Regis fidem indigenarumque misericordiam, tanquam ad sacrum asyllum confugerant. Hospites enim apud eos, à quibus suscipiuntur, meo quidem iudicio supplices sunt. Nec supplices solum erant & amici, sed incolæ iam ad parem cum vrbans honorem aspirantes, ac propè ciues, ab ipsis indigenis parum differebant) Hos, qui proprijs sedibus relictis, in Aegyptum tanquam in alteram patriam concesserant, regionis princeps non secus, ac si eos aut bello cepisset, aut emisisset à dominis, quorum in ædibus vernæ nati essent, seruitute opprimebat: eosque vt mancipia tractabat, qui non solum liberi erant, sed hospites, & supplices, & incolæ, & Deum liberis, hospitibus, supplicibus, familiaribus præsentem, taliumque facinorum inspectorem ac vindicem nihil veritus aut reformidans. Ad hæc eos nouis quotidie laboribus premens, maiora, quam sustineri possent, onera imponebat. Ea si quis propter imbecillitatem detrectaret, ferru præstò erat. Operibus homines immittissimos ac sauiissimos, nemini que ignoscentes præfecerat, qui ex ipsa re operum exactores appellabantur. Lutum alij conflandis lateribus conficiebant: alij paleas vndique comportabant: Laterum enim vincula, sunt paleæ: alij domos, muros, vrbes extruebant: alij excindebant lapides, materiam ipsi die noctuque, nullis succedentibus, exportantes. Nulla dabatur quies, adeo, vt ne somnum quidem capere liceret. Omnia & opificum & ministrorum munera obire cogebantur. Itaque breui prius animi concidebant, tum corpora defatigabatur: atque ita tanquam pestilenti lue correpti, alij post alios interibant. Hos insepultos extra fines abijciebant, & tam miserabiliter defunctis propinquos aut amicos non solum puluerem iniicere, sed ne illachrymare quidem permittebant: vt animi etiam affectionibus, quas propè rerum omnium solas natura liberare esse voluit, seruitutem intolerabili grauioris necessitatis onere affligentes impij minitarentur.

Hæc ille ferens iniquo animo, vehementerque dolens, cum nec iniurios vlci sci, nec læsis opitulari posset, oratione, quantum poterat, adiuuabat, præfectos monens, vt moderatè se gererent, & mandatorum acerbicatem mitigarent atque remitterent: operarios autem cohortans, vt præsentem fortunam fortiter ferrent, sequere viros præstarent: nec, si corpora fatigarentur, animis deficerent, sed post aduersam prosperam expectarent. Rerum enim, quæ in mundo sint, omnium esse vicissitudinem. Cæli perturbationem in serenitatem conuerti: ventorum violentiam, in placidum aëris statum: turbulentam maris tempestatem, in quietam tranquillitatem: res item humanas sic agi, atque eo magis, quo sunt mutabiliores. Hisce rationibus se grauissimos eorum morbos vt bonus medicus lenire, ac leuijores reddere existimabat. At illi paulisper mitigati, rursùm irruerant, & ex respirandi interuallo nouum aliquod omnino & grauius malum afferebant. Erant enim ex præfectis quidam planè implacabiles, atque ita rabidi, vt à venenatis carnemque vorantibus bestijs crudelitate nihil differrent, feræ sub humana figura, quæ corporis formam ad mansuetudinis speciem venandi decipiendi que causa gestabant, ferro adamanteque duriores. Horum vnum immanissimum, cum admonitionibus nõ mitior, sed asperior fieret, iussaque tanta diligentia ac manuum celeritate facientes, vt ne spatium quidem haberet respirandi, ad necem vsque contumeliose flagris cæderet, de medio sustulit: æquum esse iudicans, vt qui pernicie atque interitu hominum pascetur, ipse perderetur ac interiret.

Hoc audito, Rex indignatus est, & grauitè tulit: nõ quod vnus iuste, an iniuste necatus occidisset, sed quod è filia natus, à se dissentiens, non eosdem, quos ipse, inimicos atque amicos iudicaret: sed odisset, quos ipse diligeret: diligeret, quibus ipse inensus esset, in eosque se mitem misericordemque præberet, quos summo ipse odio prosequeretur ac sempiterno. Hanc magistratus semel occasionem nacti, cum scirent adolefcentem scelerum ipsorum esse memorem, eaque opportunè vindicaturum suspicarentur, innumerabiles hinc inde calumnias in apertas aui aures intulerunt, vt etiam amittendi regni timorem iniicerent. Id molietur, dicebant. nihil enim humile sapit, semper aliquid machinatur, ante tempus affectat regnum. Quosdam blanditijs allicit, alios deterret minis, alios necat in dicta causa: quos tibi charissimos animaduertit, aspernatur. Quid iam cunctaris? an expectas, vt cogitata perficiat? Magni momenti est apud eos, qui insidias struunt, eorum cunctatio, qui petuntur insidijs.

Istorum

Cap. 9.

Pharaonis
in hospites
Iudæos se-
uitia.

Cap. 10.

Moses con-
solatur Iu-
dæos affli-
ctos.Præfecti
operu cra-
delissimi.Ex ijs vnum
occidit Mo-
ses.

Cap. 11.

Magistrat⁹
inflammât
animu Pha-
raonis in
Mosen.

Cap. 12.
Moses fugit
in Arabiâ.

Istorum criminationibus in Arabiam finitimam secessit: vbi tutò commorabatur, Deum obsecrâs, vt miseròs è difficilimis incommodis liberaret: eos autem, à quibus nihil in ipsis discruciandis omittebatur, meritis supplicijs afficeret, sibiq; duplicatam hanc gratiam concederet, vt vtrunq; posset intueri. Hoc eius bonorum studium, & malorum odium diligens Deus, ipsius audiit vota, nec eorum, quæ illic patrabantur, in longum, vt ipsum decebat, iudicium distulit. Interim se in stadio virtutis Moses exercebat, ciuiliq; ratione magistra, optima vitæ genera, quæ tum in cõtemplatione, tum in actione versantur, cum laude colens vtebatur: & philosophiæ decreta versans, studiosèq; animo repetens, ità memoriæ commendabat, vt nunquàm obliuisceretur: eaq; statim factis exprimens, laudem inueniebat apud omnes. Quamquàm non videri, sed esse laudabilis studebat. Sibi enim tanquàm signum proposuerat rectam naturæ rationem ac legē, quæ sola virtutum est & principium & fons. Alius ergò implacabilem inexpiabilemq; Regis iram fugiens, ac tum primùm in alienam regionem profectus, incolarum mores ignorans, nec planè sciens, quibus rebus delectarentur, aut à quibus abhorrent, etsi quietam & vulgò incognitam vitam agens, latere potius voluisset, quàm in publicum sese conferre: eos tamen, qui potentia atque opibus plurimùm possent, officiorum assiduitate rationibus suis studiuisset adiungere, vnde subsidium & opem expectaret, si qui vim aduenientes sibi conarentur inferre. Ille verò diuersam à cõmuni sententia viam ingrediebatur, saniora animi consilia sequens, nec supplantari se, aut decipi patiebatur. Quamobrèm maiores nōnunquàm viribus animos tollebat, iustitiam satis per se firmam atque experendam existimans: eaq; incitatus, imbecillioribus vtrò ferebat auxilium. Quæ autem eo etiam tempore gesserit, dicam. Licet enim parua videri queant, non à parua tamen sapientia profecta sunt.

Studet non
videri, sed
esse lauda-
bilis.

Cap. 13.
Apud Ara-
bes pascunt
greges etiã
illustres vir-
gines &
pueri.

Apud Arabes mos est, vt armenta gregesq; pascant, non viri solùm, sed fœminæ: nec pueri tantùm, sed virgines: non modo obscuris, sed illustribus ortæ parētibus. Septem igitur puellæ sacerdotis filiæ gregem duxerāt ad quemdam fontem, vnasq; funibus vinctas vna ab alia, quo labor in singulas ex æquò disperiretur, ordine excipientes, alacriter admodum canales in propinquo sitos implebant. Accedentes autem alij pastores, contempta virginū imbecillitate, eas vnâ cum grege conabantur expellere, gregesq; suos ad paratum potum adducentes, alieni percipiebant laboris fructum. Quod intuens Moses, qui non procùl aberat, sed propè stans, morem & institutum illud antè considerabat: Ab iniuria, inquit, non temperabitis? Auaritiæ ne vestre suffragari solitudinem existimatis? Nōne erubescitis, quia brachia & vnas inertes alitis? Vos setæ profundæ, ac ventres estis, non homines. Illæ quidem virgines animos viriles gerunt, quæ nihil eorum, quæ agenda sunt, negligunt. Vos autem iuvenes delicijs muliebribus vacatis. Faceffite hinc, atque illis cedite, quæ priores aduenerunt. Vos ne, quos equius erat illis aquæ copiam haurire, haustam ab eis, vultis interceptere? At per cælum iustitiæ oculus, ea, quæ vel in maximis geruntur solitudinibus, perspicentem, non auferetis. Me nanque præbuit adiutorem, qui istud non expectem, sed illis iniuria affectis opem feram cum magna manu, quam auaros adspicere nefas est. Sentietis autem eam ex occulto vos vulnerantem, nisi sententiam mutatis.

Cap. 14.
Defendit
puellas à
pastorū im-
portunita-
te.

Hæc illo dicente, veriti, nè vaticinaretur, & oracula funderet, (siquidem numine affatus, & in propheta speciem mutatus videbatur) ab incepto desistunt, ac parent, & virginum gregem, suis posthabitis, priorem ad canales ducunt. Illæ verò vehementer lætæ, domum reuerterunt, & quæ præter spem acciderant, sic enarrarunt, vt magno hospitis desiderio patrem affecerint. Repræhendebat autem eas, quòd ingrata fuissent: Cur, inquit, eum dimisistis, quem oportebat statim adducere, & resistentè obsecrare? Ecquid inhumanitatis in me depræhendistis? Nullos vobis ampliùs iniuriam facturos speratis? Defensorum præsidio necesse est beneficiorum immemores indigere. Verùm, quandò peccatum adhuc corrigi potest, recurrite festinates, & hominem, cui gratia debetur, aduocate, vt hospitio susceptum remuneremus. Properant virgines, & cum non procùl à fonte reperiunt: mandatumq; patris exponentes, persuadent, vt domum veniat. Cuius aspectum ille statim, & paulò post sapientiam admiratus, (egregia enim ingenia perspicua sunt, nec ad ea cognoscenda longum tempus est necessarium) ei filiarum pulcherrimam in matrimonium dat, ex vnico officio in illo esse conijciens omnium virtutum decus. Honestū enim per se amabile est, nec alterius eget commendatione, sed proprijs insignibus splendet.

Ducit vxo-
rem filiã sa-
cerdotis.

Post

Post nuptias autem acceptos pascebat greges, atque ita ad gerendum imperium erudiebatur. Præfurus enim mansuetissimo hominum gregi, pastorali cura ad regnum administrandum antè instituitur & exercetur, ut illi, qui natura bellicosi sunt, venatorijs artibus. In his enim exercitijs duces futuri præmeditantur, quæ sint agenda, exercitationisque materiam ex animalibus ratione vacantibus sumunt: ut prædicant, quæ utroque imperij tempore, tum belli, tum pacis, præstare oporteat. Nam agrestium inter venandum insectatio, est hostium persecutorum institutio. Cicurum autem cura & gubernatio, est regia subditis imperandi disciplina. Quamobrem non contumeliæ, sed insignis honoris causa, populorum pastores Reges appellantur: mihi quæ non ex vulgi opinione, sed ex sententia eorum, qui rem ad veritatem explorant, (rideat, qui velit) solus ille videtur Rex perfectus futurus, qui scientiæ pastoralis peritus, in deterioribus animalibus didicerit, quæ pertinent ad præstantiora. Magna enim perfici nequeunt ante parua.

Cap. 15.

Reges cur
vocetur pa-
stores.

Cum igitur pastorum, qui tunc erant, optimus euassisset, idoneusque ad ea ministranda, quæ pecori sunt vilia: quoniam nullum laborem fugiebat, sponteque sua libens & præfens munere suo cum lætitijsynceraque fide fugebatur: sic greges auxit, ut illi iam reliqui pastores inuiderent, cum gregibus suis nihil simile viderent contingere, quibuscum satis præclare agebatur, si in eodem statu permanerent: at illius greges, nisi quotidie augerentur, videbantur imminui propter magna incrementa, quæ suscipere cõsueverant, tum pulchritudinis ex magnitudine & pinguedine, tum multitudinis ex fecunditate & salubritate. Ducebat autem greges in locum irriguum & herbosum, ubi magna pabuli copia suppetebat. Profectus igitur in quoddam nemus, spectaculum vidit admirabile. Rubus (est autem rubus planta quædam spinosa atque humilis) repente, cum nullus ignem intulisset, multa tanquam ex aliquo fonte manante flamma, totus à radice ad summum circumfusus exardebat, & manebat tamen incolumis, nec comburebatur, perinde quasi res esset, quæ lædi non posset, nec pabulum ignis ipse foret, sed igne nutrire. In medio autem flammæ cernebatur forma omnium pulcherrima, quæ nullius similitudinem præferbat, imago planè diuina ac singularis, lux clariorem igne splendorem emittens, quam coniecisset quispiam esse effigiem Dei. Vocetur autem Angelus, quoniam ad spectum magnifico futura denunciabat, silentio propè clariùs, quàm voce. Rubus etenim ardens significabat eos, qui afficiebantur iniuria: ignis verò vrens, illos, qui iniuriam inferebant. Quod autem ardens non combureretur, indicium erat, iniuria affectos, ab inferentibus non deletum iri: sed horum quidem vim atque impetum, inanem ac vanum fore, illis autem insidias non obfuturas. Nam Angelus ipse prouidentiam Dei, res graues & formidolosas præter omnium spem in lenes ac placidas commutantis, indicabat. Sed imaginem hanc diligentius expendamus.

Cap. 16.

Moses egre-
gus omnium
pastor.Rubus quid
sit.Rubus ar-
det, nec com-
buritur.Conspicit
formam quæ-
dam pulcher-
rimam Mo-
ses in me-
dio flammæ.

Rubus, planta, ut dictum est, maximè imbecillis, sed aculeis tamen ita munita, ut solo tactu vulneret, ab igne, qui exurendi vim habet, non consumebatur: sed contra potius seruabatur ab eo, talisque manens, qualis erat antè, quàm incenderetur, ac nihil prorsus abiciens, lucem acquirebat. Quibus omnibus ea describitur consolatio, qua tunc in calamitate constitutos sustentabat, hanc tantummodò vocem non edens: Nolite animos despondere. Imbecillitas vestra vis est, quæ feriet & vulnerabit innumerabiles: ab illis, qui vos euertere cupiunt, muniemini potius, quàm adolebimini: mala vobis obesse non poterunt. Quinetiam cum quis vos penitus oppressos existimabit, tum gloriam vestram maximè illustratam adspiciet. Ignis rursùm, qui corruptèdum vim habet, crudeles arguit, ac monet, ne proprijs viribus elati, confidant: sed robur imbellem redditum atque sublatum conspicientes resipiscant. Vis enim in flamma comburèdi, ut lignum accenditur: Quod autem in ligno naturam habet ut comburatur, perspicue tanquam ignis accendit. Hoc mirifico portento velut euidentissima admonitione Mosis futura præmõstrat Deus, & oraculis incipit adhortari, ut populi curam defensionemque suscipiat: quippe qui non solum libertatis eius minister, sed etiam demigrationis ex eo loco dux haud ita multo post sit futurus: polliceturque, se in omnibus præstò futurum. Afflictorum enim & intolerabiles iam diu cõtumelias tolerantium, nullo homine nec subleuante, nec miserante, Ego, inquit, miser sum. Etenim, cum & priuatim singuli, & vniuersi vno consensu precantes & supplices ad me confugerint, à me decet auxilium expectare. Sum autem natura mitis, & veris supplicibus misericors. Ad regionis Regem proficiscere, nihil omnino reformidans.

Cap. 17.

Exponit quæ
rubus ardens
significat.Verba Dei
ad Moysen
de medio
tubi.

Prior

Prior enim, à quo insidiarum metu aufugeras, defunctus est: qui autem nunc retum potitur, nihil succenset tibi. Seniores ergò, qui sunt in populo, tecum adducens, dic, eum oraculo à me euocatum esse, vt ex patrio more atque instituto, trium dierum itinere indè progressus sacrificet.

Cap. 18. Moses autem non ignorans, sibi nec suos, nec alios fidem habituros: Si me, inquit, interrogauerint, ecquod sit nomen illius, qui miserit me, ego autem id expedire nequiuro, nòne videbor eos decipere? Primum, inquit, illis respondeo, me esse illum, qui est: vt cum intellexerint discrimen, quod est inter Esse atque Non esse, simul etiam discant, nullum reperiri nomen, quod propriè cògruat mihi, cui soli adest ipsum Esse. Quòd si ingenij imbecillitate percipere non valebunt, & requirent, quomodò appeller, dicito, Me nò solum esse Deum, sed trium virtute insignium virorum Deum, nempe Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob. Quorum primus sapientia, quæ doctrina traditur: alter illius, quæ natura percipitur: tertius eius, quæ exercitatione comparatur, exemplar est. Quòd si nondum crediderint, tribus portentis, quæ nemo prius nec adspexit, nec audiuit, edocti cedent. Portenta autem illa erant eiusmodi:

Cap. 19. Virgam, quam habebat, iubet in solum proijcere. Quæ confessim animata, repperat, ac inter serpentes excellens, ingētis magnitudinis draco fit absolutissimus, à quo celeriter recedens Moses, seque præ timore vertens in fugam, reuocatur, iussuque Dei fidutiam & animum subministrantis, cauda draconē apprehendit. At ille, qui adhuc conuoluebatur, ad tactum stetit, & in longitudinem sese concinnè componens, statim in ipsam virgam reuersus est. Vtraque profectò commutatio admiratione digna: vtra verò mirabilior fuerit, iudicari non potest, cum animi cogitatio ad vtranque pariter obstupescat. Ac portentum quidem hoc, primum fuit. Alterum autē haud multò post subsecutum est. Præcipit, vt manum condat in sinu, eamque proferat paulò post. Quo iussa faciēte, manus è vestigio niue candidior apparet. Rursum autem eam in sinu condenti, rursumque proferenti, in suum se colorem conuertit, & formam propriam recipit. Hæc solus à solo docebatur, vt domesticus apud præceptorem, secum habens portentorum instrumenta manum & virgam, quibus instructus erat. Tertium porrò, non minorem habiturum admirationem, nec edi, nec prædoceri necesse fuit. In Aegypto enim illud oportuit inchoari. Erat autem tale: Quantum, inquit, aquæ ex flumine haustum, in terram fuderis, sanguis nigerrimus euadet: sic autem nec colore solum, verum natura & vi commutabitur. Hoc sanè credibile videbatur non modò propter dicentis, qui non mentitur, autoritatem: sed etiam propter illa, quæ tum in manu, tum in virga mirabiliter iam fuerant demonstrata.

Manus repentè mutatur.

Aqua mutatur in substantiã fan-
guinis.

Cap. 20. Quauis igitur crederet Moses, munus tamen recusabat, se tenuitate vocis, & linguæ tarditate, atque orationis inopia laborare dicens, præsertim ex quo Deum loquentem audiuerat. Hominis enim in dicendo facultatem cum veritate comparans, infantiam existimabat. Præterea cum ad homines superbos ac tumidos modestus & verecundus ipse mitteretur, onus id grauius esse ducebat, quàm vt ei sustinendo par esse posset. Precabatur igitur, vt alium eligeret, qui ad singula mandata perficienda foret idoneus. At ille pudorem ac modestiam eius commendans: Si ignoras, inquit, quis homini os tribuerit, & linguam arteriamque, atque omnia humanæ vocis instrumenta fabricatus sit, is ego sum. Quamobrè nihil metuas. Ad nutum enim meum cuncta reddentur concinna, & mutabuntur in melius: nec quicquam impediet, quo minùs verborum fluxus, atque orationis copia, tanquam ex puro fonte, facilis lenisque decurrat. Quòd si opus erit interprete, os fratris tibi subseruiet: vtille quidem, quæ ex te audiērit, multitudini nunciet: tu autem illi, quæ à me acciperis.

Recusat Moses ex humilitate iniūctum obire munus.

Cap. 21. His auditis, quoniam perpetuò contradicere, nec tutum erat, nec periculo vacabat, discedens, in Aegyptum cum vxore & liberis proficiscitur, occurrentique sibi itinere fratri exponit responsa Dei, seque vt sequatur, persuadet. Huic autem animus ad parendum ex diuino consilio sic affectus fuerat, vt nihil hæsitans ea collaudaret, promptusque sequeretur. Cum igitur vna sententia atque vno animo in Aegyptum peruenissent, maioribus natu ex populo secretum in locum coactis, oracula nunciant & declarant, Deum misericordia commotum, velle salutem ipsorum còsultare, eosque indè ad meliora loca transferre. Ad ea autem Moses illis se duces profiteatur. His ità constitutis, Regem non verentur conuenire, vt populum sacrificaturum

Loquitur Regi de di-

extra

extra fines dimittat. Oportere enim se à maioribus instituta facere sacrificia, non cōmuni aliorum hominum ritu, sed singulari quodam more & lege à reliquis abhorrente. At ille, qui iam inde ab ipsis in cunabulis maiorum superbia suum animum inquinauerat, nec vllum Deum præter eos, qui cernerentur, esse censebat, reuuit: contumelioseque respōdens, Ecquis est, inquit, iste, cui me parere necesse sit? Ignoro nouum istum, quem dicitis, Dominum. Nec populum, per celebritatis & sacrificiorum simulationem à me deficere cogitantem, dimittam. Tum, vt erat difficilis, iracundus & inexorabilis, iubet Prefectos operum castigari, quòd remissionem oiciumque concederent. Solutioris enim ociosisque animi esse, de celebritatibus & sacrificijs cogitare, quæ ne in mentem quidem veniant ijs, qui necessarijs laboribus sunt occupati: sed illis, qui in voluptate delicijsque versantur.

Gravioribus ergò, quàm antè, calamitatibus oppressi, cùm & Mosis nuncijs vt deceptoribus, succenserent, & partim clam, partim apertè maledicta conijcerent, atq; impietatem eorum accusarent, quòd viderentur Deum mendacem cōstituisse: præstare incipit Moses portenta, quæ didicerat, existimans eos, qui illa conspexissent, abiecta incredulitate, in qua versabantur, fidem ijs, quæ dicerentur, habituros. Demonstrata autem portenta sunt, diligenter tum Rege, tum magistratibus Aegyptiorum spectantibus. Etenim cùm omnes in regiam confluisent, Mosis frater arreptam virgam admodum manifestè concutiens, in solum proiecit, eaque draco protinus efficitur. At illi, qui circum spectabant & admirabantur, præ metu recedentes aufugiebāt. Sapientes autem & magi, qui aderant: Quid, inquit, admiramini? nec nos talium rerum ignari sumus: sed earum effectricem artem callemus. Tum proiectis, quæ quifque tenebat, virgēs, serpētes totidem apparuerunt, qui circa primum illum vnum obuoluebantur. Ille verò cùm diu oberrasset, se sublimem excitat, dilatat pectora, fauces aperit, attractusque spiritus atque imperu vehementissimo cunctos tanquàm piscium iactum vndique colligit, collectosque deuorat & absorbet, atq; in pristinam virgæ naturam redit.

Iam magnifico victi spectaculo magorum animi, coarguebantur suspicari, hæc non esse hominum figmenta, nec artes ad fallendum excogitatas: sed diuina virtute fieri, cui omnia factu facilia sunt. Verùm cùm perspicuo rerum euentu sic cogētur confiteri, nec tamē minis audacter in sua inhumanitate atq; impietate, tanquàm in maximo aliquo bono perstarent, nec iniusta seruitute oppressos miserarentur, nec quæ verbis mandabantur, efficerent: cùm voluntatem suam Deus portentis & signis clariis iam, quàm per oracula, declarasset, grauioribus remedijs vti necesse fuit, & plagis, quibus solis stulti, qui oratione doceri non possunt, emendantur. Decem autem regioni illatæ sunt plagæ, vt qui absolute peccauerant, absoluto item afficerētur peccatorum numero. Quæ quidem animaduersione inusitata fuit ac noua. Totius enim orbis elementa, quibus ipse mundus compactus & perfectus est, indicante Deo, ad impiorum regionem euertendam atq; vastandam incumbunt: vt eius imperij potestas ostēdatur, qui, quæ salubriter ad rerum omnium procreationem fecit, eadem, quando vult, ad impiorum conuertit interitum. Sic autē supplicia diuidit, vt terna ex crafioribus elementis, terra & aqua, vnde corporeæ etiam qualitates confectæ sunt, Mosis fratri permittat: Terna rursus ex purioribus, animorumque, semina continentibus, Mosis tantum assignet. Vnum vtrique commune septimum tribuat. Terna reliqua, ad eum numerum conficiendum, referuet sibi.

Iam aquæ supplicia primum aggreditur, vt quam Aegyptij rerum omnium ortus principij existimant, ideoque summo in honore ac precio habēt, in ea primò puniantur, admirationemque, atque admonitionem percipiant. Cùm igitur diuino mandato Mosis frater fluuium virga percussisset, ille dictum ac factum ab Aethiopia vsque ad mare in sanguinem vertitur, paludesque, simul & fossæ, & fontes, & putei, quicquid denique in Aegypto ex aqua constabat, naturam sanguinis subit. Quam obrēm penuria porus obstructis puteis, qui apud ripas erant, alios effodiebant: sed in cisternarum non aliter, quàm in sanguinis missione, torrentium more fluente sanguinis iaculabantur, cùm nulla aquæ lucidæ eliceretur stilla. Interibant igitur omnia piscium genera, cùm id, quod vitam eis suppedibat, exitium & perniciem afferret. Itaque frequenti corruptionum corporum multitudine passim cuncta foetebant, magnusque hominum numerus siti moriebatur. Iacebant in triuijs cadauerum cumuli, cùm propinqui non possent in sepulcra defunctos inferre. Septem enim dies calamitas sæuijt, donèc & Mo-

mittendo populo.

Cap. 22. Durus pre-munetur braei. Miracula edit Moses.

Mosis draco absorbet serpentes magorum.

Cap. 23.

Decem plagæ Aegypti, e quibus tres Aaron, tres Mosis, vna vtrique, tres vltimæ Deo adscribuntur.

Cap. 24. Aquæ quæ tribuantur Aegyptij. Plaga. Aquæ mutantur in sanguinem.

Pisces moriuntur.

Itemque homines.

sem Aegyptij, & Deum Moses obsecrauit, vt pereuntium miseretur. Is autem natura benignus ac mitis, sanguinem in dulcem aquam conuertit, fluminiq; pristina pura ac salubria fluenta reddidit. At illi paulisper recreati, ad eandem sauitiam & iniquitatem reuerterunt, nō aliter, quā si aut iustitia penitus ex hominibus sublata esset, aut qui vno supplicio affecti essent, non solerent iterum verberari. Quapropter, vt puerorum insipientium mos est, vapulando didicerunt non esse contumaces. Poena enim, quę ponē sequens, & cunctantium inherens vestigijs tardior est, ad flagitia properantes accurrens consequitur & apprehendit.

Cap. 25.
2. Plaga.
Ranæ ex-
istunt in nu-
mera.

Frater igitur Moyses iterum iussus est virgam super riuos, & flagna, & paludes extendere, ad eiusque extensionem tanta ranarum exilit multitudō, vt non solum fora, & quę sub dio sunt loca: sed villas, & domos, & templa, & quicquid denique priuatum ac publicum erat, complerent: Tanquā si genus vnum bestiarum aquatiliū natura in aduersariorum regionem quasi coloniā deducere cogitasset. terra enim aduersatur aquę. Quamobrēm cum nec domo egredi possent, (quoniam angiportus obfidebantur) nec domi manere, (quia iam ad summa vsque fastigia intima quęque erāt occupata) in maximis molestijs & salutis desperatione versabantur. Quare rursus ad eosdem confugiunt, pollicente Rege, se permitturum, vt exeant Hebraei. Precibus igitur eorum placato Deo atque annuente, ranę partim in fluuium recesserunt, partim interiērent statim, earumque cumuli erant in triuijs, quos augebant, alias ex adibus efferentes. Quare foetor intolerabilis proficiscebatur ex cadaueribus earum, quę etiam dum essent viuę, magnam sensibus molestiam afferebant.

Cap. 26.

3. Plaga.
Cyniphes
vexant Aeg-
yptios.

Ceterum cum à supplicio parumper respirassent, quemadmodum in certaminibus athletę colligunt vires, vt fortius pugnent, malorum, quę antē perpassi fuerant, obliti, ad solitam malitiam reuersi sunt. Deus autem ommissis pœnis, quas infererat ex aquis, eas, quas illaturus erat ex terra, aggressus est, adhibito eodē punitore, à quo, vt iubebatur, virga percussum solum effudit cyniphum copiam, quę diffusa veluti nebula, vniuersam Aegyptum occupauit. Hoc autem animal licet minimum sit, est tamen molestissimum. Neque enim summam tantummodō cutem laedit, & vellicans incitat, quod molestē acerbeque pruriat: sed in nares & aures penitus ingreditur, & in oculorum etiam pupillas inuolat, nisi custodias. Quę verò aduersus impetum eius possit esse custodia, præsertim si Deus puniat? Quærat fortasse quispiam, cur tam abiectis animalibus regionem vastari, cum vrsis, leonibus, pardis, & alijs eiusdem generis feris in domitis & immanibus, quę humana carne vescuntur, vti poterit, aut certe Aegyptijs aspidibus, quarum morsus sine mora necare solent. Hic igitur illud primum, si verè nescit, discat, regionis incolas Deum admonere potius, quā interimere, voluisse. Nam si eos funditus perdere decreuisset, non animalium opera ad eam rem vsus esset, sed supplicijs solitis, fame & pestilentia. Deinde documentū illud percipiat, quod in omnem vitam necessarium est: homines cum bellum gerunt, sibi validissimum quodque præsidium exquirere, quod imbecillitatem suam admirabilem reddat. Deum verò, qui summa & maxima potentia est, si ad irroganda supplicia velit quibusdam tanquā instrumentis vtī, non fortissima & amplissima, quorum ipse robur minimè curat, sed tenuia paruaque deligere, quibus in expugnabiles & inuictas opes euertens, sceleratos puniat atque vlciscatur. Id quod tūc etiam egit. Quid enim cyniphe vilis aut abiectius? Quo tamen tota Aegyptus exclamare & confiteri coacta est, id esse digitum Dei. Nam Dei manum ne vniuersa quidem terra, quā longè latequē patet, immò verò ne totus quidem orbis sustinere queat. Atque hæc quidem per fratrem Moyses supplicia fuerunt illata. Quę autem ipse, & ex quibus naturę partibus irrogarit, deinceps considerabimus.

Exod. 8.

Cap. 27.

Aegyptus
hyemem
non habet.

Aër igitur & cælum, purissimę partes vniuersi, aquę & terrę in Aegypto, cuius arbiter constitutus erat Moyses, castiganda succedunt. Coepit autem prius aërem permouere. Aegyptus enim sola præter morem regionum, quę ad Austrū vergunt, vnam ex anni tempestatibus hyemalem nō suscipit, ob eam fortasse causam, quod, vt ferūt, à cingulo, qui semper ardore torretur, non procul abest. vndè calor continuo fluit, & omnia, quę sunt in circuitu, calefacit: aut fortè, quia cum ad æstiuas solis conuersiones flumen augeatur, omnes nebulas attrahit atque consumit. Aestatis enim principio incipit crescere, & desinit ad eius finem. Quo tempore contra ora Nili Etesię perflant, à quibus prohibitus in mare, quod ea ventorum vi intumescit, ingentesque fluctus tanquā muros opponit, defluere, intus voluitur: cum que & vndę occurrat ipsi fursum

fursum à fontibus decurrenti, & cum per ostia egredi debeat, propter impedimenta reuertenti, nec vtrinq; cõequentibus ripis dilatariqueat, vt par est, tollitur in sublime. Ac fortè hyemem in Aegypto fieri superuacaneum esset. Flumẽ enim stagnans idem commodum affert, quod ex imbrium copia solet proficisci, vt annui fructus proueniant. Natura autem nihil frustra molitur: quod eueniret, si pluuiam terræ non egentis suppeditaret: & multiplici variaq; operum scientia delectatur, quippè quæ vniuersi concentum ex contrarijs effecerit. Itaque pluuiæ commoda tum fursum è cælo, tum deorsum ex fontibus fluminibusq; subministrat. Cum igitur Aegyptus irâ constituta sit, & hybernis temporibus ver agat, atque illæ duntaxat partes, quæ mari proximæ sunt, tenuibus guttis pinguescant: quæ verò supra Memphim Aegypti Regiam sunt positæ, nunquam omninò niue conspersæ fuerint, repenti sic immutatus est aër, vt quæ difficilima hyemis tempora solent afferre, cuncta simul ingruerint, imbrium copia, grauis ac multa grandinis vis, ventorum inter se decertantium & collidentium impetus, quo nubes effringebantur, fulgura tonitruaque sibi vicissim respondentia, perpetua fulmina, quæ spectaculum maximè formidandum præbebant. per grandinem enim, quæ pugnacem naturam obtinet, cursitantia, nec eam liquefaciebant, nec ab ipsa restinguebantur, sed oberrando, grandinem conseruabant. Quorum omnium cum immensâ copia, tum insolentia, in summam desperationem habitatores adducebat. Suspiciantur enim, id quod res erat, ea, quæ contingebant, immitti ab ira diuina, quæ noua & post hominum memoriam inaudita ratione ad arborum fructuumq; interitum & exitum aërem immutaret. Simul etiam non pauca animalia partim frigore, partim grandinis ad lapidum similitudinem ingruentis pondere obruta, quædam ab igne vel combusta, vel semiusta, vulnerum à fulminibus illatorum notas, ad inspectantium monitionem præferebant.

Verum cum calamitas paululum cessasset, Pharaoque rursum eiusque familiares superbè se gererent, iubente Deo, Moses in aërem virgam tollit: statimque ventus violentissimus Ausfer exortus est, totamque diem ac noctem perflans, vehementius intendebatur: qui cum magno per se detrimento esset, (exiccat enim, caput ledit, aures obtundit, molestiasque & dolores affert, præsertim in Aegypto ad Australes partes exposita, per quas cum versentur stellæ, quæ lucem ferunt, fit, vt excitato solis ardore, ipsæ quoque simul excitentur) tum innumerabilem locustarum multitudinem importauit: quæ quidem animalia difficilia plantisq; perniciofa, fluminis instar à fulminibus grandineque relictas arbores obligurièrunt, vt nullum in tanta regione germen cerneretur. Tum demum magistratus, grauiore domesticorum incõmodorum sollicitudine commoti, ad Regem accedunt: & Quousque, inquit, exitum hominibus differs? An nondum ex ijs, quæ contigerunt, Aegyptum perditam & vastatam intelligis? Quibus ille, quò videretur indulgere, cuncta, si calamitas auferretur, pollicebatur. Quare precare Mose, ventus exortus è mari, locustas disiecit ac dissipauit. Quo tamen factò cum Rex de populo dimittendo nihil lenius cõsuleret, ecce tibi malum, quod præterita mala magnitudine superabat.

Repenti cum dies clarus eluceret, offunduntur tenebræ solito obscuriores, vel quòd sol ipse deficeret, vel quòd nubes continuæ & densissimæ, inter se coactæ coniunctæque, radios eius interciperent, vt dies à nocte nihil discreparet: quæ tamen nox longissima, trium dierum totidemque noctium spatium exaquaret. Tunc quidem, aiunt, Aegyptios in lectulis proiectos, non ausos esse cõsurgere: aut si qua naturæ necessitas coëgisset, parietibus, aut alij cuiquam adnitescentes rei, veluti cæcos vix potuisse progredi. Nam utilis ignis splendor aut vi tempestatis extinctus erat, aut tenebrarum densitate vincebatur. Quamobrè maxime necessarijs videndi sensus, aliorumque sensuum princeps, defecerat: cumque homines videre non possent, nec reliquis sensibus vti poterant, qui tanquam mortuo duce erant proffigari. Nec enim loqui, nec audire, nec cibum capere quisquam valebat: sed omni sensuum carentes vsu, calamitateque correpti, silentio & inedia cuncti vitam produxerunt, quo ad miseris eorum Moses, orauit Deum: qui pro tenebris lucem, & pro nocte diem clarum serenumque reddidit.

His plagis Aegyptios à Mose solo afflictos dicunt fuisse grandine ac fulminibus, locustis & tenebris, quæ nullam lucis speciem reliquerunt. Vnam autem intulit simul cum fratre, quam statim explicabo. Dei iussu manibus è camino cinerem sumunt, cumq; Moses in aërem spargit. Tum ex improviso puluis sublatu, hominibus atque

Tantū prodest frug. b⁹
Aegypti Nilii inundatio,
q̄ frequētes pluuiæ.

4. Plaga.
Imbies, grādo, vēti, fulgura, tonitrua, punitur Aegyptios.

Cap. 28.

5. Plaga.
Locustæ vastant Aegyptium.

Cap. 29.

6. Plaga.
Tenebræ densissimæ.

Vifis sensuum principum.

Cap. 30.

7. Plaga.
Vcera in
corporibus
Aegyptiorū

animalibus ratione carentibus inhærens, totam ipsorum cutim & pellem molestè ac turpiter exulcerat, corporaque confestim efflorescentibus purulentis papulis scatebant, quas occultè intus accensas coniecisset aliquis ebullire. Quapropter doloribus & molestijs ex vlceribus illis affecti ex cruciatique, non minus animis, quàm corporibus laborabant. Vnum enim à vertice ad calcem perpetuum vlcus vidisses, cum sparsa pustula in vnam & eandem formam coalescerent: donèc legislatoris precibus, quas pro laborantibus fudit, morbo subleuari sunt. Hæc animaduersio cōuenienter vtrique commissâ fuit, fratri quidem propter puluerem, qui sublatus adheferat: quoniam ipse eorum, quæ ex terra cōtingebant, procurationem sortitus fuerat: Mosis verò propter aërem, ad affligendos incolas commutatam: quia plagarum, quæ ex aëre & cælo fiebant, ipse erat minister. Reliqua tria supplicia sponte sua, neutro administrante, contigerunt, quæ singulatim pro viribus exponam.

Cap. 31.
8. Plaga.
Cynomyia
attingit Aegyptios.

Cynomyia
describitur.

Primum autem ex his fuit ab animali, omnium, quæ natura tulerit, audacissimo cynomyia. sic enim aptè sapientes, à quibus nomina rebus imposita sunt, illud appellârunt, ex duobus impudētissimis animalibus vocabulum componentes, musca nimirum & cane, altero ex ferarum, altero ex volucrum genere, volitat enim musca, cursitat canis sine timore, & quanuis repellantur, pertinacissimè contendunt, donèc sese hic carne, illa sanguine saturauerit. Cynomyia autem, seu musca canina, audaciam ab utroque mutuata est. Est enim mordax & insidiosum animal. Nâ è longinquo tanquam sagitta stridens cum strepitu irruit, & magno cum impetu superueniens sese applicat. Tunc autem diuinitus immissa, grauius damnum inferebat, cum non solum à natura instructa, sed etiam à diuina providentia, quæ ferocitatem illius ad incolarum cruciatum excitauerat, armata, conduplicatis viribus vteretur.

Cap. 32.
9. Plaga.
Animalia
moriuntur.

10. Plaga.
Aegypti primogenitorū interitus

Post muscam caninam, secutum est alterum sine opera humana supplicium, nempe animalium internecio. Siquidem ouium caprarumque greges, & omnia iumentorum armentorumque genera vno die, tanquam vna sententia passim occiderunt. Quæ quidem significatione interitus hominum, qui paulò post erat futurus, portendebatur, id quod in pestilentia fieri consuevit. Antequam enim lues ac morbi pestilentes in homines scuiant, improuisi brutorum interitus accidunt. Decimum pestem, postremumque, atque omnium, quæ præcesserant, grauissimū iudicium fuit cædes Aegyptiorum, non omnium quidem, (neque enim regionem penitus euertere, & in solitudinem redigere decreuerat Deus, sed admonere) nec vniuscuiusque, ætatis virorum & foeminarum. Nam reliquos permittens viuere, solos primogenitos morte mulcavit, initium faciens à natu maximo filiorum Regis, finem autem in filio obscurissimæ mulierculæ, quæ molebat in pistrino.

Cap. 33.

Etenim circa mediam noctem, qui primum patres & matres appellauerant, quique vicissim ab eis filij vocati fuerant, cum integra ac firma valetudine essent, omnes cuiuscunque ætatis, nulla id exigente causa, improuisò vitam amiserunt: nullamque domum calamitatis expertem fuisse dicunt. Cum autem dilucesceret, videntes singuli præter expectationem defunctos charissimos filios, quibuscum ad vesperam vsque simul eundem capientes cibum, ad eandem mensam discubuerat, omnia luctu compleuerunt. Ex quo factum est, vt in cōmuni calamitate simul omnibus vna voce exclamantibus, quàm longè lateque regio habitabatur, vnica lamentatio resonaret. Ac quandiu singuli in suis cœdibus constiterunt, vicinorum malum ignorantes, suam tantummodo vicem lugebant: cum verò egressi, cognoscerent idem cæteris accidisse, duplici mœrore sunt affecti. ad priuatum enim & leniorem publicus & grauior accedebat, quo spes etiam consolationis auferebatur. Nam quis alium consolaretur, qui egeret ipse consolatione? Cum igitur præsentia, quod in eiusmodi rebus fieri solet, grauiorū initium esse dubitarent, viuentibusque metuèrent, ad regiã lachrymantes concurrerunt, scissisque vestibus contra Regem vociferabatur, quod ipse malorum omnium author extitisset. Nam si cum primùm Moses, aiebant, eum conuenit, exire populum permisisset, nihil eorū omninò, quæ pertulimus, experti essemus. Cæterum Rege solita per-

Lamentantur Aegyptij suorum primogenitorū mortem

Judei coguntur exire ex Aegypto.

uicacia concedente, vt importunæ contentionis præmia ecleriter caperent: Hebræos, alium alius, omni studio cohortabantur, vt ex omni regione confestim recederent. in eorum enim vnus diei, immò verò vnus horæ mora, damnum incredibile formidabant. At illi expulsi vexatique, nobilitatis suæ cogitationem susceperunt. Itaque facinus aggressi sunt, liberis hominibus, & qui non essent immemores eorum, quæ iniuste pertulerant, dignum. Ingentem enim prædam tum sibi, tum iumentis impositam, exportârunt:

portârunt: non auaritia ducti, nec, vt iniquior aliquis diceret, quòd aliena vllò modo concupiscerent: sed primùm quidem, vt necessariam totius temporis, quo seruiërunt, mercedem ferrent: deindè, vt quos seruitute oppressi iniurias acceperât, non pari, sed leuiori, ratione vlscerentur. Quid enim simile habet pecuniæ detrimentum & iactura libertatis, pro qua non facultates solùm, sed vitam ipsam profundere sapiètes non dubitant? Vtranq; igitur ob causam rectè fecerunt, vel vt in pace mercedem reciperent, quam diù ab inuitis extorquere non potuerant: vel vt in bello res hostium auferrent, atq; vterentur iure Victorum. Nam illi quidem iniquo dominatu hospites & supplices, vt antè diximus, in seruitute tanquàm mancipia detinuerant: ipsi verò, data occasione, dupliciterq; sibi in apparatu bellico, iustitia opem atque auxilium ferente, se vindicârunt.

Tot plagis atque supplicijs Aegyptus castigata & commonita fuit: quorum nullum attigit Hebræos, licèt in eisdem vrbibus, & vicis, & ædibus versarentur, insectantibus eos terra, aqua, aère, igne, partibus naturæ, quæ vitari non potest. Quod profectò fuit maximè admirandum, vt eadem res iisdem in locis & temporibus alios euerterent, alios conseruarèt. Fluuius in sanguinem vertebatur, sed non Hebræis. Cùm enim ipsi volebant haurire, aquam potui idoneam præbebat. Ranæ, quæ de flumine exilientes, plateas, stabula, domos implebant, à solis Hebræorum ædibus recedebant, tanquàm diiudicare scirent, quos punire, quos non, oporteret. Cyniphes, musca canina, locusta, quæ fruges, & fructus, & bestias, & homines magnis afficiebant detrimētis, ad Hebræos non accedebant. Imbrium, grandinis, fulminum perpetui impetus ad Hebræos non appropinquabant. Vlceras, quæ grauissimas afferebant molestias, Hebræi ne in somnis quidem patiebantur. Cùm densissimæ reliquis tenebræ essent circumfusa, his in luce pura versantibus, dies splendebat. Sublatis Aegyptiorū primogenitis, Hebræis nullus interijt: & meritò quidem, quandò nec cæterorum animarū interitus vllum perdidit gregem Hebræorum. Quamobrèm si cui fortè contingebat interesse ijs, quæ gerebantur, is, opinor, Hebræos nihil aliud, quàm malorum, quæ alij perferiebant, existimabat esse spectatores. Ex quo religionem ac pietatem, qua nulla disciplina pulchrior est aut vtilior, edocebantur. Nunquàm enim tam euidentis iudicium in bonos & malos factum est, vt, quemadmodum eo tempore, perniciem malis, bonis salutem afferret.

Sexcenta hominum millia, qui ætate firma viriliq; erant, & eo ampliùs emigrârunt. Reliqua senum, puerorum, fœminarumque multitudo haud facillè numerari posset. Accessit aduenarum seruorumque colluies, quæ tanquàm adulterina turba germanam sequebatur. Erât autem hi ex mulieribus Aegyptijs geniti, & si qui peregrini admiratione & studio diuini cultus tenebantur, & qui frequētium suppliciorum multitudine & magnitudine respuerant, ad melioremq; frugem sese receperant. Quorum omnium dux & imperator communi cōsensu Moses delectus est, non eorum more, qui principatus armis & fraudibus, & equitum ac peditum copijs, & classibus per vim sibi vendicant: sed virtute, probitate & beneuolentia in omnes, quam perpetuò conseruauit, & nutu Dei, qui virtuti honestatiq; fauens, meritum ei munus honoremque tribuit. Etenim cùm Aegypti dominatum sceleribus, quæ in ea regione cōmittebantur, offensus, reliquisset, quòd eius, qui tunc regnabat, nepos esset, multamq; salutem, animi nobilitate & magnitudine, naturaliq; vitiorum adductus odio, dixisset spei, quæ proponebatur: visum est ei, qui cuncta moderatur & regit, eum remunerare, Regemque constituere gentis, tum hominum numero, tum virtute præstantioris, quam sibi ex omnibus gentibus electurus erat, quæ pro genere humano preces assiduè fundere, calamitates auerteret, res secundas ac prosperas impetraret.

Adeptus autem imperium, non in eam curam incubuit, vt pleriq; solent, vt familiam suam locupletaret, aut filios (habebat enim duos) ad potentia atque opum amplitudinem prouheret, vt eos & viuens imperij participes faceret, & decedens relinqueret successores. Omnibus enim in rebus & paruis & magnis, candido sinceroque animo sese gerens, naturalem in filios propensionem beneuolentiamque vincebat, & tanquàm bonus iudex incorrupta ratione vrebatur. Nam finem illum maximè necessarium sibi proposuerat, vt de subditis benè mereretur, omniaque tum facta tum dicta ad eorum vtilitatem referret, nec vllam omitteret occasionem, qua communibus commodis consuleret. Hic post hominum memoriam solus inter principes fuit, qui nec aurum, nec argentum cumulauit, nec exegit tributa, nec domos, nec prædia,

Cur Aegyptios spoliârunt.

Cap. 34.
Iudari non sensere Aegypti plagas.

Similiter nec eorum, greges iumentorum.

Cap. 35.
Sexcenta millia Hebræorū fortium.

Dux Hebræorū Moses.

Cap. 36.

Exemplum boni principis.

Nota singularè Moisis principatū.

greges, armentave, aut seruos domesticos, aut preciosam supellestem, aut facultates vllas possedit, cum tamen posset omnibus copijs abundare. Pusilli enim & egentis animi existimabat, caducas istas diuitias admirari. Quamobrè eas vt obscuras & cæcas aspernabatur: illustrium verò ac cernentium naturæ diuitiarum, vt si quis alius, studiosissimus erat & cupidissimus. In vestitu & victu, & reliquo cultu nihil magnificentius aut arrogantius ostendebat, sed priuati hominis frugalitatem simplicitatemq; sequebatur. In ijs autem, in quibus decebat principem antecellere, magnificentiam verè regiam præ se ferebat. Cuiusmodi sunt, quæ continentiam, prudentiam, fortitudinem, modestiam, solertiam, laborem, tolerantiam, voluptatum despicientiam, iustitiam, cohortationem ad optima, repræhensiones legitimas, tum in malos animaduersiones & supplicia, tum in bonos laudes & præmia requirunt.

Cap. 37.

Nuncium igitur auaritiæ & superbis apud homines diuitijs remittenti, maximas perfectissimasque diuitias largitus est Deus, parem nimirum potestatem & imperium in vniuersam terram, & mare, & flumina, & quæcunq; ex alijs elementis concreta sunt. Nam cum vellet eum ditiosis suæ participem declarare, totum orbem vt hæredi congruentem possessionem commisit. Quamobrè elementa singulam vim, quam habebant, commutantia, ei tanquam domino parebant, & mandatis eius obtemperabant. Quod fortè mirandum non est. Etenim si omnia, vt in prouerbio est, amicorum communia sunt: propheta autem Dei amicus fuit, consentaneum est, vt rerum eius, quantum opus erat, particeps esset. Deus enim nullius egens, omnia possidet. Vir autem sapiens nullius rei, ne sui quidem ipsius dominus est: diuinis tamen muneribus, quoad fieri potest, vritur, sed nunquam iure suo. Mundi enim ciuis est. Qua de causa nulli vni ascribi debet orbis ciuitati. Siquidem non alicuius partis, sed vniuersi orbis hæreditatem obtinet. Quinetiam, quod maius est, ipso Deo rerum omnium parente authoreque fruitur, eodem effectus etiam dignus nomine. Nam totius gentis appellatus est Deus & Rex, & in eam nebulam, in qua erat Deus, ingressus esse dicitur, hoc est, in rerum vniuersitatis exemplar, quod corporis expers, oculis videri cernique non potest. Quæ autem perspicuntur, natura caduca & mortalia esse considerans, se vitamque suam, veluti pulchrè depictam tabulam, in medium afferens, præclarum ac diuinum opus omnibus ad imitandum tanquam exemplum proposuit. Beati autem, quicumque similitudinem eius in animis suis expresserunt, aut exprimere studuerunt. Ferat igitur mens perfectam virtutis imaginem: aut si non habet, firmo saltem ac certo illius obtinendæ teneatur desiderio. Iam illud fieri quis ignorat, vt subditi obscurique homines principes & illustres viros imitentur, & ad ea, quibus eos viderint delectari, omnem suam curam studiaque conuertant? Ex quo fit, vt si princeps mollissimam viuendi rationem amplexus, cœperit voluptatibus indulgere, populus, etsi nulla necessitas urgeat, ventris, & eorum, quæ sub ventre sunt, cupiditatibus vniuersus inuoluatur, nisi qui naturæ animo non inimico, sed beneuolo & propitio præditi sint. Sin grauius aut durius vitæ genus secutus fuerit, etiam illi, qui sunt deliciores, vel metu, vel pudore ad illud se accommodant, & temperantiam complectuntur, vt videantur esse similibus sectatores. Nunquam enim deteriores meliorum instituta, ne insipientes quidem, improbabit. Fortè etiam, quia legislator erat futurus, multò antè factus est ipse lex animata, rationisque compos, diuina prouidentia, quæ ipsum nec opinantem legislatorem constituit.

Exod. 24.

Posteaquam igitur ita Deo decernente atque annuente, totius populi consensu ac studio delatum suscepit imperium, coloniam deduxit in Phœniciam, & Syriam, quæ Cœle dicitur, & Palæstinam, quæ tunc Chananæorum dicebatur, cuius fines trium dierum itinere ab Aegypto distabant. Ducebat autem eos non breuiore itinere, vel quòd verebatur, nè si habitatores occurrerent, metuentes, nè suis è sedibus expellerentur, contraque arma ferrent, rursùm eadem via ab hostibus nouis ad veteres in Aegyptum redirent, atque ita derisui ac ludibrio forent, & prioribus grauiora acerbioraque paterentur: vel vt experiretur, quomodo per longam solitudinem ducti se gererent, imperioque obtemperarent, cum non abundè suppeterent, sed paulatim deficerent res necessariae. Diuertens igitur à recto itinere, & viam obliquam nactus, ad mare rubrum vsque tendere constituens, cœpit proficisci. Aiunt autem rem admirandam, nec post hominum memoriam prius auditam contigisse. Nubes enim, ad ingentis columnæ similitudinem conformata, die quidem Solis splendorem, nocte autem

Cap. 38.

flammam

Moses cur non recta perduxerit populum in Palæstinam.

Columna nubis eos præcedebat.

DE S. MOYSE PROPHETA.

flammam ignis emittens, populum antecedebat, nè aberrarent in via, sed sine vilo errore sequerentur itineris ducem. Erat autem fortassè ex principibus magni Regis Angelus aliquis, qui nullis corporeis oculis conspicuus, in ea nube latitans viam præmonstrabat.

At Aegypti Rex, cum vidisset eos itinere denio, per loca aspera, deserta, incultaque proficisci, errore ipsorum lætabatur, existimans conclusos esse, nec exitum reperire. Post autem illos dimisisse pœnituit. Itaque conatus est insequi, sperans se vel timore multitudinem reduciturum, redacturumque iterum in seruitutem, vel, vt à se prorsus descendentem, deleturum. Coacto igitur omni equitatu, & funditoribus ac sagittarijs, leuique armatura, attribuensque sexcentos falcibus instructos currus ijs, qui in magistratu erant, vt in exercitu cum dignitate militarent, egressus est: omnemque celeritatē adhibuit, vt ex improviso imprudentes opprimeret. Nam & malum, quod præter spem accidit, grauius est, quam id, quod expectatur: & quæ negligenter custodiuntur, facilius inuadi possunt, quam ea, quæ cum sollicitudine seruantur. Sic animatus ille persequebatur, existimans eos à se cum clamore statim circumuentum iri. Ipsi verò castris in litore positis cibum erant capturi, cum primum ingentem tot hominum iumentorumque properè aduentantium strepitum audire, tum pro castris effusi, quinam accederent, circumspicere & auscultare, paulopost intueri sublimem hostium globum, & aciem instructam ad prælium. Quamobrè repentinò terrore consternati, cum nec ad repugnandum essent idonei propter exiguam armorum copiam, (quippè qui non ad bellum, sed in coloniam deducebantur) nec salutis possent fuga consulere, quòd à tergo pelagus esset, à fronte hostis instaret, ab vtroque latere profunda atque inuia solitudo protenderetur, malorum magnitudine conturbati, inopesque consilij, Ducem, quod in eiusmodi calamitatibus fieri solet, incutabant: Quoniam in Aegypto (dicebant) non erant sepulcra, quibus mortui contereberentur, ideò nos adduxisti, vt contrucidatos in hac solitudine sepelires? Nōne quæuis seruitus morte leuior est? Libertatis spe tanquam esca captos, in grauissimum vitæ discrimen induxisti. Nostram simplicitatem, an Aegyptiorum acerbitatem & odium ignoras? Nōne malorum, quæ vitari non possunt, magnitudinem cernis? Quid agendum est? pugnabimus ne cum armatis inermes? an capiemus fugam, vndique tanquam retibus circumclusi ab hostibus immanissimis, vastis solitudinibus, pelago, quod nauigari non potest: atque etiamsi posset, quæ nauium nobis ad trajiciendum copia?

Hæc ille audiens, tum ipsis ignoscebat, tum oraculorum recordabatur. Itaque mentem orationemque diuidens, eodem tempore mente quidem secretò Deum orabat, vt calamitatem auerteret, quæ humano consilio vitari non posset: oratione verò vociferantes confirmabat & consolabatur, Nolite, inquit, animos despondere. Non eodem modo, quo homines, vlscitur Deus. Cur verisimilibus & probabilibus tantum rationibus confiditis? nullo opus est apparatu. Deus enim adiutor est, cuius proprium est, è summis difficultatibus exitum facilimum exhibere: cui, quæ superant vires humanas, perquam facilia sunt. Hæc adhuc sibi ipse constans persequebatur: paululum autem sermonem intermittens, numine afflatur, & solito spiritu plenus, oraculum edit eiusmodi: Quem cernitis instructum exercitum, nunquam amplius videbitis contra vos arma ferre. funditus enim concidet vniuersus, & submersus ita delebitur, vt nullæ eius in terra conspiciantur reliquæ: idque fiet non longo temporis spatio, sed nocte proxima. Sic ille vaticinabatur, cum Nothus statim occidente Sole vehementissimus flare cœpit, eiusque impetu pelagus, quod turgere consueuerat, recedebat, & quo magis compellebatur ad litora, eo magis tanquam in voraginem & charybdim aliquam subtrahebatur: Densæ præterea atræque nubes totum cælum obtegebant, & nox erat obscurissima ad perterrefaciendos hostes, qui insequabantur. Moses autem ita iussus, mare virga percussit, atque illud in duas partes diuisum est: quarum altera in sublime sublata, & instar muri compacta, firmaque quieuit & constitit: Altera cohibita ac refrenata, quasi habenis quibusdam, quæ non cernerentur, coerceretur. Medium verò spatium, vbi facta erat confractio, exiccatum, latam amplamque viam præbuit. Quod Moses intuens & admirans, lætabatur.

Gaudio igitur plenus, cohortabatur suos, vt mouerent castra. Quod quidem cum essent facturi, signum admirabilius ostensum est. Nubes enim, quæ dux antea præcesserat,

rat, post extremum multitudinis agmen concessit, ut inter utrumque exercitum interiecta, oppugnatos tanquam auriga dirigens, saluos incolumesque præmitteret: oppugnantes autem atque irruentes, propelleret & arceret. Quibus rebus exterriti Aegypti, tumultu cuncta perturbare, ordines præ timore confundere, sese mutuo implicare, & fugam incassum querere. Hebræi enim summo diluculo per siccam semitam cum mulieribus & liberis adhuc infantibus traiecerunt: illos verò dissecit pelagi partes, utrinque reuertentes ac recurrentes, in mari, quod Boreæ flatibus astuans, fluctus maximos excitabat, unâ cum curribus & equis sic inuoluerunt ac demeruerunt, ut qui repentina calamitatis nuncium in Aegyptum ferret, nullus relictus fuerit. Magnum hoc opus admirantes Hebræi, præter spem victoriam incruentam reportarunt. Sed cum improvisum hostium interitum momento temporis conspexissent, duobus choris, uno virorum, altero sceminarum, in litore constitutis, Deo gratias agentes, laudes ipsius decantarunt, cum Moses viris, & soror eius sceminis præfesset. Fuerunt enim hi chororum duces.

Cap. 42. Motis autem castris, aliquantulum à mari progressi sunt, nihil amplius terrores aduersariorum formidantes. Verum cum tribus diebus potu caruissent, rursùm in mœrore propter sitim versabantur. Itaque perinde quasi nullum antè beneficium acceperint, coeperunt iterum conqueri. Semper enim præsentium malorum dolor, præterita bonorum voluptatis memoriam tollit. Conspicis autem fontibus, lati ad hauriendam aquam accurrerunt. Verum ignorantes eas esse amaras, cum degustassent, re inopinata offensi fractique, & corporibus & animis conciderunt, non tam suam, quam filiorum dolentes vicem, quos potum flagitantes intueri non poterant.

Rursus murmurant Iudæi. Quidam etiam eorum petulantiores, nec ita bene in religione confirmati, præterita calumniabantur, tanquam accidissent, non ut beneficium, sed grauioribus afficerentur calamitatibus: Satius fuisset, dicebant, manibus hostium non semel, sed iterum occidi, quam fame interiri. Celeritas enim discessus à vita sine molestia, apud eos, qui sapiunt, idem est, ac si non occideres. Ea verè mors est, cum mori sine diuturno dolore non potes. Nihil enim in morte formidolosum est, sed in eo, cum tibi ad ipsam accedere videare. Sic illis conquerentibus, Moses ad Deum supplex redit: oratque ut cum sciat animalium omnium, sed hominum imprimis, imbecillitatem ex alimento pendere, corporaque necessario difficilium dominarum famis & sitis imperio seruire, afflictis ignoscat, & omnium inopia non longo temporis spatio, sed diuino præsentique munere medeatur. Naturalem enim mortalium negligentiam remedij celeritatem postulare. At ille benigna potentia sua anteuertens, vigilans supplicantis oculos aperuit, lignumque demonstrauit, ac iussit, ut illud in fontes conijceret. quo quidem, ut iussum erat, coniecto, siue à natura haberet eam vim, sed incognitam: siue tum primùm ad illum usum eam acceperint, aquæ adeò dulces, & ad potandum idoneæ à fontibus effluerunt, ut nunquam amaræ fuisse viderentur. nullam enim ad pristini saporis amari indicium guttam stillamve retinuerunt.

Cap. 43. Extinguentes igitur sitim duplici cum voluptate, (magis enim delectant bona, quæ præter spem eueniunt) repletos etiam utres, tanquam è conuiuio atque hilari epulo abspertauerunt, ebrii non ebrietate illa, quæ vino excitatur, sed qua prægestas aquas à pietatis præfecto imperatoreque suo sumentes affecti fuerant. Secundis castris in Elém peruenierunt, locum irriguum ac nemorosum, ubi duodecim fontes defluebant, iuxta quos erant teneræ palmarum plantæ, numero septuaginta pulcherrimæ. Quæ mentis aciem intendentibus bona, quæ ad gentem pertinebant, argumentis signisque perspicuis demonstrabant. Gentis enim sunt tribus duodecim, quarum singulæ religiosi fontis, perennes pietatis aquas, atque honestas perpetuasque adiones suppeditantis, rationem obtinent. Generis autem septuaginta propagatores, palmæ arborum præstantissimæ iurè comparantur, quæ & ad speciem pulcherrima est, & fructuosissima. Habet autem vitalem vim, non, quemadmodum reliquæ arbores, in radicibus defossam, sed sursum insitam, & cordis instar in medio ramorum, à quibus tanquam verè dux vndique stipatur, constitutam. Talem & mens eorum, qui pietatem gustarunt, naturam habet. Superiora suspicere versareque didicit, cælestia contemplatur, diuinorumque pulchritudinem inuestigans, humana contemnit & pro nihilo ducit: hæc ludicra adumbrataque bona, illa solida veraque iudicat.

Exod. 15. Palma, arborum præstantissima. Verum non multò post, deficiente annona, fame laborabant, tanquam à necessitatibus

Cap. 44. Verum non multò post, deficiente annona, fame laborabant, tanquam à necessitatibus

tibus inter se mutuo succedentibus oppugnarentur. Graues enim molestæque dominae, fames & sitis, dispersis affligendi muneribus vicissim irruebant. Quapropter accidit, ut cum altera leuati essent, altera eos adoriretur. Quod quidem erat afflictis maximè intolerabile. Etenim cum paulò antè sibi liberati viderentur, in malas famis insidias inciderunt. Non solum autem præsentì penuria, sed rerum necessariarum in futurum desperatione premebantur. Mœrebant enim vehementer, cum profundam illam & vastam & infrugiferam solitudinem cernerent, in qua nihil aliud erat, nisi aut aspera præruptæque rupes, aut falsa planities, aut montes lapidosi, aut arenæ profundæ in summam tendentes altitudinem: nullus fluuius, nullus torrens, nullus fons: non herba, non arbor vlla, vel domestica, vel syluestris, nullum animal nec volatile, nec terrenum, nisi quæ ad perniciem hominum venenata serpunt, ut angues & scorpiones. Tum Aegypti fertilitatem vbertatemque in memoriam reuocantes, & rerum omnium copiam, quæ illic erat, cum præsentì omnium inopia comparantes, ægrè ferebant, atque inter se talia obloquebantur. Qui libertatis spe adducti iter suscepimus, nec viuendi quidem liberam habemus potestatem. Qui promissis Imperatoris eramus beati, factis omnium sumus hominum infelicissimi. Equis erit istius tam longæ immensæque viæ finis? Omnibus, qui vel mari, vel terra iter suscipiunt, terminus aliquis propositus est: alijs mercatus & portus, alijs oppidum aut regio aliqua: nobis autem inuia solitudo, itineris difficultas, acerbaque desperatio. Progradientibus enim tanquam apertum & profundum, ad nauigandumque difficilimum pelagus ostenditur, atque in dies singulos dilatatur. Extulit inflauitque nos oratione magnifica, & aures nostras impleuit inani spe, qui ne victui quidem necessaria subministrat. Deducendæ coloniarum nomine tantam decepit multitudinem: ex celebri cultaque regione, in desertam incultamque duxit, hinc ad inferos, quæ vitæ via vltima est, præmissurus.

Delicit Fundis anno-na.

Rursus miratur populus contra Moysen.

Eiusmodi contumelijs affectus, non tam criminibus in se collatis, quam mentis eorum imperitia mouebatur. Innumerabilibus enim rebus admirandis, inusitatisque edocti, nulla debebant amplius ratione probabili, aut verisimili commoueri: sed illi fidem habere, quem nulla in mendacem tot euidentissimis argumentis cognouissent. Verùm cum ei veniret in mentem inopiæ & famis, quo nullum hominibus maius est malum, ignoscebat: præsertim cum sciret multitudinem esse natura inconstantem, & rebus præsentibus, quæ præteritarum obliuionem iniiciunt, ad quas desperatio quoque futurarum accederet, commoueri. Cum igitur omnes in maximis angustijs versarentur, & extremam calamitatem, quam imminere, & iamiamque adesse putabant, expectarent, Deus vel naturali clementia & amore, quo prosequitur homines, adductus, vel ut quem constituerat ducem, honoraret, & magis adhuc influeretur, ut in rebus certis & incertis religionem pietatemque retineret, miseratus est, & eam repulit calamitatem. Noua autem beneficia excogitauit, ut clarioribus iam testimonijs erubescerent, non patienter ferre, si quid ex eorum sententia non continuò succederet, æquoque & constanti animo meliora in posterum sperarent.

Cap. 45.

Cur Deus ad tempus permiserit eos laborate fame.

Quid igitur accidit? Postridiè ex oriente aurora, magna roris copia circa vniuersum exercitum apparuit, quam tacitè pluuiam insolitam & commutatam demiserat Deus. Etenim nec aqua, nec grando, nec nix, nec glacies erat, quæ hybernis tempestatibus, nubium mutationibus fiunt: sed minutissimum quoddam, ut milij granum, & candidissimum: quo passim decedente, cumuli ante tentoria coacti erant, spectaculum incredibile: quod admirati, Ducem interrogabant, quamnam esset ea pluuiæ, nulli hominum antea visa, & quam ob causam decidisset. Ille verò spiritu concitatus, diuinoque afflatus numine, vaticinans irà respondebat: Mortalibus terra profunda proposita est, quam findunt in sulcos, arant, & ferunt, & reliqua agriculturæ opera faciunt, ut fructus ad vsus necessarios ferant: Deo autem non vna mundi pars, sed mundus vniuersus subiectus est, & eius partes illi, ad quemcunque velit vsus, inferuiunt. Quapropter nunc ei placuit, ut aquæ loco nutrimentum aër præberet. Quandoquidem & terra sæpè pluuiam attulit. Nam quod in Aegypto est flumen, cum singulis annis excrefcens atque exundans, agros oblimat & lætificat: quid aliud est, quam pluuiæ deorsum veniens? Hoc per se quidem erat admirabile, sed alijs rationibus factum est admirabilius. Afferentes enim, alius aliundè, vasa complebant, & iumentis aut humeris absportabant, eo consilio, ut in longum tempus sibi necessaria conderent, quæ tamen condi feruarique non poterant. Deus enim noua

Cap. 46.

Deus pluit manna e celo. Exod. 16.

Manna non poterat conseruari in aliteram d'eny excepto sabato.

quotidiè munera volebat elargiri. Itaque cumulabant illi quidem cum voluptate, quæ præfenti vsui ac necessitati satis essent: sed nihil eorum, quæ in posterum diem relinquebantur, integrum reperiebant. Commutata enim ac fœtida seatebant eiusmodi animalibus, qualia ex putri corruptione generari solent: Quamobrèm illis abiectis, alios inueniebant paratos cibos, qui cum rore quotidiè destuebant. Eximium verò sacræ dici septimæ munus erat. Etenim quoniam ea die nihil fieri licebat, sed iussum erat, vt ab omnibus tam paruis, quàm magnis operibus abstinere, quia tunc nefas erat cibos colligere, eos pridie duplicabat Deus, iubebatque colligi, quantum duorum dierum spatio satis esset futurum. Collecti autem, integri remanebant, ac nihil omninò, vt antè, corrumpebatur.

Sabbati fe-
ria.

Cap. 47.

Quo die cõ-
dit^r sic mû-
dus.

Dicam autem, quod hoc erit etiam admirabilius: Annis quadraginta (quo quidem longo temporis interuallo peregrinati sunt) commeatu, quo diximus ordine, suppeditauit non secus, ac si ab aliquo annonæ præfecto dimensus vniciuique distribuere. Præterea diem optatissimum didicerunt; qui dies mundo natalis fuit, in quo rerum vniuersitas absoluta est: quem cum ex patribus & maioribus exquisiuisent, nec vnquam intellexissent, vix tandem potuerunt percipere, non oraculis solum edocti, sed argumento perspicuo. Nam cum id, quod cæteris diebus supererat, vt dictum est, corrumperetur, quod die septimum diem antecedit destuebat, non modò manebat integrum, sed etiam altero tanto plus erat. Vfus autem ipsius erat huiusmodi: Summo manè delapsum colligebant, molebantque, aut terebant. Deindè cocto vescabantur, vt faui & ex melle confecto cibo. Nec verò dapibus exquisitis indigebant. Quandoquidem haud ita multò post ijs etiam, quæ delicatiori vitæ conueniunt, abundarunt, non aliter, quàm si in celebri copiosaque regione versarentur. Volebat enim Deus, vt in ea solitudine abundè cuncta suppeterent. Quamobrèm cum aduersperasset, coturnices è mari conuolantes, præ multitudine toris castris tenebras offundebant, volatuque proximè se demittebant, vt faciliè comprehenderentur. Captas igitur, vt cuique placebat, condientes, carne suauiissima vescabantur, seque in conuiujs oblectabant obsonio necessario. Atque his quidem copijs nunquam deficientibus abundabant.

Coturnices
aduolant in
castra Iude-
orum.

Cap. 48.

Cæterum grauis eos aquæ penuria rursùm inuasit. Quarè cum de salute iam desperarent, Moyses sumpta sacræ illa virga, qua signa in Aegypto præstiterat, diuino impulsu duram silicem percutit. At ipsa siue opportunè, cum prius fons subesset, incisa vena: siue tum primùm obscuris cauernis in eam statim aqua confluerit, abundèque emanarit, torrentis instar aquas effudit: vt non præfenti tantum sibi mederetur, verùm etiam diu copiosum tot hominum millibus potum præberet. Nam vt antè ex fontibus, qui cum amari essent, diuina prouidentia dulces effecti sunt, omnia vasa repleuerunt. Hæc autem si quis non credit, is Deum nec nouit, nec quæsiuit vnquam. Hæc enim quæ mirabilia videntur & rationem exuperantia, ludum esse Deo protinùs intelligeret, certoque cognosceret, si ad ea, quæ verè magna ac studio digna sunt, oculos conuertisset, cæli ortum, errantium inerrantiumque stellarum choreas, lucis splendorem diurnum à sole, nocturnum à luna proficiscentem, terræ firmitatem in medio mundi loco constitutæ, eminentes continentis insularumque moles, innumerabilia animalium & plantarum genera, marium æstus, fluminum atque torrentium impetus, perennium fluentia fontium, quorum alij frigidæ, alij calidas effundunt aquas, annuas distinctasque temporum varietates, & alia tam multa pulcherrima, vt non modò singulatum omnia recensenti, sed absolutiorem aliquam mundi partem explicanti tempus sit defuturum, licet ei vita omnium longissima contigerit. Nos autem hæc verè admiranda, quoniam in promptu sunt, negligimus: quæ verò non nisi rarò fiunt, rerum nouarum studio peregrinis opinionibus augentes admiramur.

Eximia Dei
opera, quæ
tamè pauci
aduertunt.

Cap. 49.

Israël pu-
gnat contra
Amalech.
Exod. 17.

Multum iam deterrimæ viæ confecerant, cum termini quidam & habitæ regionis suburbia apparuerunt. Hæc à Phœnicibus incoluntur. Illuc igitur contendebant, sperantes se viram quietam tranquillamque traducturos: quæ quidem spes eos fœellit. Nam Rex, qui illic rerum potiebatur, veritus vastationem, euocata è ciuitatibus iuuentute illis occurrit, eo quidem potissimum cõsilio, vt à finibus suis ipsos arceret: sin conarentur vim inferre, copijs vlsceretur, & nullo labore profligaret, vt homines tunc primùm bellum gerentes, & itinere penuriaque victus & potus fatigatos, quibus ipse singulis esset instructissimus. Moses autem cum hostium exercitum è

specu-

speculatoribus haud procul esse didicisset, delectis ijs, qui vigeant aetate, ijsque Iosue, vno ex legatis, duce constituto, ad maius ipse auxilium festinauit. Solitis enim purgationibus adpersus, celeriter in proximum collem conscendens, Deo supplicabat, vt subsidium, vires, victoriamque largiretur Hebraeis, quos grauioribus è bellis, alijsque difficultatibus liberasset, cum ab eis non solum impendentes ab hominibus calamitates auerteret, verum etiam quas elementorum immutatio nouas in Aegypto, quasque acerbissima in itinere siccitas & fames afferebant. Iam manus erant conferturi, cum admirabilis quaedam affectio manibus eius accidit. Vicissim enim fiebant modò leuissimae, modò grauissimae. Quando igitur leues in sublime tollebantur, confirmabantur milites sui, strenueque se gerentes, superiores erant. Quando autem graues deorsum ferebantur, vincebant aduersarij. Quo quidem signo demonstrabat Deus, horum haereditatem esse terram, atque infimas partes: Illorum autem, sacratissimas aetheris sedes: & quemadmodum in mundo terra caelum praestat & antecellit, sic Hebraeorum gentem aduersarijs suis fore superiorem. Quandiù igitur manus veluti lances nunc leues, nunc graues fuerunt, tandiù anceps quoque certamen fuit. At vbi repente sine pondere digitis tanquam pennis videntes, atque vt animalia, quae naturalibus alis instructa in aere versantur, excelsae sublimisque perstiterunt, nullus hostium resistere potuit. Quamobrem Hebraei, contra quam aequum esse videbatur, nulli parcere aetati, (iustas enim repetebant poenas) omnibus occasione occisis, victoriam sunt assecuti. Tum & Moses extructa ara, quam ab euentu Dei Refugium appellauit, victimas immolauit, gratias egit, vota que perfoluit.

Iudei modò vincunt, modò vincuntur ab hostibus.

Eccè quantum valeat oratio iusti.

Post hanc pugnam censuit regionem, in quam populum deducebat, iustrari oportere. Alter autem annus instabat, ex quo iter susceperant. Nè igitur locorum ignaros, vt fieri solet, intulisse bellum poeniteret, voluit ea prius explorare, vt illis perspectis & cognitis possent, quid sibi faciendum esset, iudicare. Quarè duodecim probatissimos viros singulos ex singulis tribubus legatos eligit, vt nulla pars plus, minusve ferens praestaret, omnesque ex praefectis suis, si vera vellent referre, quae ad incolas pertineret, ex aequo possent intelligere. Hos ergò delectos sic allocutus est: Certaminum & periculorum, quae ad hanc vsque diem subiimus atque pertulimus, praemia proposita sunt, loca à nobis occupanda, forteque diuidenda: qua quidem spe maximam hanc hominum multitudinem, quam in colonias deducimus, falli nequaquam velim. Est autem locorum, & hominum, & rerum cognitio maximè utilis, contraque multum obest ignoratio. Quamobrem vos elegimus, vt opera vestra haec perspecta & cognita haberemus. Tot hominum millium vos oculi auresque estis ad ea, quae necessaridè perspicienda discendaque nobis existimamus. Quae verò scire cupimus, tria sunt. Primum, quanta sit habitantium multitudo & robur. Deindè situs oppidorum, naturae aut manu munita sint, an contra. Postremò, qualis sit ipsa regio, agrum pingues & faecundi, & ad omnia frugum fructuumque genera ferenda apti: an exiles, maligni, & minimè fructuosi: Vt incolentium numero & robori pares copias instruamus: Munitis autem oppidis expugnandis machinas comparemus. Nam & quod ad regionem ipsam pertinet, scire necesse est, vtrum placeat, necne. Pro sterili enim vltro se periculis offerre, dementis est. Ceterum arma, machinae & omnis nostra vis, in ea sola re sita sunt, vt Deo credamus, & spem in eo nostram collocemus. Hoc enim muniti praesidio, nihil erit tam formidandum, cui succumbamus. Hoc viribus, robore, audacia, scientia, multitudine praestantes, inuictosque, longo interuallo superabimus. Hoc nobis in vasta solitudine rerum omnium, quibus ciuitates abundant, copiam subministrat. Tempus autè ad regionis vim cognoscendam est admodum opportunum. Ver enim appetit: quo tempore quae rara sunt, fruges fundunt, arboresque gignere incipiunt. Nec alienum erit, ad aetatem vsque summam illic manere, vt fructus tanquam felicitatis regionis indicia perferatis.

Cap. 50.

Mittuntur duodecim exploratores. Num. 13.

Omnis spes nostra in Deo collocanda.

Cap. 51.

His acceptis mandatis, ad speculandum profecti sunt, vniuersa multitudine deducente, verenteque, nè capri perirent, duoque indè grauissima incommoda sequerentur, nempè caedes virorum, qui erant singularum tribuum lumina: & ignoratio rerum, quae ad insidiantes hostes pertinerent, quarum utilis foret cognitio. Accipiunt igitur itineris exploratores & duces, eosque sequuntur, & veniunt ad loca propinqua: conscensoque monte altissimo, obeuntes regionem circumlustrant. Erat planities magna, hordei ac tritici ferax, & herbosa. Montes vitibus & alijs plantis confiti: tota verò syluis nemoribusque conferta, & aquis tum ex fluminibus, tum ex fontibus, quibus

Exploratores circumlustrant regionem.

quibus distinguebatur, exuberans: vt omnes montium partes, à radicibus ad summos vertices, opacis essent arboribus contextæ, sed colles inprimis, & quæ natura erant demissiora. Ad hæc cernebant oppida duplici ratione, tum locorum opportunitate, tum operibus, cõmunita. Incolas autem considerantes, animaduertebant esse multitudinem innumerabiles, statura proceros, gigantes, aut ad gigantum magnitudinem proximè accedentes, & corporum non minùs robore, quàm mole, præstantes. His cognitis, vt certiora possent referre, diutiùs morati sunt. Species enim rerum facillè ex animo defluunt, & tempore vix infiguntur & conseruantur. Praterèa cupiebant fructus non tum primùm editos, sed planè iam maturos, & qui non facillè corrumperebantur, vniuersæ multitudini ostendendos absportare. Inprimis autem vi-

Prægrandes
botri in ter-
ra sancta.

tis fructum admirati sunt. prægrandes enim erant racemi, & quod quidem spectaculum est incredibile, malleolos ac palmites magnitudine superabant. Vnum igitur decerpserunt, ingentiq̃e fuste medium suspendentes, ita gestârunt, vt eum vtrinque bini sustinerent, & quoniam pondus erat grauissimum, sibi vicissim recètes prioribus fessis succederent. De rebus autem necessarijs dissentiebant, multaq̃e inter eos fuerunt pugna, & in itinere, antequàm reuertentur, leuiiores tamen, nè si formidinem præ se ferrent, & alia alij nunciarent, seditionem in populo commouerent: grauiiores autem, posteaquàm reuersi sunt. Alij enim vrbium munitiones, & singularum frequentiam commemorantes, & verbis amplificantes omnia, timorem audientibus iniiciebant. Alij singula extenuantes cohortabantur, nè dubitarent ad occupandas sedes proficisci: extemplò enim victores fore, nec vllam vrbem tot copiarũ repentè irruentium impetum posse sustinere, quin tanta mole oppressa cadat. Addebant autem auditorũ animis, vt ipsi affecti erant, vel metum, si ignaui: vel audaciam & spem, si fortes & strenui. Sed hi quinque partibus pauciores erant timidis & aufugientibus: illi contrà quinque partibus plures generosis atque magnanimis.

Cap. 52.

Paucorum
virtus mul-
torũ obscu-
ratur igna-
uia.

Verùm paucorum virtus, multorum obscuratur ignaui. Quod tunc etiam ferunt accidisse. Etenim cùm duo tantùm optima proponerent, decem autem contrà sentirent, hi tanto superiores extiterunt, vt in sententiã suam adduxerint multitudinem vniuersam, eamq̃; sibi à duobus illis abalienatam adiunxerint. De regione verò ipsa, eadem omnes retulerunt, campestris, montosaq̃e pulchritudinem explicantes. Quid nobis, exclamârunt, aliena profunt bona, tam strenua præferim defensã manu, vt auferri non possint? factoque in duos impetu, eos propemodùm lapidibus obruerunt, anteposcentes aurium voluptatem vtilitati, veritatiq̃e mendacium. Quibus rebus imperator indignabatur, simulq̃e metuebat, nè calamitatem aliquam immitteret Deus in eos, qui adedò timidè diuinis responsis diffiderent. Quod & factum est. Ex speculatoribus enim decem ignaui cum illis omnibus, qui ex multitudine spem abiecerant, pestilenti morbo sublati sunt, & illi duo tantùm seruati, qui vt ad occupandas sedes audacter accederent, adhortabantur. Hoc enim fidei, quam oraculis habuerant, singulare pramium acceperunt, vt vnà cum reliquis non interierint. Hęc fuit causã, vt in eam terram, in quam deducebantur, tam serò peruenirent. Etenim cùm altero anno post discessum ex Aegypto possent Syriæ ciuitatum hereditatem inter se diuidere, omissã compendiaria, quæ rectã illuc ducebat, via, difficilia & longa & deuia itinera, alia post alia reperientes, immensisq̃e tum animorum, tum corporum laboribus necessarias impietatis luentes pœnas, octoque & triginta annos præter id tempus ætatis, quod antè quisque transegerat, sursum deorsum oberrantes, vastasq̃e solitudines dimetientes, vix quadragesimo tandem anno ad ipsius regionis fines, ad quos priùs etiam venerant, appropinquârunt.

Cap. 53.

Esau & Ia-
cob ex Isa-
ac & Rebec-
ca.
Gen 25.

Habitabant hęc & alij populi, quibus cum sanguine coniuncti erant, quos item bello persequi in animo habebant, & eorum sedes occupare, nisi sic armis abstinerēt, vt neutri parti ferrent auxilium: tunc enim ab eis temperaturos. Hebræus enim populus, & qui loca illa finitima incolebant, ab eisdem Maioribus ducebant genus. Fratres duo fuerant eodem patre, eadem matre, eodemq̃e partu geniti. quorum familia, cùm filijs ac nepotibus plurimis abundarent, sic auctæ sunt, vt magnum vtraque populum celebremq̃e perfecerit. Sed altera sibi domicilium illis in locis constituit, altera fame compulsa, vt antè dictum est, in Aegyptum concessit, & longo post tempore reuersa est. At quanuis diũ seiuncta fuisset, beneuolentiam tamen in consanguineos, licet nec mores, nec instituta patria retinuisset, sed planè viuendi rationem peruertissent, conseruabat. Quamobrè aquum esse censèbat, vt in homines natura mansuetos

mansuetos necessitudinis gratia leniorem se commodioremque præberet. Illi verò moribus, sermone, consilijs, factisque inimicis & hostilibus omnia amicitæ iura violantes, paternas inimicitias persequerentur. Author enim generis ipsorum, cum ius primogeniti fratri vendidisset, paulopost à pactione recedens, id vnde cesserat, repetebat, eique mortem, nisi redderet, minabatur. Veteres has inimicitia causas, totiam tranfactis seculis, gens altera renouabat.

Erat repetitius primogeniti.

Cæterum Hebræorum Imperator Moses, cum posset eos statim opprimere atque delere, propter generis, quam antè diximus, necessitudinē noluit. Postulabat tantummodò, vt sibi per eorum regionem liceret iter facere, amicè se transiturum promittens, non vastaturum agros, pecora non abacturum, non acturum prædam: aquam, & si quid aliud opus esset, empturū precio. At illi pacificis consilijs aduersari, minari bellū, si agros ingrederentur, aut tantum attingerent: & post acerba responsa, ad vltionē iam & arma spectare. Quibus ipse è loco, vnde exaudiri poterat: Iustas, inquit, o viri, succensendi causas habemus, qui cum in istos benevolentia atque humanitatis signa præulerimus, tam à nobis alienos & feros eorū animos experti sumus. Verum licet illi sint digni, qui crudelitatis dent pœnas, non tamen ob propinquitatem conuenit, vt nos eas persequamur. Sed hac itē in re nos bonos ab improbis differre declaremus, dum consideramus, non solum puniendine sint, verum etiā vtrum à nobis puniri debeant. Tunc indē diuertens, per aliam viam populum duxit. Sciebat enim, ab illis omnia regionis itinera præsidijs interclusa teneri, non quòd vllam iniuriam accepissent, sed quòd breuiore via se progredi nollent: quo quidē argumento clarissimo dolorem indicabant, quo propter populi libertatē afficiebantur, latitiamque, quam capiebāt, dum is in Aegypto acerba detineretur oppressus feruiture. Nam qui dolent rebus secundis propinquorum, eorum aduersis, licet id fateri nolint, gaudeant necesse est. Eis autem, vt amicis atque idem consulentibus, quæ sibi aduersa iucundaque contigerant, aperuerant: ignorantes eos vltro tantum malevolentia atque odij concepisse, vt molestiam ex commodis suis, voluptatem autem ex incommodis essent accepturi. Patefacta verò eorum malevolentia, ab Imperatore suo prohibiti sunt manus cum illis conferere. Qua quidē re duo pulcherrima præstitit, prudentiam & humanitatem. Prudentiæ fuit, providere, nè quid inferretur detrimenti: in consanguineos autem non sœuire, humanitatis. Illorum igitur oppida transgressus est.

Cap. 34.

Eccè quamicitate vsus sit Mō. Es feruus Dei.

Moses non sinit populum bellum inferre Idumæis.

At Rex quidā regionis finitimæ, quæ Chananea appellatur, cum ex speculatoribus accepisset, exercitum haud procul iter facientem abesse, existimans illū paisim vagari, nullogue negotio, si à se prius inuaderetur, oppressum iri, cum benè instructa domesticorum iuuenum manu excurrere, quos primū offendit, vt ad incūdum prelium imparatos, in fugam vertit & cepit: prosperoque successu inflatus, progrediebatur, sperans se omnes in potestatem suam redacturum. Ipsi verò præcedentium iactura minimè fracti, sed magis quam antea confirmati, cupientesque partes eorum explere, acri animo festinantes, sese mutuo cohortabantur, nè labori succumberent: Excitemur, aiebant: nunc regionem inuadamus: sine metu cum audaci præsidio manus conferamus: Initijs extrema sæpè iudicantur. Cum simus in eorum finibus, incolas pertere faciamus: interceptisque fructibus, rerum necessariarū penuriam, quam ex solitudine attulimus, inferamus. His verbis concitati, Regis vrbes, earumque ciues, primitias deuouerunt Deo: qui votis annuens, Hebræis animos & vires addidit, vt hostium exercitū profligarent. Quo superato, vota persoluerunt, nihil in proprios vsus ex præda conuertentes, sed oppida & ciues & opes dicantes Deo. Ab ipso autē euentu, totum regnum anathema vocauerunt. Quemadmodum enim homines pij ex fructibus annuis, quos ex prædijs suis colligunt, primitias offerunt: sic populus vniuersus magnæ regionis, in quam commigrabat, magnam partem, nempe regnum primò captum, veluti coloniarū primitias consecrauit. Neque enim fas esse ducebat, aut terram diuidere, aut ciuitates incolere prius, quam primitias nuncuparent.

Cap. 35.

Is est rex Arad, vt habes Nū. 21.

Eccè antiquissimum vsus reddendi Deo vota, quæ hæretici irrident.

Paulopost autem vberimum fontem inuenerunt, qui vniuerso populo potum abundè præbuit. Erat autē in puteo fons, & in ipsius regionis finibus. Quarè quasi merum ex eo, non aquam, haussissent, recreati sunt, & præ lætitiā & gaudium choros circa puteum statuentes, Deo sedium largitori coloniarūque Principi, nouum canticum celebrarunt, egeruntque gratias, quòd ex solitudine primū in locum celebrem atque habitatum, quē possessuri essent, egressi, reperissent aquarū copiam: nec sine aliquo monumento & testimonio fontem sibi transfundū existimauerunt. Etenim non priuato-

Cap. 36.

Purcus, re-
gum opera
extructus.

rum, sed Regum manibus excisus fuerat: qui sibi honori cupiebant esse, non solum quod fontem inuenissent, verum etiam quod puteum extruxissent: id, quod ex operis impensa conijci poterat. erat enim planè regium, authoresque principes & magnificos indicabat. Latus igitur Moses rebus, quæ perpetuò prosperè succedebant, hoc ordine castra mouit, ut iuuenum robore in primum extremumque agmen distributo, senes, & mulieres, & pueros in medio collocaret, ut eorum præsidio, seu antè, seu retrò manus hostium inuaderet, vtrinque tuti forent.

Cap. 57.

Paucis autem post diebus, cum in Amorrhæorum regionem ingressus esset, legatos ad Regem, qui Seon vocabatur, misit, idem ei suadens, quod consanguineo antè suaserat. Quibus ille non solum contumeliosè respondit, sed, nisi obstitisset ius gentium, illos occidisset. Coactis igitur omnibus copijs processit, sperans se prælio superiore fore: quo tamen inito, facilè sensit, sibi non cum imparatis aut inexercitatis certamen esse: sed cum pugnatoribus bello prorsus inuictis, qui paulo antè multa præclaraque facinora edidissent, tum viribus, tum scientia, tum virtute præstantes: quibus eos, qui sibi obstitissent, superantes, ex præda nihil attigissent, sed prima belli præmia Deo consecrassent. Et tunc igitur instructi, fortiter occurrerunt, cum consilijs suis apparatusque confisi, tum inexpugnabili iustitiæ præsidio confirmati, quo se clariores & promptiores in pugna præstiterunt. Id ex eo facilè intelligi potuit, quod altero prælio non opus fuit. Primo enim & solo cuncti aduersarij fusi, fugati, penitusque deleti sunt. Ciuitates autem vno eodemque tempore vacuæ, plenæque apparuerunt: Vacuæ veteribus incolis, victoribus plenæ. Villæ itidem & agri, antiquis spoliati dominis & colonis, viros omnibus partibus meliores acceperunt.

Seon rex cum
suis ceditur.
Num. 21.

Cap. 58.

Hoc bellum cum omnibus Asiæ gentibus, tum præcipuè finitijs, quod damna celerius expectabant, magnum terrorem iniecit. Vnus autem è vicinis regibus Balaces nomine, qui amplam frequentemque Orientis partem, antequam manus confereret, obtinebat, quum armis occurrendum illis non censeret, quod vastationem ex aperto bello metueret, ad auguria & vaticinia confugiendum existimauit, sperans se inuictam Hebræorum potentiam execrationibus quibusdam euerfurum.

Ariolus ce-
leberrimus
Balaam.

Ariolus quidam ea tempestate celeberrimus erat in Mesopotamia, qui omnes quidem diuinandi artes callebat, sed in augurandi facultate potissimum probatus, & mirabilis putabatur, quod multis & sæpè res incredibiles & magnas ostēdisset. Alijs vigente æstate pluuia, alijs in media hyeme calores ardoresque prædixerat: alijs in vbertate inopiam, aut contra in penuria & fame copiam & abundantiam: quibusdam exundationes, exiccationesve fluminum, & pestilentium curationes morborum, aliaque id genus innumerabilia: quæ singula cum ita prænunciaret, ut edere oracula videretur, longius in dies fama peruagante, magnam erat gloriam assecutus. Ad hunc ex socijs quosdam misit, ad se ut veniret, rogans: muneribusque partim missis, partim promissis, causam, quam obrem accerseretur, explicauit. Ille verò, ut qui non generoso constantique animo esset, & plerumque astute se gereret, tanquam ex probatis prophetis genus duceret, ac sine diuinis responsis nihil omnino facere consueuisset, recusauit, asserens se à diuino numine prohiberi. Quam obrem ad Regem, insecta re, qui missi fuerant, reuersi sunt: Alij rursus eandem ob causam probatiores nuncios deliguntur, qui & pecuniæ plus afferant, & maiora polliceantur munera. Et presentium questu, & futurorum spe captus, & accersentium veritus dignitatem, causa iterum in numen, falso tamen, collata, cessit: reiectoq; in diem posterum abitu, visa sibi in quiete narravit: quibus manifestò perterritus, manere amplius non posset, sed cogeretur nuncios sequi.

Vocatur ad
Regem Bala-
am ariolus.

Cap. 59.

Iam igitur iter ingressus, perspicuo portento comonetur in via, causam, propter quam proficisceretur, turpem & iniquam esse. Iumentum enim, quo forte infides recta vehebatur ipse, repente primum consistere: deinde, tanquam vi ab aliquo repelleretur, aut prohiberetur, procumbere: rursusque, dextrorsum ac sinistrorsum ferri, atque huc & illuc obrerans, non posse quiescere, quasi vino ebrium debaccharetur: adeoque verbera negligere, dum vapularer, ut insidentem propè deiceret, vicissimque, laderet. Erant in propinquo sepes & dumi, quibus iumento se collidere, domini afflicti oppressique genua, & suræ, & pedes dilacerabantur. Erat autem, ut verisimile est, diuina aliqua species, cuius irruentis presentiam dudum animal extimescebat. Eam homo, quo suam inscitiam ac stuporem agnosceret, non videbat, vincebaturque, ab animali rationis expertis, qui se non modò mundum, sed mundi opificem cernere iactabat. At aliquando tandem Angelum conspicatus, non quòd tali spectaculo dignus esset, sed ut se nullius

Angelum vi-
det Balaam.

lius precij esse cognosceret, supplex ad preces cōfugit, sibi que non sponte, sed per imprudentiam peccanti, vt ignosceret, orauit. Verum cum redire tunc oporteret, rogauit angelum, domum ne sibi reuertendū esset. Ipse verò simulatione eius perspecta, indignatus, (Quid enim per contratione opus erat in re adeo per se manifesta, vt verborum testimonio non indigeret? nisi forte maior auribus, quàm oculis, aut dictis, quàm factis fides haberi debet) Perge, inquit, quò cupis ire. nihil enim proficies. Ego enim præter sententiam tuam dicenda suggeram, & vocis instrumenta, quæ æquum & vtile erit, conuertam. Ego te imprudente, singula vaticinabor ex ore tuo.

Rex autem, cum audiisset eum appropinquare, ei satellitibus stipatus obuiam processit: in ipsoque congressu primū, vt fit, amanter salutauit, benigneque complexus est: tum subaccusauit tarditatem, & quòd non venisset animo promptiore. Post hæc lautissimum preciosis dapibus celebratur conuiuium, & omnia, quæ hospitibus honorificè accipiendis parari solent, ambitione regia magnificentius & cumulatius instruuntur. Postridiè autem benè manè Balaces vatem adduxit, vbi dæmonis cuiusdam simulacrum erat, quòd incolæ adorabant. Hinc pars exercitūs Hebræorum despicietur, & tanquàm è specula ostendebatur mago. Quam ille intuitus, Tu, inquit, ô Rex, septem aras ædifica, & ad earum singulas immola singulos vitulos, & singulos arietes: ego autem fecedens, exquiram à Deo, quæ dicenda sunt. Digressus igitur, numine statim afflatur, diuino adueniēte spiritu, qui ex animo eius omnem ariolandi artem expulit. Neque enim simul inesse possunt sacratissimum numen, & præstigiæ magicæ. Deindè reuersus, & victimas cernens, atque ardentis aras, velut interpres alterius suggerentis, hæc edidit oracula:

Ex Mesopotamia Balaces accersiuit me, vt longo confecto itinere, diris execrationibus Hebræos deuouerè ac perderem. Ego verò quomodo execrabor eos, qui Deo non sunt execrabiles? Ipsos equidè oculis despiciam ex altis montibus, cogitationeque compræhendam: populo tamen obesse non poterò, qui habitabit ab aliorum populorum numero separatus, non locorum & regionis hæreditate & portione attributa, sed præstantium gentium proprietate, quæ patrijs institutis & viuendi ratione eum alijs non cōmiscetur. Quis accuratè primam eorū generis originem inuenit? Corpora quidem illorū ex humano semine coaluerūt: animi verò diuinitus conflati sunt. Itaque Deo sunt affines. E vita corporea decedat animus meus, vt iustorum animorum numero ascribatur, quales horum sunt animi. Hæc audiens Balaces, angebatur. Fine autè facto, dolorem ferre non valens: Cum ad execrandos hostes, inquit, aduocatus sis, illis fausta precari non erubescis? Te mihi amicum existimans, profecto deceptus sum, nesciens te cum hostibus occultè coniunctum esse. Id quòd res ipsa declarat. Idcirco differebas aduentum tuum, quòd ad illorum auxilium animus tuus propensus erat: à me autem & à meis, alienus. Perpicuis enim (vt vetus habet prouerbium) significatur obscura. At ille, qui non amplius à numine detinebatur: Iniustissimum, respōdit, in me crimen conijcitur. falsò enim accusor, quippè qui, nisi Deo suggerente, nihil loquor. Quòd neque ego nunc primū dixi, neque tu audiisti: sed & antea, cum nuncios misisti, quibus eadem respondi.

Cum igitur Rex opinaretur, aut vatem fallere, aut Deum mutari, & locorū mutationibus mentis constantiam verti, in alterum locum ipsum adduxit, eiq; ex præcelso montis fastigio partem quandam exercitūs aduersariorū demonstrauit, constructisque rursū septem aris, factisque, vt antea, totidem sacrificijs, illum ad agenda auguria, faustaque responsa accipiēda dimisit. Qui, vt solus fuit, extemplo correptus numine, & tanquàm amota ratione nihil intelligēs, ea, quæ subijciebantur, protulit, vaticinans ad hūc modū: Surge Rex, & hæc arrectis auribus accipe: Deus, quem admodum homines, falli non potest: neque, vt filij hominū, immutatur, aut non præstat, quæ semel locutus est. Nihil omnino loquetur, quòd non ratū ac firmum futurū sit. Verba enim ipsius, sunt opera. Ad benedicendum ego, non ad maledicendū, adductus sum. Nullus erit Hebræis labor, nulla molestia. Deum enim suum habēt propugnatorem, qui calamitatum Aegypti contrafacto discussoq; impetu, tot hominū millia, vt hominem vnum, eduxit: auguria negligunt, omnemq; spernunt diuinādi facultatem, vno mundi principe ac duce consili. Populum vt leonis catulū exurgētem, vt leonem exultatē adipicio. Saturabitur feris, & vulneratorum sanguinem bibet: expletusque somno non opprimeretur, sed præconiū canet. Periniquo ferens animo Rex, quòd sibi contrā, quàm sperabat, vaticinia cederent, Et dira, inquit, ô vir, & fausta precari omit-

tas. Satius est enim silere, quam iniucunda loqui. Cùm hæc dixisset, tanquam eorum quæ dixerat, oblitus ob mentis inconstantiam, in alium locum abduxit vatem: ex eoque vti partem Hebræorum exercitûs detestaretur, adhortabatur. At ille suasore deterior, cùm illata crimina vera defensione refelleret, quòd nihil propriû diceret, sed ab altero subiecta, correptus & afflatus numine interpretaretur, ideoq; Regem non amplius sequi, sed domum reuerti deberet: alacrius quàm ille, qui accerserat, antecurrit, tum quòd ingentium malorum metu premebatur, tum quòd licet lingua execrationes explicare non posset, cogitatione tamen cupiebat execrari.

Malignitas
Balaam.

Cap. 63.

Conscendens igitur in montem prioribus sublimiorem, celeriter iubet idẽ sacrificium instaurari, constructisq; rursùm septem aris, quatuordecim victimas mactari, binis ad singulas vitulis & arietibus immolatis. Ipse verò non iam, vt erat solitus, ad responsa & auguria confugit, sed arrem ipsam vituperans, quòd tempore, vt lex abrogata, exoleuisset, hebetiorq; facta non posset certa conijcere: nec considerans propositum Regis, à quo mercede conductus fuerat, à Dei consilio discrepare, ad solitudinem oculos conuertit, videtq; Hebræorum castra per tribus disposita. Tunc non vt exercitûs, sed ciuitatis multitudinem & ordinem admiratus, afflatusq; talia locutus est: Dicit homo, qui vera cernit, qui mentis oculis non dormientibus manifestum Dei visum in quiete perspexit: Quã pulchræ sunt domus tuæ, exercitus Hebræorum: tertia tua sicut valles vmbrosa, sicut viridaria propter flumẽ, sicut cedri iuxta aquas.

Nescit nisi
fausta pre-
cari populo
Dei ariolus
iste.

Cap. 64.

Egredietur olam vir è vobis, & multis gentibus imperabit, eiusq; regnũ in dies magis propagabitur, atque extolletur in sublime. Hic populus ab Aegypto discedens, Deum semper habuit itineris ducem, qui in vno cornu multitudinẽ duxit. Multas hostium gentes comedit, earumq; pinguedinẽ ad medullas usq; percipiet. Sagittis perdet aduersarios, requiescet dormiens vt leo, vt leonis catulus securè admodum, ac neminem timens, sed alijs timorem iniiciens. Infelix quicumq; commotum excitaauerit. Qui fausta precantur tibi, faustis precationibus digni sunt: qui detestantur autẽ, sunt detestabiles.

His vehementer indignatus Rex, Ad execrãdos, inquit, hostes accersitus, benè illis ter iam precaris? Fuge hinc quàm citissimè, nè, quoniã ira præceps est perturbatio, cogar in te nouũ aliquod exemplum edere. Quanta pecunia, quãtis muneribus, quanta gloria te ipsum, homo stultissime ac mente capte, spoliasti? peregrè reuertèris, nec aliud domũ, nisi magnã ignominiam & dedecus afferes. Ars enim ista, qua prius aliquid esse videbaris, irridebitur & contemnetur. Tum ille: Quæ, inquit, hætenus contigerunt omnia, responsa sunt & oracula? Quæ autẽ dicentur, ea ipse coniectura prænunciabo. Et dextera Regis apprehensa, solus cum solo consultabat, quibus rationibus hostiũ exercitus adduci posset, vt nefario & maximo scelere admissio læderetur. Quid tu, inquiet aliquis, ex te respondes, & ea consulis, quæ sunt oraculis contraria? nisi fortè consilia tua maiore vim habent, quàm diuina responsa? Sed agè præclaras istius admonitiones, quæ certam eorũ, qui semper victores sunt, stragem moliuntur, perpendamus. Cùm sciret Hebræos nullo pacto, nisi violaret leges, offendi posse, per magnum libidinis & incontinentiæ flagitiũ ad maius imperatis scelus, voluptatis esca propolita, allicere studuit. Sunt in his locis, inquit, o Rex, foeminae forma omnium præstantissime. Homines autem nulla re facilius, quàm foeminarũ pulchritudine, capiuntur. Quamobrem si permiseris, vt formosissimæ quæstum faciãt, pudicitiamq; publicè prostituant, iuuentutem aduersariorum inescabunt. Iphis tamen cauendum erit, nè statim cuilibet corporis sui copiam faciãt. vrbalitas enim cupiditates quasi titillans, magis amores accendat atq; inflammabit. At illi cupiditatibus elati, audebũt omnia & facere & pati. Amatori autẽ sic affecto aliqua earum, quæ ad hanc venationem instructæ fuerint, Non licet, inquiet, mea frui consuetudine prius, quàm relictis patrijs institutis, ad nostra transeas, & ea colas, quæ ego. Quod abs te factum esse planè perspiciam, si libationum & sacrificiorum particeps esse volueris, quæ nos imaginibus, & statuis, & reliquis simulacris facimus. Ipse verò multis nimirum retibus circumdatus, pulchritudine, blandis illecebris ac suasionibus, nihil repugnabit: sed circũta ratione, miser faciet imperata & cupiditatis seruus ascribetur. Itã consulebat ariolus: Rex autẽ ea, quæ dicebantur, minimè absurda iudicans, abrogata lege de adulterijs, atque illis, quibus incesta & supra interdicebantur, itã sublatè, vt si nunquam fuissent scriptæ, edixit, vt mulieribus liceret cum quibuslibet habere consuetudinem.

Nequisi-
mum scele-
sti Balaam
consilium.

Cap. 65.
Populus
fornicatur

Impunitate concessa, multitudinem adolescentium allexerunt, eorumq; animos prius decipientes, ad impietatem compulerunt, donè principis sacerdotũ filius, rei grauissimæ

grauissimæ indignitate permotus, quod eodē tēpore & corpora & animos traderet in seruiturem, corpora quidē voluptatibus, animos autem impietate corrumpentes, præclarū adolefcēs & nobiliac probo viro dignū facinus confecit. conspicatus enim quendam è genere ad scortū ingredientem, nec oculos præ pudore defigentem humi, nec operam dātem, vt lateret multitudinē, nec, vt fieri solet, ingressum occultantem, quin etiam impudenter audacterq; turpitudinem ostendentem, ac re foedissima tanquā honesta gloriantē, valdē concitatus, iustaq; ira plenus accurrit: amatorem que ac meretricē in lectulo adhuc iacentes ambos confodit, & genitales partes amputauit, quod nefanda rei operam dabant. Hoc exemplū intuentes quidam eorum, qui continentię pietatisq; studio tenebantur, iubente Mose, imitati sunt, & omnibus, qui simulacris immolauerant, propinquis atq; amicis omniū ætatum contrucidatis, sumptoq; supplicio populum expiāunt, seruantes eos, qui manifesta defensione religionem & innocentiam suam ostendebant: damnatorum autē ignoscentes nemini, nec eorum crimina misericordia prætereuntes, eosq; puros existimātes, qui suis illos manibus interfecissent. Ex quo fiebat, vt nullum daretur effugium, cum ea res afferret ipsis interfectoꝝ verissimam laudem. Occisa fuisse ferūt vno die quatuor & viginti hominum millia. Atque itā sublatum est scelus, quod exercitum coinquinauerat.

cū feminis
ethnicis.

Phinees in-
terfecit duos
pariter con-
cumbentes.

24000. ca-
sa vno die.

Cap. 66.

Peracta iam expiatione, querebat Moses dignis præmijs afficere sacerdotū principis filium, qui primus ad vlciscendum aggressus fuerat: sed oraculo Deus anteuertit, & largitus est pacem munus amplissimū, quod mortalium nullus præbere potest, & omnē sacerdotij dignitatem dedit ipsi & posteris eius hæreditariam. Cū autē interfecti mali nihil amplius reliquū esset, omnibus, qui transfuga aut proditores videbantur, interfectis, Mosi visum est tempus opportunū, vt Balacæ bellū indiceret, homini, qui plurima detrimenta tum inferre conatus esset, tum etiam intulisset. conatus quidem erat inferre per Ariolum, cuius execrationibus Hebræorū potentiam deletum iri sperabat: intulerat autem per incontinentiam & impudicitiam fœminarum, quæ rem secum habentium corpora libidinibus, animos autem impietate corruerant. Omnibus tamen copijs gerendum bellū non cēsuit. Videbat enim nimiam multitudinem sibi ipsi esse impedimentum. Præterea vtile iudicabat, sociorum relinqui subsidium, quod fœlis opitularetur. Duodecim igitur fortissimorum iuuenum millia (tot enim sunt tribus, ex singulis mille) delegit, Phineesque, qui iam militaris audaciæ specimen dederat, ducem constituit. Hos armis instructos dimittens, sic allocutus est:

Dignitas sa-
cerdotij da-
ta est Phi-
nees hære-
ditaria.

Cap. 67.

Non de imperio presens certamē est, neq; vt opes alienas adipiscamini, que vel sole, vel precipue solent esse bellorū cause: sed pro religione & pietate estis pugnaturi, à quibus cōsanguineos & amicos vestros auerterūt aduersarij, atq; itā interitūs eorum authores extiterunt. Absurdū igitur esset, vos, qui domesticos à legibus recedētes interfecistis, ab hostibus, qui grauius peccauerunt, temperare: sustulisseq; illos, qui peccare discebant, & eis ignoscere, qui se ad peccandū impulsos & magistros præbuerunt, & malorum omnium, quæ ab illis admisa perlataque sunt, fuerunt authores. His cohortationibus confirmati, & quicquid roboris in animis suis ingenitū erat excitantes, tanquā explorata victoria, ad bellum inuicti contenderunt. Conferentesque manus, tanto superiores & virtute & viribus extiterūt, vt cūctis aduersarijs casis, ipsi omnes incolumes, ne vno quidem suorum vulnerato, nedū occiso, redierint. Quamobrēm si quis rem ignorans, eos redeuntes adspexisset, non ex acie, aut prælio, sed ex spectaculo, aut belli simulacro redire arbitratus esset. Solent enim eiusmodi in pace ludī celebrari, vt exercitationis gratia inter amicos vera geri prælia videātur. Vrbes igitur aut euertentes, aut incendentes itā deleuerunt, vt nullum earū vestigium relictum sit, quo illic vnquā fuisse cognosci possent. Ex incredibili captiuorum numero tam viros, quā fœminas occidendas iudicauerunt: Viros, quod struxissent insidias, prioresque lacessissent: Fœminas, quod Hebræorum iuuentutem præstigijs corrupissent, eorumque nequitia, & impietatis, & mortis causam attulissent. Pueris & virginibus, ætatis habita ratione, pepercerunt. Grandem admodum prædam tum ex regijs, tum ex priuatis ædibus, tum ex villis, (neque enim in agris, quā in vrbibus, minor erat) omnesque hostium diuitias in castra comportarunt.

Oratio Mo-
sis ad eos,
quos mitte-
bat contra
Madianitas

Occis Ma-
dianitis ne-
mo ex Iu-
deis interijt

Cap. 68.

Cū Moses & Ducem & milites collaudasset, tum quod strenuē se fortiterq; gessissent, tum quod proprijs cōmodis consulētes, in rem suam non studuissent prædam conuertere, sed in mediū contulissent, vt ij quoque, qui in castris mansissent, eius participes fierent: iussit eos extra castra dies aliquot commorari, expiarique à caede per-

Nota.

magnum sacerdotem. Licet enim hostes legitime occidantur, is tamen, qui interficit hominem, quantum & iure, & se defendens, & lacessitus id faciat, tamen propter summam & communem hominum inter se coniunctionem, non videtur penitus innoxius. Quapropter interfectores expiatione ab ea culpa, cuius videbantur affines, existimavit indigere. Postea vero ita diuisit praedam, ut illis, qui bellum confecerant, partem dimidiam tribueret: (erant autem numero pauci) alteram illis, qui in castris manserant. Aequum enim putabat, ut etiam ipsi essent utilitatis participes, qui, si minus corporibus, animis certe pugnassent. Milites enim, qui in praesidijs manent, non virtute aut certandi cupiditate, sed tempore tantum & forte vincuntur.

Cap. 69.

Cum igitur illi pauci, qui pericula subierant, plus accepissent, plures autem, qui in castris manserant, minus: visum est necessarium, ut totius praedae primitiae dicarentur. Obtulerunt autem quinquagesimam partem, qui permanerant in castris: illi vero, qui bellum gesserant, quingentesimam. Atque horum quidem primitiae, magno sacerdoti sunt attributae: priorum autem, ministris, qui Leuitae appellantur. At tribuni & centuriones, manipulorumque & reliquorum ordinum ductores, pro sua sociorumque salute, praclareque parta victoria, sponte sua singulares primitias obtulerunt, & quae quisque ornamenta aurea, vasaque, preciosa in praeda reperit. Quae ex auro constabant, Moyses accepit, collaudataque offerentium religione, reposuit in sacro tabernaculo, ut peregrinaeque ipsorum voluntatis monumentum essent. Egregia fuit haec primitiarum distributio: primitias eorum, qui virtutis dimidium, nempe promptum animum ostenderant, non autem facta, sacerdotibus assignauit: Illorum autem, qui & corporibus & animis se periculis obiecerant, perfectam fortitudinem exhibentes, sacerdotum antistiti, magno sacerdoti: praefectorum vero munera, ut à ducibus & principibus profecta, omnium duci & principi Deo. Omnes isti deuicti sunt aduersarij prius, quam Iordanem regionis fluuium traiecissent ad incolas felicitis foecundaque terrae, in qua planities erat, frumenti pabulique pro pecoribus feracissima.

Cap. 70.

Hanc regionem cum adspexissent duae tribus, id est, sexta exercitus pars, quae pecudibus abundabant, rogauerunt Moysen, ut sibi permitteret illic hereditatis partem capere iam pridem constitutam. Loca enim illa esse gregibus & armentis aptissima, quippe quae & irrigua essent, & herbae copiam sponte ferret. At ille, putans eorum postulata eo spectare, ut vel partem suam praemiaque, ante tempus accipientes, honore praestarent, vel bellorum, quae instabant, laborem subterfugerent, cum plures adhuc Reges imminerent, qui intra fluminis regionem incolebant, valde indignatus atque aere ferens: Vos igitur, inquit, hic turpiter ociosi inertesque confidebitis, dum propinquos & amicos vestros reliqui hostes diuexabunt, vobisque, solis ut optime meritis praemia tribuantur, alij vero praemia, labores, molestias, summaque, pericula sustinebunt: minimè equum est, ut vos pace, pacisque, commodis perfruamini, ceteri vero in bello & innumerabilibus erumnis versentur. Nec conuenit, ut totum pro partibus, sed contra potius, ut partes pro toto hereditatem exquirant. Omnes vos estis aequales, eodem genere, iidem patri parentibus: vna domus, iidem mores, eadem leges, & alia innumerabilia, quorum vos singula deuinciunt, & ad benevolentiam compellunt. Cur igitur, cum in rebus maximis maximeque, necessarijs pares sitis, in diuisionibus non eritis pares, sed tanquam principes subditos, aut domini seruos contemnetis? Oportebat vos quidem alienis verberibus erudiri: Sapientis est enim, non expectare dum ad se damna perueniant. Num autem cum domestica exempla habeatis, patres nimirum, qui regionem hanc speculati sunt, calamitatesque, tum ipsorum, tum aliorum omnium, qui simul cum illis desipuerant, cum, duobus exceptis, omnes interierint, ideoque, cauere debeatis, ne in villo simili timore deprehendami: eos, o stulti, tanquam non facilius capiendi sitis, emulamini, atque illorum, qui se viros fortes ac strenuos praestare decreuerunt, alacritatem frangitis, animosque, promptos dissoluitis? Atqui ad peccatum properantes, ad supplicia simul festinabitis. Iustitia enim vix moueri solet: at cum semel mouetur, sic accelerat, ut fugientes facile consequatur. Quando, cum hostibus deleteris, nullum amplius bellum imminet, socij autem ita se gesserint, ut nec ordines, nec exercitum deseruisse, nec quicquam aliud, ut ignaui aut victi, fecisse reprehendi possint: sed animis corporibusque, à principio belli ad exitum usque permanserint, & regio vacua erit ijs, à quibus obtinebatur, tum distribuentur munera, tunc virtutis praemia tribubus ex aequo diuidentur.

Cap. 71.

Admonitionem hanc illi, ut à patre admodum beneuolo proficiissem, tanquam ingenui filij, aequis animis pertulerunt. Sciebant enim illum non esse imperij potestate,

Præda ex
Madianitis
caprae dif-
tributio.

Primitiae à
singulis of-
feruntur Deo
& Sacerdo-
tibus.

Moses ob-
iurgat eos,
qui volunt
sibi tradi re-
gionem cis
Iordanem.

te, sed omnium curam & rationem habere, iustitiæque & æquitatis amantem esse, nec ignauiam insectari, vt ignominia quenquam afficeret, sed vt ij, qui meliores fieri possent, excitati respiscerent, & ad bonam frugem sese reciperent. Itaque sic ei responderunt: Tu quidem meritò indignaris, si nos tales existimas, qui socios deserentes, velimus ante tempus vacatione donari. Verùm haud irà res habet. Nihil enim cum virtute coniunctum adeò laboriosum est, vt id formidemus. Virtutum autem opus existimamus, & tibi tali Imperatori parère, & in laboribus subeundis nemini cedere, probarique in omnibus futuris bellis, donèc res felicem exitum consequantur. Omnibus, vt antea, armis instructi, traiiciemus Iordanem, nec vlli militum manendi occasionē dabimus. Filij tantum infantes, & filia, & vxores, & greges armentaque, si permiseris, relinquuntur. Instruemus autem filijs & vxoribus domos, & pecoribus stabula, nè, si in locis non communitis sine præsidio maneant, ex incurfionibus pariantur aliquid aduersi. Ipse verò benigno vultu humanaque oratione: Vobis, inquit, vera dicentibus certa manebunt præmia, quæ postulastis. Relinquitte igitur, vt dixistis, foeminas, & pueros, & pecudes: vos autè in agmine cū reliquis iter facite, sic instructi, vt statim, si opus fuerit, præliū incatis. Vbi autem omnes hostes victi deletique fuerint, & parta pace victores regionem diuident, vos item ad domesticos vestros reuertemini, vt conuenientibus bonis & parte, quam elegistis, perfruiamini.

Egregium eorum responsum ad Moysen.

Moses ascendit, vt habeat duas tribus id, quod peccabant.

Hæc cum dixisset ac pollicitus esset, lætitia gaudioque pleni, domesticos suos & pecora in locis turis & inexpugnabilibus, quorum plurima communita erant opera & manu, reliquerunt: Ipsi verò sumptis armis, alacrius, quàm reliqui socij, excurrebant, tanquam aut soli, aut inprimis bellum essent gesturi. Nam qui munus aliquod prius accepit ad ferendum auxilium promptior est: se enim non dare, sed reddere beneficium putat: quod quidem officium est necessarium. Hactenus, quæ in imperio gesta sint à Mose, commemorauimus: quæ autem idem in administrando sacerdotio, quæque in ferendis legibus gesserit, quas item, vt imperio maximè congruentes, facultates obtinuerit, deinceps exponemus.

Cap. 72.

Alacritas duarum tribuum in expugnandis hostibus.

LIBER II.

Superiore libro Moysi ortum, educationem, disciplinam & imperium, quod non modo sine reprehensione, sed magna cum laude administravit, explicauimus. Præterea quæ vel in Aegypto, vel in itineribus, vel in rubro mari, vel in solitudine omnem dicendi vim superatã gesserit, quosque labores præclare sustinuerit, & quomodo militum parti sedes assignarit, persecuti sumus. Nunc autem, quæ ordine sequuntur, adiungemus.

Minimè aberrant, qui tum demum ciuitates felices asserunt, cum aut Reges philosophantur, aut philosophi regnant. Constat autem, Moysen non modo regia & philosophica facultate, sed etiam tribus alijs, quarum vna in legibus constituendis, altera in administrando sacerdotio, postrema in prophetia vaticinioque versatur, præstitisse, de quibus mihi nunc necessariò dicendum existimaui. Etenim cum ipsi putem omnia congruere, quòd diuina prouidentia fuerit & Rex, & legislator, & sacerdos, & propheta, declarandum est, cur hæc illi omnia conueniant.

Cap. 1.

Ciuitates quæ sint felices censendæ.

Moses rex, legislator, sacerdos, propheta.

Cap. 2.

Non bene gubernatur regnum sine diuina prouidentia.

Regis est præcipere, quæ recta sunt, prohibere contraria. Legis autem proprium est, vt quæ agenda, fugiendave sint, præscribat. Ex quo fit, vt & Rex lex animata, & lex Rex iustus esse videatur. Regi porrò & legislatori non humana solum, verum etiam diuina contemplanda sunt. Nam sine diuina prouidentia nec Regum, nec populorum res bene gubernantur. Quamobrè illi & primò opus est sacerdotio, vt perfectis sacrificijs absolutaque diuini cultus scientia, tam sibi, quàm subditis, tum malorum depulsionem, tum largitionem bonorum impetret à Deo, qui propitius est, & votis ac precibus annuit. Quomodo enim quæ rogantur, non tribuat ille, qui natura benignus est, & eos, à quibus verè sincereque colitur, præcipuè amat? Caterùm quoniã ipsi & Regi, & legislatori, & sacerdoti plurima vel humana vel diuina sunt incognita: (quanuis enim tot tantisque dotibus excellat, genitus tamen, moriturusque est) idcirco prophetia quoque tenet facultatem, vt quæ ratione humana non potest assequi, diuina consequatur. Etenim quæ mens non capit, prophetia comprehendit. Eximia verò valdeque concinna est harum quatuor facultatum coniunctio. Inter se enim copulatæ connexæque, chorum conficiunt, mutuaque sibi vicissim commoda subministrantes, virgines Gratias imitantur, quæ immutabili naturæ lege se iungi nequeunt. De quibus meritò dici potest id, quod de virtutibus dicitur, omnes habere, qui

Nota.

Virtutes oēs habet, qui vnam habet.

qui vnam habeat. Primum autē de legum custodiendarum potestate dicendum est. **Cap. 3.** Non ignoramus eum, qui sit optimus legislator futurus, perfectis & absolutis virtutibus omnibus vti oportere. Verum quemadmodum in familijs, licet alij genere coniunctissimi sint, alij non ita cōiuncti, omnes tamen inter se cognati sunt: Sic etiam in virtutibus, cum alijs rebus alia magis minusve cohæreant, legum ferendarum facultati rāquā sorores, & summa necessitudine deuinctæ sunt hæ quatuor: Humanitas, iustitia, Honestatis amor, & Improbitalis odiū. His enim excitatur, quicumque tenetur legum cōdendarum studio, cum & humanitas doceat, vt quæ sentit Reipub. profutura, in medium afferat: & iustitia, vt æquabilitatem colat, tribuatque præmia cuique pro dignitate: & honestatis amor, vt quæ natura honesta sunt, complectatur, & ad vsum omnium, qui digni sunt, patefaciat, abundeque præbeat: & odium improbitatis, vt eos, qui virtutem despiciunt, negligat, & tanquā communes generis humani hostes insectetur. Horum, quæ dicta sunt, si quis vnum aliquid habet, magnus est: qui verò simul omnia est consecutus, ille nimirum admirandus.

Cap. 4. Huc autem Moses solus videtur peruenisse, vt virtutes, quas diximus, in rebus à se gestis & constitutis expresserit. Quod quidem perspicuum est illis, qui sacros libros perlegerunt: quos ille, nisi talis fuisset, nunquam conscripisset dicente Deo, nec tradidisset ijs, qui digni sunt vti, rem pulcherrimam, & eorum, quæ in animo sunt, exempla illustria continentem, quorum effigies & imago sunt leges, quæ commemoratas virtutes apertissimè declarant. Quod autem ipse legislatorum, qui post hominum memoriam vel apud Græcos, vel apud Barbaros extiterunt, fuerit omnium optimus, illud est argumentum clarissimum, quod si quis aliorum leges consideret, inueniet eas vel bello, vel seruitute, vel alijs de causis, quæ fortunæ vicissitudine inuehuntur, commutatas. Nimia etiam sæpenuerò delicia, & abundantia, & copia leges euertunt, cum fortunam valdè secundam multi ferre non possent, sed satietate petulantes contumeliosique fierent: quod quidem vitium legi contrarium est. Mosis autem leges, ex quo scriptæ sunt, ad hunc vsque diem, firmæ, ratæ, stabiles, tanquā signo naturæ ipsius obfirmatæ permanferunt, & in posterum, spes est, permanferas seculis omnibus immortales, quoad sol, luna, vniuersumque cælum erit, atque orbis terrarum. Gens quidem ipsa quum tam multis rerū & prosperis & aduersis commutationibus vsa sit, nihil vnquam omninò ab earū præscripto recessit, cum omnes grauitatem ipsarum colerent, & obseruarent. Quas igitur nec fames, nec pestis, nec bellum, nec Reges, nec tyranni, nec animi, aut corporis, aut perturbationum, aut vitiorum impetus, aut alia, quæ vel à Deo, vel ab homine proueniunt, calamitates dissoluerè potuerunt, nonne eæ maximè expetendæ sint, præstantioresque iudicandæ, quàm vlla oratione dici queat?

Cap. 5. Verum ne id quidem admirandum, ac per se verè magnum putandum est, quod omni tempore firmæ ratæque manserint. Id potius admiratione dignū videri potest, quod non Iudæi solū, verum etiam alij propè omnes, in primisque illi, apud quos virtus in maiore precio est, eas excoluerunt & commendarunt. Hæc enim est illarū præcipua laus, cuius nullæ aliæ leges participes sunt. Atque hoc quidem ex eo colligi potest, quod nulla, vt ita dicam, nec Græcorum, nec Barbarorum ciuitas est, quæ alterius ciuitatis, leges obseruet & instituta: immò verò quæ sua ipsius perpetuò tueatur, ac non ea pro temporum & rerum varietate commutet. Athenienses Lacedæmoniorum mores institutaque despiciunt, Lacedæmonij rursus Atheniensem. Idem à Barbaris fit. Neque enim Aegyptij Scytharum obseruant, nec Scythæ Aegyptiorū, nec (vt breuiter omnia complectar) qui Asiam incolunt, eorum, qui Europā, aut contra: sed omnes, quæ sunt ab oriente ad occidentem solem, regiones, gentes, ciuitates, à peregrinis legibus abhorrent, seque legum suarum auctoritatem & existimationē, si reliquas despexerint, aucturos putant. Nostræ verò haud ita se habent: sed Barbaros, Græcos, in continenti, in insulis habitantes, omnes denique gentes ad ortū, occasumve, Europam, Asiam, totumque ad extremos vsque terminos orbem terrarum incolentes, ad se alliciunt atque conuertunt.

Cap. 6. Quis enim sacram illam diem septimam non colit, requiem & ocium sibi suisque, non liberis solū, sed seruis ac iumentis etiam tribuens? Hæc enim vacatio, & tanquā induciæ, ad omne etiam animalium genus perueniunt, quæ ad hominis vsum genita sunt, vt ei tanquā naturali domino seruiant: immò verò pertingunt etiā ad omnia arborū plantarūque genera. Etenim nec germen, nec rami, nec foliū licet excin-

Humanitas
Iustitia.
Amor honestatis.
Odiū improbitatis.

Delicia, ab undantia, & copia leges euertunt: Lex verò Domini per Mosen data firma & itabilis.

Diuersæ leges & mores apud diuersas nationes.

Cap. 6. Septim⁹ dies ab omnibus colitur.

excindere, aut fructum vllum decerpere. Sed ea die nemine edictum publicum violante, rebus omnibus indulgetur, ac permittitur quodammodo libertate frui. Quis ieiunium (sic enim dicitur) non admiratur ac suspicit, illud praesertim, quod statis anni temporibus agitur grauiori seueriorique ratione, quam ij, qui celebrantur singulis mensibus, festi dies? In his enim & multum merum, & mensa magnifica, & omnes denique ad edendum bibendumque suppetunt copia: quibus aucta insatiabiles ventris voluptates, excitant etiam cupiditates, quae sub ventre sunt. In illo autem nec cibum, nec potum afferri licet. Quare cum nulla corporea perturbationes, quales ex ingluuie proueniunt, puras mentes impediunt, ita celebrant festos dies, ut conuenientibus votis & precibus placent parentem vniuersi, veterumque veniam peccatorum, & variam bonorum recentium copiam postulent. Quod autem sacrum legum harum decus non modo apud Iudeos, sed apud alios omnes fuerit admirationi, cum ex ijs, quae dicta sunt, tum ex ijs, quae dicturi sumus, perspicuum est.

Principio leges haec Chaldaica lingua conscriptae sunt, in eaque sola tandiu permanserunt, quoad retexerunt alijs hominibus pulchritudinem suam: quae simul atque animaduersa est, earumque gloria longe lateque percrebuit, (licet enim egregiae res propter inuidiam paulisper premantur, obscuraque iaceant, opportuno tamen tempore propter naturam beneuolentiam emergunt ac splendunt) quidam indignam rem existimantes, quod apud dimidiam hominum, eorumque Barbarorum partem vigerent leges, earumque Graeci semper expertes forent, ad eas Graece interpretandas animos appulerunt. Quam quidem prouinciam, quonia magna erat, & ad communem utilitatem spectabat, non homines priuati, nec principes, quorum magnus est numerus: sed Reges, atque adeo Regum probatissimus cepit. Ptolemaeus hic fuit, cognomento Philadelphus, tertius ordine inter eos, qui ab Alexandro Aegyptum acceperunt: virtutibus autem & imperio non sui temporis solum, sed omnium, qui ante fuerant, praestantissimus. Cuius gloria nunc etiam post tot secula celebris est. Ea namque magnificentiae exempla monumentaque per ciuitates ac regiones reliquit, ut in prouerbij consuetudinem venerit, ut egregia opera magnique apparatus, ab illo appellentur Adelphaei. Familia quidem Ptolemaeorum regnis alijs antecellit: inter Ptolemaeos autem praestitit Philadelphus. Tam multa enim ipse praclare gestit, quot vix reliquis omnibus gesta sunt: fuitque quodammodo Regum caput, quae pars in animali obtinet principatum.

Hic igitur talis ac tantus Rex, legum nostrarum cupiditate ac desiderio incensus, sibi faciendum putauit, ut eas ex Chaldaica in Graecam linguam vertendas curaret. Itaque statim ad Iudaeam sacerdotem ac Regem (vnus enim tunc, atque idem erat) legatos misit, consilium aperiens suum, & rogans, ut optimos viros eligeret, qui leges interpretarentur. At ille merito laetus, existimansque non sine diuina prouidentia Regem id tam vehementer expetere, dispicit quinam apud se Hebraei sint probatissimi, qui patriae disciplinae Graecam adiunxerint, eosque libenter mittit. Cum igitur ad hospitium venissent inuitati, urbano sapientique orationis conuiuio ipsi vicissim hospitem acceperunt. Rex enim non vsitatas, sed nouas quaestiones proponens, singulorum sapientiam explorabat. At illi recte sciteque, cum tempus pluribus verbis uti non permetteret, eas breuiter dissoluebant. Probati autem, coefferunt pulchro legationis munere fungi coeperunt. Porro secum ipsi considerantes, quantum negotium esset, diuinitus datas leges ita religiose interpretari, ut nihil adimas, nihil addas, nihil immutes: sed germanam ipsarum formam & figuram conserues, purissimum regionis locum extra ciuitatem inuestigabant. Quae enim moenibus includebantur loca, ut diuersis animantibus plena, propter morbos & obitus, & valentium actiones haud ita sanctas, suspecta erant. Obiecta est Alexandriae Pharus insula, cuius dorsum subligatum ad ciuitatem versus protenditur, marique non admodum profundo, sed ferè vadoso, decliue alluitur. Hunc ex omnibus locis finitimis iudicauerunt aptissimum, in quo tranquille quiescerent, & animis vacuis in leges solas incumberent.

Hic igitur manserunt, sumptisque libris sacris, vna cum ipsis sustulerunt manus in caelum, Deo supplicantes, ne se a proposito signo aberrare permetteret. Votis eorum annuit Deus, ut plurimis, atque adeo vniuersis hominibus prodesset, qui ad rectam vitae institutionem sapientissimis ac pulcherrimis praecipis essent vsuri. In secreto igitur loco confidentes, nullo praesente, praeter terram & aquam & aërem & caelum, quorum procreationem primum erant demonstraturi, (Legum enim principium mundi

Ieiunium omnes mirantur: sed heretici illud explo- dunt.

Cap. 7.

Ptolemaeus Philadelphus regis praestantissimus.

Cap. 8. Is cuius Biblia Graece conuertit. Iste sacerdos fuit Eleazarus.

In Pharo insula 70. Interpretes vertunt Biblia.

Cap. 9.

Miro modo transferunt Biblia.

mundi fabricam complectitur:) tanquam numine afflato, non aliud alij diuinârunt, sed eadem voces, eademque omnes verba, non aliter, ac si interpres occultè singulis illa suggessisset, protulerunt. Quis autem nescit, omnem linguam, & Græcam imprimis, vocabulis abundare, & fieri posse, vt eandem sententiam idem interpres saepenumero aliter atque aliter varijs dicendi rationibus describat atque explicet? Quod tamen in his tradunt non accidisse, sed in idem ita collata fuisse propria cum proprijs nominibus, Græca cum Chaldaicis, vt verba rebus explicatis maximè congruerent. Quemadmodum enim, quæ de Geometria & Dialectica conscripta sunt, variam interpretationem non suscipiunt, sed vt à principio composita fuerunt, manent incommutabilia: sic hi verba rebus quadrantia inuenerunt, quæ res quam significatissimè essent explicatura. Cuius rei certissimum argumentum est, quod si quis Chaldaus linguam Græcam teneat, aut Græcus Chaldaicam, & vtranque scripturam in manus sumat, & Chaldaicè scriptam, & Græcè versam, tanquam sorores, immò verò vt vnam eandemque in rebus ac vocibus, admiratur & colit: nec eos interpretes vocat, sed prophetas & vates, quibus contigerit vera germanaque oratione cum purissimo Mosis spiritu couenire. Idcirco nunc etiam mos est, vt singulis annis in insula Pharo celebrentur festi dies, eoque non Iudæi solùm, sed alij quam plurimi nauigent, vt & locum ipsum honorent, in quo primùm eluxit interpretatio: & Deo propter verus beneficium, cuius memoria semper est recens, gratias agant. Post preces autem & gratiarum actiones, alij quidem in litore figentes tabernacula, alij in arena litoris accubantes, sub dio cum domesticis & amicis cõiuiua celebrant, eoque tempore regijs apparatus litus esse magnificèius arbitratur. Ex quo tam privati, quam principes, se legum studiosos cerratim ostendunt, licet cum ipsa gente longo iam tempore haud præclare agatur. Quod si rebus non ita prosperè succedentibus, nullo modo leges sunt obscuratæ, quantam, si ad splendidiorem fortunam aliqua detur occasio, accessionem futuram credimus? Equidem leges proprias omnes relictuos, multamque salutem patrijs institutis dicturos, seque ad has solas excolendas conuersuros arbitror. Gentis enim felicitate leges effulgentes, alias, vt sol exoriens stellas, obscurarent. Ac magna quidem, ex ijs quæ dicta sunt, legislatoris laus apparet: sed multo maior est illa, quam sacri complectuntur libri: ad quos iam sermonem conuertimus, vt scriptoris virtutem demonstremus.

Cap. 10. Libri scripturæ diuinæ quid tractent.

Horum igitur alij quidem res gestas continent, alij præcepta atque interdita, de quibus postea dicemus, cum ordine præcedentia prius explicauerimus. Qui complectuntur historiam, partim mundi procreationem persequuntur, partim hominũ genera & origines. atque hinc quidem tum de supplicijs impiorum, tum de iustorum tractatur præmijs. Quam autem ob causam hinc scribendi principium duxerit, & posteriori loco præcepta interditaque collocarit, dicendum est. Neque enim, vt historicus aliquis, studuit rerum priscaurum memoriam literis consignatam posteris relinquere, vt eorum animos inutili delectatione oblectaret: sed iamindè ab ipso procreati mundi principio exorsus, vt duo declararet in primis necessaria, nempe eundem esse parentem, effectoremque mundi, ac veritatis legislatorem, & eum, qui legibus vsurus esset, ex naturæ vniuersique ordine sic vitam instituturum, & ex verborum cum factis, factorumque cum verbis conuenientia, concentus & harmonia proueniret. Aliorũ igitur legislatorum quidam statim, quæ facienda vitandave essent, præcipientes, pœnas constituerunt in eos, qui à præscripto suo recessissent: quidam verò, qui meliores videntur, non indè sumpserunt initium, sed ciuitatem prius oratione construxerunt & exadificarunt, tum aptissimam ei viuendi rationem, latis legibus, accommodarunt. Moses autem & priorum institutum hominibus, non vt liberis, sed seruis imperandi sine vlla cohortatione, putans ad tyrannos dominosque spectare: & posteriorũ quanuis accuratũ, non tamen absolutũ, nec omnibus suffragijs comprobandum: vtrisque se rectius & præclariùs gessit. Nam in præceptis interditaque magis monet & horratur, quam iubet, dum & in principijs, & in conclusionibus plurima & maximè necessaria studet exponere, vt persuadeat potius, quam cogat. Et scriptio nis initio ciuitatem manufactam cõstituere, rem nimis abiectam atque humilem existimans, nec legum dignitati conuenire, quarum magnitudinem pulchritudinemque acutissima mentis acie præstantiorem ac diuiniorem esse cernebat, quam vt ijs præfinitus aliquis in terra locus congrueret: magnæ ciuitatis fabricam enarrauit, existimans leges similimam mundi administrationis imaginem continere.

Moses cur moneat ac roget potius quam imperet.

Si

Si quis igitur singularem præceptorum vim & potentiam volet expendere, inueniet eam mundi concentum imitari, & sempiternam naturam rationi congruere. Quamobrem qui digni sunt, affluunt bonorum copiis, quæ vel ad valetudinem, vel ad opes, vel ad gloriam, & reliqua spectant externa commoda. At qui virtute neglecta, nec vlla impellente necessitate, sed sponte fraude, iniustitia & reliquis vitijs se obstringunt, pro magna utilitate in maximum detrimentum incurrunt. Eos enim non ut hominum, sed vniuersi cæli terræque hostes supplicij affici dicunt, non ijs, quæ sunt in vtu, sed nouis & iniustis, quæ à iustitia sceleris inimica, Deoque proximè assidente irrogantur, aqua & igne, elementorum efficacissimis sic eos inuadentibus, ut temporum conuersionibus partim eluione demersi pereant, partim combustione deleantur. Nam & ciuitates in planitie sitas inflata & tumescencia maria, fluuijque & torrentes obruerunt, & in montibus exadificatas imbrium die nocteque perpetuo ingruentium impetus euerterunt. Postea verò cum ex ijs, qui relictis fuerant, genus hominum auctum propagatumque numero fuisset, nec maiorum calamitate commoti posteri respicerent, sed intemperantiæ dediti, flagitiosa eorum instituta imitarentur, eos Deus igne perdere constituit. Tunc igitur, ut indicant sacra volumina, fulmina è caelo demissa, impios & ciuitates eorum combusserunt. Cuius quidem calamitatis certa nunc etiam in Syria demonstrantur indicia, ruinae, & cinis, & sulphur, & fumus, & obscura flamma, tanquam ardentis ignis. Ac eodem quidem tempore & nefarii homines poenis, quas diximus, affecti sunt, & boni merita virtutis præmia acceperunt. Etenim cum fulminis incendio tota regio cum incolis deflagraret, vnus vir aduena solus diuina prouidentia conseruatus, qui incolarum flagitia vitauerat, licet incolumitatis causa colere soleant aduenæ ciuium instituta. Ab illis enim sine periculo abhorre non possunt. Tali autem munere ille dignus est habitus, non propter naturam perfectionem, ut qui ad sapientiæ fastigium peruenisset: sed ob id solum, quod populo, qui mollissimam vitam complexus, voluptates ac libidines omnes delicijs, tanquam sulphure materiaque flammis adiecta, incendebat, non consenserat. Ceterum magnæ eluionis tempore, cum propemodum omne genus hominum abolitum videretur, familiam vnã ab omni malo immunem fuisse, proditum est: quoniam ipse familiae natu maximus & princeps nullo se voluntario crimine obstrinxerat. Modum autem quo saluti consuluit, & sacri libri commemorant, & ego propter rei magnitudinem dignum puto, qui literarum monumentis commendetur.

Hic igitur idoneus iudicatus, qui non modò communis calamitatis expers esset, verum etiam alterius hominum proles origo atque principium foret, diuinis mandatis, quibus oracula declarabantur, ligneum ædificium fabricatus est, cuius longitudo erat trecentorum cubitorum, latitudo quinquaginta, triginta autem altitudo. Continua intus cubacula inferiora superioraque, triplicia, quadrupliciaque construxit, & comparatis cibarijs, ex omni genere animantium tam terrestrium, quam volatilium, marem ac foeminam intulit, ut semina venturis seculis instaurandis conseruaret. Sciebat enim Deum naturam benignum esse. Etsi animalia singula corrumpere, genera tamen incorrupta mansura, tum propter similitudinem cum Deo, tum quia nihil eorum, quæ consilio nata essent, solutū vnquam fuisset. Omnes igitur animantes parebant ei, & quæ antea immanes feræque fuerant, cicures fiebant, illumque ut pastorem gregisque principem mansuefactæ sequebantur. Si quis autem post omnium ingressum, plenum illud domicilium adspiciens, terræ totius æmulum appellauisset, neutiquam aberrasset. Gestabat enim animalium genera, quorum numerum infinitum vniuersa terra iam tulerat, rursumque erat latura. Quæ autem ille coniecerat, non multo post tempore euenerunt. Nam & affectio leuabatur, & eluionis corruptio in dies singulos imminuebatur, cum & imbres cohiberentur, & quæ per vniuersam terram refusa fuerat aqua, partim solis ardore consumeretur, partim in alueos & valles, & alias terræ cauitates rediret. Omnis enim natura, tanquam Deo iubente, quasi æs alienum, ut erat opus, suscipiebat: mare, & fontes, & flumina. Fluuenta enim ad sua quæque loca reuertebantur. Verum post eorum, quæ sunt infra lunam, expurgationem, abluta renouataque terra, atque in eum statum, in quo erat initio, quando cum vniuerso creata fuit, restituta, ex ligneo ædificio ipse cum vxore, & liberis, & ipsorum coniugibus, totaque familia egreditur, & gregatim quæcunque simul ingressa fuerat animalium genera, ad sua similia gignenda procreandaque exeunt.

Hæc sunt bonorum virorum præmia ac beneficia, quibus non solum ipsi cum suis

Cap. 11.

Pena eorū
qui scelera-
te viuunt.Euerio Pē-
tapolis.

Gen. 19.

Lot euadit
penas Pen-
tapolis.

Gen. 7.

Cap. 12.
Noë dicit.Arca fabri-
catur à
Noë.Noë cōgre-
gat omnia
genera ani-
mantium in
arcam.Noë egre-
ditur ex ar-
ca.Cap. 13.
maxima

Noenoui
generis ho-
minum dux
& pater.

maxima pericula, quæ ex elementorū renouatione cunctis ubique creabantur, declinantes, salutem sunt assecuti: verum etiam noui generis duces, alteriusque circuitus principes extiterunt, relictū tanquā femina optimi animalium generis hominum. Homo enim eorum, quæ versantur in terra, semel principatū obtinuit, estque Dei potestatis imitator, imago conspicua & genita illius naturæ, quæ non cernitur, & est sempiterna.

LIBER III.

Cap. 1.

Nota, qui-
bus absti-
nere debe-
ant sacer-
dotes.

DVabus vitæ Mosis partibus, quarum altera pertinet ad regnum, ad legum sanctionem altera, iam absolutis: tertiâ, quæ ad sacerdotium spectat, adiungemus. Hic igitur, quod amplissimum est, sacerdotumque principi maximè necessarium, pietatem ac religionem imprimis coluit. Felici erat ingenio præditus, quod tanquā bonum agrum philosophia susceptum, præceptis ac disciplinis suis excoluit, & longè felicius reddidit, nec prius dimisit, quā perfectos virtutis fructus tum verbis tum factis gigneret. Quamobrè cum paucis alijs Dei amantissimis, Deoq; charissimus fuit. Cælesti enim amore inflammatus, mundi Principem singulariter honorauit, & ab eo ipse honoratus est. Honor autem ille sapienti conuenit, vt id, quod verè est, colat. Sacerdotium verò tradidit cultum Dei. Hoc munere, quo nullū maius bonum reperitur, donatus est, & oraculis edoctus singula, quæ ad sacrificia sacraque ministeria pertinent. Verū oportebat prius, vt animum corpusque lustraret, seque nullis perturbationibus obnoxium redderet, sed ab omnibus illis affectionibus vacuum & purū, quibus obstructa est natura mortalis, vt cibo & potu, & cum foeminis consuetudine. Quāquā hanc quidem iam pridem neglexerat, & ferè ex quo primū diuinare vaticinarique cepit. æquum enim censebat, vt se ad diuina responsa semper paratum exhiberet. Cibum verò & potum ad quadraginta continuos dies spreuit, meliores nimirū ex contemplationibus escas habens: quibus fursū afflatus è cælo, mentem primū meliorem reddidit: deindè etiam corpus, quod per animum & robore & valetudine sic confirmauit, vt intuentibus postea incredibile videretur. Etenim cum in mōtem illius regionis altissimū sacratissimūque, qui tam inuius erat, vt superari vix posset, ascendisset mandato Dei, secumque nihil victui necessarium attulisset, & quadraginta dies, vt dictum est, ibi mansisset, ad spectu pulchrior multò descendit, quā erat, cum ascenderet. Itaque conspicientes eum, obstupescabant & admirabantur, nec diutiū in illum poterāt aciem oculorum intendere, quoniam tanquā fulgenti solis splendore præfringebatur.

Exod. 19.
Mosi facies
clara vt sol.

Cap. 2.

Taberna-
culum Mo-
ses aedificat.

Dum autem adhuc fursū commoraretur, in omnibus ad munus pontificium pertinentibus erudiebatur, ac primū in ijs, quæ ordine prima erāt, quæque ad templum & apparatus eius spectabant. Templum enim in ea regione, in quam migrabant, quāque iam ceperant, ædificari oportebat in loco purissimo, & preciosis lapidibus exornari, magnosque circum muros extrui, & complures sacerdotibus domos, qui sanè locus sacra ciuitas appellaretur. Verū cum adhuc, in solitudine vagarentur, nec firmas constituissent sedes, templum, quod gestaretur, extruxit: vt in itineribus & castris victimas immolarent, & nihil, quod ad sacrificia pertineret, prætermitterent, nec vllius rei expertes essent, quæ in ciuitatibus habitantes præstarent. Tabernaculum igitur opus sacratissimum, cuius formam in monte per diuina responsa Moses didicerat, ædificare visum est, cum eorum corporum, quæ fabricanda erant, species incorporeas contempleretur, quas velut depicta exemplaria, & formas mente conceptas oportebat imitari in ijs operibus fabricandis, quæ sensibus percipi possent. Decebat enim, vt verè sacerdotum principi apparatus templi committeretur, quò multò antè apta conuenientiaque muneribus publicis sacrificia faceret. Quamobrè exempli species in animo Prophetæ sine vlla materia spectabili occultè descripta in sculpraque fuit. Opus autem ad exemplar effectū est, cum opifex in apta materia singula effingeret. Atque apparatus quidè erat eiusmodi:

Cap. 3.
Figura ta-
bernaculi.

Octo & quadraginta columnæ ex cedro non putrescente, magnis è plantis excisæ, profundo auro obuoluebantur, earumque singulis bases argenteæ binæ, & caput argenteum aprabatur. Quadraginta igitur in longitudinem ita disposuerat artifex, vt vtrinque viginti essent: in medio autem nullum relictum erat spatium, sed perpetua serie coniunctæ ita cohærebant, vt muri speciem præberent. Intrinsicus autem reliquas octo, sex quidem in medio loco, duas autè vtrinque in angulis, vnâ dextrorsum, alteram sinistrorsum. Ad introitum verò quatuor alias ijs, quæ ex aduerso po-
sitæ

ſtæ erant, ſimiles, niſi quòd pro duabus baſibus vnã habebant, poſt quas extrinſecus aliæ quinque, ſolis baſibus differentes. erant enim ex ære. Quapropter omnes tabernaculi columnæ præter duas illas, quæ non videbantur, erant quinque & quinquaginta perſpicuæ, ab vnitate vſque ad decadem, perfectionis numerum abſoluentes. Si quis autem velit illas quinque ſeiungere, quæ ſub dio collocatæ erant in atrio, quod veſtibus vocauit, relinquuntur quinquaginta: quo quidem numero ſacra-
Numerus quinquagenarius ſacra-
 tiſſimus.

tiſſimo continetur viſ triânguli orthogoni, qui rerum omnium ortus principium eſt. Expletur autem ex columnis, quæ intus erant, quadraginta quidem in vtroque latere ita diſpoſitis, vt vtrinque viginti eſſent, ſex autem in medio præter illas, quæ iuxta angulos occultabantur, & quatuor ex aduerſo, ſuper quibus velum expandebatur. Cur autem quinque cum quinquaginta coniungam & ſeparem, declarabo.

Quinarius numerus, eſt numerus ſenſuum, qui ſanè ſenſus partim ad externa reſpiciunt, partim ad mentem, cuius miniſtri ſunt, naturæ lege reſſeſcuntur. Quamobrèm & regionem mediam quinque illis tribuit, quæ tum intrò ſpectant, tum ad tabernaculi penetralia verſæ ſunt: & ſignificant ea, quæ animo percipiuntur, quemadmodum ex ijs, quæ ſub dio ſunt, & contra veſtibus, ſenſibus obnoxia declarantur. Quocirca & baſibus differunt. Sunt enim æneæ. Senſuum autem, qui in nobis ſunt, caput & princeps eſt mens. Extrema verò, & tanquam baſes, ſunt ea, quæ ſenſibus compræhenduntur: & idcirco hæc æri dicuntur ſimilia, mens autem auro. Porro menſura columnarum hæc eſt: Decem cubitorum longitudo, quinque autem cum dimidio latitudo, vt tabernaculum omnibus partibus æquale videatur. Pulcherriſſimis verò & varijs telis ex hyacintho, & coccino, & purpura, & byſſo contextis ipſum ornauit. Decem enim cortinas (ſic eas vocat in ſacra ſcriptura) ex hiſce, quæ modo diximus, generibus confecit. Harum ſingulis longitudo erat octo & viginti cubitorum, latitudo ad quatuor cubitos extendebatur, vt & denarium haberent numerum, quo perfectio continetur, & quaternarium, quo denarius ipſe conficitur, & octonarium, ac vicenarium perfectum, ſuis partibus æqualem, & quadragenarium maximè vitalem, quo in naturæ officina formari hominem tradunt. Octo autè & viginti cubiti cortinarum ita diſtribuantur, vt decem faſtigium tegant, (tanta enim eſt tabernaculi latitudo) reliqui latera: noteni vtrinque ita columnas operiant, vt vnus cubiti ſpatio diſtent à ſolo, nè pulchra ſacraque textura laceretur. Quadraginta verò connumerantur ex decem cortinarum latitudine. Quorum triginta recipit longitudo, (tanta enim eſt & tabernaculo) nouem poſterior pars: reliquum id, quod eſt iuxta veſtibus, vt totius operimenti vinculum ſit. In veſtibus autem velum: ſunt autem vela cortinæ quodammodo, non ſolum quia faſtigium & parietes tegunt, verum etiam quia ex eiſdem generibus, nempe hyacintho, purpura, coccino & byſſo, velum, & id, quod operimentum dicitur, contexta ſunt: hoc quidem intus ad quatuor columnas, vt adytum tegat: illud autem foris iuxta quinque, vt nullus eorum, qui non ſunt initiati, ex ſpecula poſſit ſancta conſpicere. Porro materiam, quam optimam iudicauit, ex innumerabilibus delegit, numero parem elementis, ex quibus conſtat vniuerſum, id eſt, terra, aqua; aère & igne, rationeque ſingulis reſpondentem, Byſſus enim reſponderet terræ: purpura aquæ: hyacinthus aëri, quippè qui natura niger eſt: coccinum igni, quoniam vtrinque puniceum. Oportebat enim, vt qui mundi parenti ac principi templum fabricabant, earum rerum ſimiles caperent, quibus ipſe mundum conſtruxerat.

Hac igitur ratione tabernaculum, vt ſacrum templum, ædificatum eſt. In eius autem ambitu delubrum extructum erat longitudinis centum cubitorum, latitudinis quinquaginta, quod columnas habebat ſexaginta, æquo quinque cubitorum interuallo diſtantes inter ſe, atque ita collocatas, vt per longitudinem quadraginta eſſent, per latitudinem viginti, vtrinque nimirum dimidia pars. Earum materia intrinſecus erat è cedro, extrinſecus autem ex argento. Omnium baſes æneæ, altitudo æqualis quinque cubitorum. Viſum enim eſt aptum artificio, toto dimidio contrahere altitudinem atrij, vt duplo ſublimius tabernaculum videretur. Tenues autem cortinæ columnis per longitudinem & latitudinem cohærebant, velis ſimiles, vt nullus profanus introiret. At ſitus erat eiſmodi: In medio tabernaculum longum triginta cubitis, latum decem cum profunditate columnarum. Ab atrio autem tribus partibus, æquis interuallis diſtabat, hoc eſt, ab vtroque latere, & à parte poſteriore: interuallum autem erat viginti cubitorum. Contra veſtibus verò maius erat interuallum, id eſt,

est, quinquaginta cubitorum, & meritò quidem propter ingredientium multitudinem. Atque ità centum explebantur, cum viginti posterioris partis, & triginta tabernaculi, cum his ingressuum quinquaginta coniungerentur. Vestibula enim tabernaculi medium veluti terminum obtinebāt, cum quinquageni vtrinque essent tam ab Oriente, vbi erant introitus, quàm ab Occidente, vbi longitudo tabernaculi, & posterior ambitus.

Cap. 6.
Vestibulū
pulcherrimum.

Altare.

Arca.

Exod. 25.
Propitiatorium.

Cherubim

Cap. 7.
Antetemplum.
Thuribulū.

Candelabrum.

Mensa.

Idolū
Altare quod
sub dio est,
cur thysia-
sterium vo-
cetur.

Vera victi-
ma.

Sed aliud pulcherrimum maximumque vestibulum erat exaëdificatum in principio ingressus ad atrium per quatuor columnas, in quibus velum varium extendebatur, eodem pacto, ex eademque materia confectum, qua illa, quæ in atrio erant, constabant. Simul etiam aderant sacra vasa, arca, lucerna, mensa, thuribulum, altare. Atque altare quidem aëdificabatur sub dio, è regione ingressus tabernaculi, tanto distans interuallo, quāto sacerdotibus opus erat ad faciēda quotidiana sacrificia. Arca verò in loco abdito, quò adiri non poterat, intrā vela, magnificè intus & foris inaurata, cui quoddam veluti operculū imponebatur, quod in sacris libris dicitur propitiatorium. Huius longitudo latitudoque indicatur, sed nulla profunditas ad geometricæ superficiē similitudinem: quòd quidem naturali nota significat propitiā Dei potestatem: morali autem, propitiā rursus Dei mentem, quæ opinionem elatam ac tumidam modestiæ amore deprimere, scientiæque expurgare dignatur. Sed arca est legum receptaculum. in hac enim reponuntur oracula. Cæterum operculū illud, quòd propitiatoriū appellatur, est basis duorum alituum, qui patria quidem lingua dicuntur Cherubin, Græcè autem cognitio & scientia multa vocarentur. Hos autē, quoniam ex aduerso sese vicissim cōtuentur, quidam vtriusque hemispherij, tum illius, quòd est sub terra, tum eius quòd est supra terram, dicūt esse notas. volucres enim est vniuersum cælum. Ego verò dicerem significari duas antiquissimas & maximas Dei potestates, effectricem, & moderatricem. Quarū altera, effectrice nimirum, quæ constituit, & perfecit, & ornauit Vniuersum, appellatur Deus: moderatrice verò, quæ res factas perpetua iustitia gubernat, & regit, & tuetur, Dominus vocatur. Solus enim ipse, qui verè est, sine mendacio & effector est: quandoquidem ab eo res omnes habent, vt sint: & natura Rex, quoniam rebus procreatis nullus procreatore iustius imperat.

Iam in eo spatio, quòd inter quatuor & quinque columnas intercedebat, & Antetemplum vocari potest, duobusque velis vno intrinsecus, altero extrinsecus tegebatur, tria reliquæ ex vasis, quæ antè diximus, ità collocabātur, vt thuribulum locum medium obtineret: Significaret autem terram, & aquam, & quæ gratias agere debeamus pro ijs, quæ in vtraque genita sunt. Mediam enim mundi regionem hæc duo elementa sortita sunt. Candelabrum autem ad Austrum, per quòd indicatur lucenrium stellarum motus: sol enim, & luna, & reliquæ multum à septentrione distantes, australes conuersiones conficiunt. Quarè sex radij ex medio ducti candelabro, septenarium numerum reddunt: super omnibus autem lumina & lucernæ sunt septem, quæ septem illas stellas, à naturalibus Errantes huncupatas, indicāt. Sol enim in medio constitutus, quartum locum tenet, & tam superioribus, quàm inferioribus lucē affert, æquè accommodatum, vt musicum, planeque diuinum instrumentum. Mensa verò ad septentrionem locatur, vbi panis & sal. Boreas enim inde flat, qui ventorum omnium maximè ad gignendum conducit: & quoniam è cælo & terra fruges proueniunt. Siquidem & cælum demittit pluias, & terra pluiarum irrigationibus semina focunda reddit. Cæli autem & terræ ad sunt, vt dictum est, notæ: Cæli quidē, candelabrum: terræ verò, vndè sunt exhalationes, thuribulū, quòd ex re ipsa Græcè dicitur thymiamateriū. Altare itidē, quòd sub dio est, à Græcis idē thysiasterium vocatur, quòd seruet & custodiat sacrificia, quæ consumuntur. Significat autem non membra aut partes hostiarum, quæ igne confici consueverunt: sed propositum & voluntatem offerentis, cuius hostiæ, si ingratus iniustusque sit, iniuste sunt, & sacrificia execrabilia, & preces detestabiles, quæ prorsus abolentur. Etenim quandò videtur fieri, non peccatorum solutionem ac veniam impetrant, sed memoriam renouant: si pius & iustus, sacrificium firmum atque integrum manet, etiam si carnes consumantur: immò verò licet nullam adducat victimam. Nam vera victima, est animi Dei amantis pietas, cuius gratissima affectio immortalitate donatur, monumentisque notata apud Deum, cum sole & luna, atque vniuerso mundo permanet ad omnem æternitatem.

Vesti-

Vestimenta deinceps pulcherrimā maximeque variam texturam habentia, conficit artifex ei, qui futurus erat princeps sacerdotum. Erant autem duplicia, nempe tunica, & quod superhumeralē appellatur. Tunica forma simplicior erat, quippe quæ tota ex hyacintho constabat, præter infimas atque extremas oras, quæ malis Punicis aureis, & tintinnabulis, & textura florida distinguebantur. Superhumeralē verò, præclarissimum opus & artificiosissimum, perfectissima scientia fiebat ex generibus commemoratis, hyacintho, & purpura, & bysso, & coccino, auroque intertexto. Lamina enim in tenuissimos veluti crines diuidebatur, & cum reliquis filis contexebantur. Humeris autem summis preciosi lapides aptabantur, smaragdi duo lucidissimi, quibus duodecim præfectorum tribuum nomina, sena singulis, erant insculpta. Et super pectus alij lapides preciosi, coloribus differentes, sigillisque similes, & terni in ordines quatuor distributi, quibus id, quod Rationale dicitur, exornabatur. Rationale autem quadrangulum duplex efficiebatur, tanquam basis, ut duarum virtutum Declarationis & Veritatis imagines gereret. Totum verò duabus catenulis aureis superhumerali suspendebatur, ne decideret. At lamina aurea, in coronæ speciem efficta, quatuor nominis sculpturas continebat: quod quidem nomen nec audire, nec legere cuiquam omnino in sanctis licebat, nisi qui aures & linguam expurgatas habebat. Tetragrammaton, hoc est, literis quatuor comprehensum, illud appellat Theologus, ut fortasse sint primorum numerorum notæ, vnitatis, binarij, ternarij, & quaternarij. In quaternario enim omnia continentur, punctum, & linea, & superficies, & corpus, quæ sunt rerum omnium mensuræ: & qui sunt in musica concentus optimi, tum per quatuor in sesquitertia proportione, tum per quinque in sesquialtera, tum per omnia in duplo, tum per omnia in quadruplo. Verum & alias habet virtutes innumerabiles quaternarium, quarum plurimas in libro de numeris persecuti sumus. Cæterum mitra erat sub ipso, ne lamina caput attingeret. Cidarid item parata est, quam Reges in Oriente pro diademate gestare soliti sunt. Talis erat amictus summi Pontificis. Quid autem & totus, & singulæ partes significent, silentio prætereundū non est. Totus igitur, est imago & effigies mundi: partes, singularum mundi partium similitudinem præferunt.

Exordium autem est à tunica: quæ quidem vestis tota hyacinthina, aërem refert. Natura enim niger est aër, qualis est quodammodo & ipsa tunica. Aër ab ipsa, quæ post lunam est, regione ad terræ terminos usque passim diffunditur. Quapropter & tunica à pectore ad pedes usque per totum corpus diffusa est. Quod autem in eius fimbrijs sunt flores, & mala Punica, & crepitacula: Flores quidem indicant terram, ex qua florent, & pullulant omnia. Mala Punica, propter humorem designant aquam. Crepitacula verò, vtriusque concentum & harmoniam. Etenim nec terra sine aqua, nec aqua sine terræ materia ad gignendum est idonea: sed vtriusque coniunctio atque concretio est necessaria. Quinetiam locus ipse, testis est huiusce rei locupletissimus. Quemadmodum enim in extremis oris tunicæ sunt mala Punica, & flores, & tintinnabula: sic etiam aqua & terra, quarum notas illa præferunt, infimam in mundo regionem sortitæ sunt, vniuersique harmoniæ congruentes, certis temporū conuersionibus & conuenientibus tempestatibus, vires ostendunt suas. Trium igitur elementorum, ex quibus & in quibus omnia mortalia caducaque genera consistunt, aëris, aquæ, terræ significationem habere tunicam cum illis, quæ ex ipsa suspensæ pendent, demonstrauimus. Quemadmodum enim vna est tunica, sic & dicta elementa vnius generis sunt: quandoquidem omnia luna inferiora, mutationibus & inuersionibus sunt obnoxia. Et quemadmodum ex tunica pendent mala Punica & flores, sic ex aëre quodammodo pendet aqua & terra. Harum enim vehiculum est aër.

Superhumeralē verò cælum indicare, probabilibus vtentes coniecturis declarabimus. Primum quidem duo rotundi lapides ex smaragdo, significant, ut quidam putant, inter stellas diei noctisque principes solem & lunam: vel, ut quis ad veritatem propius accedens diceret, duo hemisphæria, quæ, ut ipsi lapides, & æqualia inter se sunt, tam illud quod infra terram est, quam illud, quod est supra terram: & neutrum illorum, ut luna, minuitur aut augetur. Hoc etiam visus ipse confirmat. Cæli nanque species smaragdo videtur similis. Necessariò autē in vtroque lapide sena insculpuntur nomina: quoniam & vtrunque hemisphærium in duas partes signiferum secans, sena recipit signa. Præterea duodecim lapides pectori apposti, coloribus inter se dissimiles, & quadrifariam in ternos distributi, quid aliud significant, quam signiferi

Cap. 8.
Vestes principis sacerdotum.
Tunica.
Superhumeralē.

Rationale.

Lamina aurea.

Nomē Dei tetragrammaton.

Quaternarij virtutes.

Mitra.
Cidarid.

Cap. 9.
Quid significet Tunica.

Flores.
Mala Punica.
Crepitacula.

Cap. 10.
Superhumeralē.

Duo smaragdi.

12. Nomina.

12. Gemmarum, coloribus inter se dissimiles.

Rationale. circulum: qui quatuor in partes, terna signa singulas continentes, diuisus, quatuor anni tempora conficit, ver, æstatem, autumnum. & hyemem? quatuor cōuersiones, quarum vnus cuiusque terminus terna signa agnoscit, solis motu ex certa & fixa, veræque diuina ratione numerorum? Quamobrẽm illi etiam aptantur, quod conuenienti nomine vocatur Rationale. præfinita enim constantique ratione conuersiones & anni horæ consistunt, & quod maximè mirandum est, opportuna commutatione statum suum indicant sempiternum. Benè etiam ac præclare quadrat, quòd duodecim lapides coloribus inter se discrepant, nec vllus alteri similis est, quandò singula quoque in signifero proprium quendam tum in aère, terra, aqua, ipsorumque affectionibus, tum in omnibus animalium plantarumque generibus colorem efficiunt. Nec ab re duplex est Rationale. Duplex enim est ratio, tum in vniuerso, tum in hominis natura. In vniuerso quidem altera incorporarũ exemplariumque formarum, ex quibus mundus intelligibilis compactus est, altera visibilium, quæ illarum imagines ac similitudines sunt, & ex quibus mundus hic sensibilis est confectus. In homine verò vna quidem intima, ex qua tanquam ex fonte altera fluens emanat. atque illa quidem in regione sua consistens, principatũ obtinet: hæc autem emittitur, & ad enunciandum, linguam & os, & reliqua omnia proposita habet vocis instrumenta.

Duæ in homine rationes.

Cap. 11. Figuram quadrangularem, dragularis, currationa si adiungatur.

Figuram Rationali quadrangularem adiunxit artifex, scitè admodum inueniens, & naturæ & hominis rationem quacunque incedere, nec vsquam concuti aut dimoueri. Quocircà duas etiam illi virtutes tribuit, Declarationẽ & Veritatem. Nam & naturæ ratio vera est, & cuncta declarat: & illius imitatrix humana ratio atque oratio, meritò debet ab omni mendacio prorsus abhorre, ac veritatis esse studiosissima. & inuidia nihil obtegere, aut obscurare, quorũ declaratio prodesse discuntibus queat. Duabus item rationibus, quæ in nobis singulis sunt, ei nimirum, quæ per orationem effertur, & illi, quæ intrinsecus manet, duas virtutes proprias, priori quidem in eloquendo, declarationem, alteri autem in cogitando, veritatem assignauit. Oportet enim, vt nihil falsi cogitatio suscipiat, & interpretatio nihil impediatur, quo minus omnia diligentissimè declarentur. Rationis autem honesta præclaraque grauitate explicantis nulla vtilitas est, nisi facta consequantur orationi consentanea. Quamobrẽm Humerali suspendit Rationale, nè laboretur: absurdum esse iudicans, si verba à factis seiuncta essent. Humerum enim, actionis effectioisque notam constituit. Quæ igitur per sacrum amictum significantur, hæc sunt.

Humerali cur adinctum Rationale.

Cap. 12. Cidarum.

Aurea lamina.

Mundus vniversus ex primitiuo habitu sacerdotali.

Cidarum verò loco diadematis imponit, indicans, Deo sacrificantẽ, quandiu quidem sacrificat, cūctis præstare: nec solum priuatis hominibus, verum etiam Regibus. Verum aurea lamina supraponitur, in qua literæ quatuor incisæ sunt, quibus eũ, Qui est, indicari tradunt, quoniam fieri nequeat, vt sine Dei inuocatione quicquam consistat. Ab eius enim bonitate, propitiæque potentia rerum omnium harmonia dependet. Sic exornatus sacerdotum princeps ad sacrificandum accedit, vt quandò supplicaturus, & hostias immolaturus ingreditur, simul cum ipso ingrediatur mundus vniuersus, cuius partium singularum similitudines secum affert: aëris quidem, tunicam: aquæ verò, malum Punicum: terræ, florem: ignis, coccinum: cæli, superhumeralis: duorum hemisphæriorum, duos in summis humeris smaragdos, senas sculpturas singulos continentes: signiferi, duodecim lapides ordinibus quatuor, singulis ternos comprehensos: rationis, vniuersum complectentis & gubernantis, Rationale. Necessarium enim erat, vt qui mundi parenti sacrificaret, ad peccatorum veniam, affluentemque rerum omnium abundantiam & copiam impetrãdam, aduocatum virtute perfectissimum filium adhiberet. Illud etiam fortassè præmonetur minister Dei, vt, si mundi opifice non potest, mundo saltem pro viribus continenter dignum se præbeat. Etenim cum eius imaginem induat, debet etiam animo statim illius exemplum gestare, & in mundi naturam quodammodo ex hominis natura sese conuertere, atque ita, si fas est dicere, (cur autem nefas sit, de veritate disserentem non mentiri?) exiguus mundus euadere.

Cap. 13. Vas æneum, siue labrum è speculis.

Extra vestibula, iuxta introitus erat vas æneum, quod artifex non ex rudi materia, vt fieri solet, conflauerat, sed ex vasis ad alium usum accuratè confectis, quæ studiosè promptèque obtulerat mulieres, de pietate cum viris contententes. Honestũ enim religionis certamen cum illis suscipere cogitauerant, & quoad fieri poterat, operam dare, nè in eo ab ipsis vincerentur. Specula igitur, quibus ad se comendas & ornandas vti crant solitæ, nullius mādato, sed sponte sua, & continentia, casteque colendi matri-

matrimonij studio, (quippè quæ honestissimas animi pulchritudinis primitias sacrauerant) obtulerunt. Hæc artifex cum accepisset, conflanda existimauit, & nihil ex ijs conficiendum, nisi labrum, quo sacerdotes, in sacrum templum ad constituta sacrificia facienda ingressuri, pedibus & manibus abluendis vterentur: eoque signo commoniti, animi innocentiam præstarent, vitamque purè honestis officijs & actionibus instituerent, nec per asperam, vel, vt veriùs dicam, inuiam vitiorum, sed planam & publicam virtutis viam incederent. Meminerit, inquit, qui abluendus est, specula huiusce vasis materiam fuisse, vt ipse quoquè mentem, atque animum suum tanquam in speculo contempletur, & si qua macula ex perturbatione rationi contraria apparuerit, quòd aut voluptate præter naturam inflatus efferatur, aut contrà dolore contractus deprimatur, aut meru à recta via declinans aberret, aut cupiditate ad ea, quæ non habet, appetenda incitetur & compellatur, eam abstergat ac deleat, veramque & germanam acquirat pulchritudinem. Corporis enim pulchritudo, quæ in apta membrorum compositione, & coloris quadam suauitate consistit, exiguum ad tempus floret: At animi forma, quæ in opinionum harmonia, virtutumque concentu sita est, non marcescit longitudine temporis: sed assiduè renouatur ac viget, resurgitque ornata colore veritatis, & consensu factorum cum dictis, dictorumque cum factis, & consiliorum cum vtriusque.

Inuia vitiorum via.

Pulchritudo corporis

Animi.

Cap. 14.

Verùm ei, qui exempla sacri tabernaculi didicerat, docueratque eos, qui mentis acie & naturæ bonitate præditi valebāt perspicere perfectionem operum, quæ templi constructi decori conuenientia fieri oportebat, sacerdotes idonei cooptandi, erudiendi que erāt, quonam modo victimas adduci atque immolari conueniret. Itaque fratrem ex omnibus optimum iudicauit, qui sacerdotum princeps crearetur, & filios eius sacerdotes constituit. Nec generis necessitudine adductus est, vt eis munus illud tribueret, sed religione & pietate, quibus illos insignes intuebatur. Id eo argumento perspicuè confirmari potest, quòd neutrum filiorum suorum (duos enim habebat) ei muneri præfecit, vtrunque necessariò cooptaturus, si quicquam in ea re propinquitati tribuisset. Constituit autem illos ex consensu totius populi, vt monebant oracula, inusitata ac noua quadam ratione, & digna quæ monumentis literarum commenderetur.

Aarō & filij eius sūt sacerdotes. Exod. 28.

Lauat eos primùm aqua fontis purissima & viua. Deindè sacra omnia induit vestimenta, fratri quidem tunicam & superhumerali, tanquam thoracem, opus maximè varium, & simulacrum Vniuersi. Fratris autem filijs amictus lineos, & cingulos, & feminalia. Cingulos quidem, vt amictuum defluentium constrictis sinibus, expediti promptique essent ad sacra ministranda. Feminalia verò, vt nullæ corporis partes, quæ honestè latent, aperirentur ascendentibus illis super altare, aut descendētibus, seduloque omnia, & cum celeritate peragentibus. Quod nisi propter incertos euentus, & assiduam in sacrificijs velocitatem, prouisum esset, eas denudassent, nec munditiam rebus sacris conuenientem seruare poruissent. Verùm cum eos induisset vestimentis, vnguentum odoratissimū vnguentarij arte confectum sumēs, ea primùm, quæ sub dio erant, altare & labrum, adpersit septiēs. Deindè tabernaculū, & singula vasa, arcam, & candelabrum, & thuribulum, & mensam, & libationis pocula, & phialas, & quæcunque sacrificijs sunt necessaria, aut vtilia. Postremò fratrem adduxit, & oleo multo vnxit caput eius. His sanctè confectis, vitulum & duos arietes adduci iubet. Vitulum quidem, vt immolaret pro venia peccatorum, ea re significans, nihil procreatum esse tam bonum, cui non vel ex eo, quòd genitū est, propensio ad peccandum insita sit: ideoque precibus & sacrificijs Deum illi placandum esse, nè ad vlciscendum concitetur. Arietum verò vnum in holocaustum, ad agendas gratias pro rerum omnium gubernatione, cuius pro congrua cuique portione participes, fructus percipimus ex elementis: ex terra quidem habitationem & cibum: ex aqua potum, abluitionem, & nauigationem: ex aère respirationē, & sensuum vsus, (omnium enim instrumentum est aër) & annua tempora: Ex igne vel quo vtimur, coquendi, calefaciendi que commoditates: vel cælesti splendorem, videndi que ea, quæ cerni possunt, facultatem. Alterum autem ad perfectionem castæ expurgationis eorum, qui sacrabantur, quem propriè consecrationis arietem appellauit. Eo nanque cæremoniæ consecrandis sacerdotibus & ministris Dei conuenientes fieri debebant. Huius sanguinem partim fudit in altaris circuitu, partim excepit phiala, eoque tres corporis partes iniiciendis sacerdotibus vnxit, summam aurem, summam manum, &

Cap. 15.

Cinguli.

Feminalia.

Vnguntur altare, labrum &c.

Itē Aaron.

Ex elementis quos fructus capiamus.

Leuit. 8.

summum pedem: dextra tamen hæc singula, vt indicaret, initiatum & verbis, & factis, & tota vitæ purum esse oportere. Auris enim verba, manus facta, pes totius vitæ progressum significat. Nam quod extremæ dextræque partes inunguntur, in his singulis cumulum & incrementum declarat. Dextrum enim & summum, felicitatis & finis sunt notæ, quod festinare & actiones omnes dirigere necessarium est, & quemadmodum in iaculando signum, sic vitæ propositum finem intueri.

Cap. 16.
Ibidem.

Cum igitur puro vnus victima, quæ consecratio appellata est, sanguine tres, quas diximus, sacerdotibus partes iam vnisset, rursùm ex eo, quod erat apud altare sumens, & ex omnibus constabat, & ex immolatis, & ex dicto vnguento, quod fecerant vnguentarij, miscensque oleum sanguini mixturæ, sacerdotibus & vestimentis ipsorum insperfit, volens eos non solum foris, & sub dio, verùm etiam in adytis esse participes sanctitatis. Siquidem & intus erant sacrificaturi. omnia autem intus oleo illita fuerant. Sed post priores victimas cum aliæ fuissent oblatæ, tum à sacerdotibus pro se, tum à senatu pro vniuersa multitudine, Moses in tabernaculum ingreditur, & fratrem secum adducit. Quæua erat, extremaque consecrationis dies. Septem enim prioribus diebus sacrificans, etiam fratris filios initiauerat. Ingressus igitur, vt bonus interpres, docilem domesticum erudiebat, qua ratione sacerdotum principè intus sacrificare oporteret. Deindè egressi ambo, extensis manibus ante caput, pura piæque mente preces populo conuenientes effundunt. Illis autem adhuc precantibus, res

Ignis cælitus lapsus absumit sacrificium.

accidit maximè admirabilis. Ex adytis enim siue particula purissimi ætheris, siue repentina flamma, aère naturali elementorum mutatione in ignem conuerso, statim exilijs, celerique impetu fertur ad altare, & quæ super ipso erant, cuncta consumit, vt nihil sine diuino consilio, quemadmodum puto, fieri constaret. Munus enim eximium par erat sanctis tribui, cuius quidem non homines ministri essent, sed purissimus naturæ ignis: nec ignis, qui apud nos in vsu est, vt potè cædibus innumerabilibus inquinatus, altare contingeret. Attingit enim non solum animalia rationis expertia, dum ad iniquam miseri ventris expletionem assantur, aut elixantur: verum etiam homines, qui per insidias interimuntur, non tres, aut quatuor, sed frequentes cœtus. Nam & magnæ iam classes coniectis iaculis ardentibus combustæ sunt, & totæ ciuitates deflagrauerunt: quæ funditus euersæ, in cineremque redactæ, ita deletæ sunt, vt ne vestigium quidem earum vllum relictum sit. Hac ego de causâ communem hunc nostrum ignem, vt contaminatū, à sacratissimo altari fuisse reiectum arbitror, æthereumque ignem è celo pluuisse, vt à sanctis prophana, & humana à diuinis distinguerentur. Decebat enim, vt sacrificijs incorruptior natura ignis tribueretur, quàm illa, qua vitæ vsui & commodis seruit.

Ignis ille alius fuit ab eo quo vtimur quotidiè.

Cap. 17.

Verùm cum multæ quotidie victima necessariò, præsertim diebus festis & celebribus, immolarentur, & priuatim pro singulis, & publicè pro vniuersis, vt innumera-biles & variæ in maximo populo religionique dedito causæ contingunt, maiore sacerdotum numero rebus sacris administrandis opus erat. Itaque noua insolitaque ratione delectus est institutus. Moses enim vnâ ex duodecim tribubus, quam optimam censuit, cooptauit, egregio & pio illius facinori tribuens id munus. Facinus autem fuit eiusmodi: Cum Moses in montem propinquum ascendisset, multosque dies priuatim versaretur cum Deo, illi qui natura instabiles erant, nacti ex absentia ipsius occasionem, & tanquam nullus adesset princeps, soluti ac liberi ad impietatem animos conuerterunt, obliuiscunturque pietatis erga Deum, imitati sunt Aegyptiorum figmenta. Aureum enim taurum fabricarunt, simulacrum animalis, quod in ea regione sacratissimum putabatur: & hostias impias immolarunt, & choros execrabiles constituerunt, cantusque cecinerunt, nihil à lamentationibus differentes: me-

Tribus Leuitica afficitur ad facrorum ministerium.

Bos Aegyptijs sacratissimus, ad oratur à Iudæis.

roque obruti, & duplici tum ex vino, tum ex insipientia ebrietate correpti sunt, atque integras noctes in lasciuis saltationibus consumentes, nullaque rerum futurarum sollicitudine affecti, in perniciosis voluptatibus versabantur. Iustitia enim in insidijs posita, se non intuentes cernebat, & quibus digni supplicij essent, considerabat. Sed cum frequentes cœtus celebrantium clamores assidui tam longè progredierentur, vt ad montis vsque verticem strepitus perueniret, percussus Moses, quidnam ageret, hæsitabat. Etenim, vt Dei simul & hominum studiosus, nec institutū cum Deo sermonem volebat omittere, (familiariter enim solus cum solo loquebatur) nec multitudinem negligere, quæ imperio destituta, sese flagitijs obstringebat. Tumultū enim agnoscebat, quippè qui ex incerta confusaque voce obscuras & incognitas alij animorum affectiones

nes

nes conijcere poterat, atque intelligere perturbationem illam ex vinolentia proficisci, cum satietas ex intemperantia orta esset, & ex satietate contumelia.

Cum igitur vtrinquè traheretur, & modò huc, modò illuc inclinaret, & dubius in ancipiti pendèret, oraculum audit eiusmodi: Vade celeriter, & hinc discede. Populus ad iniquitatem festinauit. Manufactum, taurique formam habentem, & à se conflatum deum, non Deum, adorant & colunt, omnium, quæ viderunt & audierunt, ad religionem pertinentium obliti. Commotus ergò, coactusque credere ijs, quæ videbantur incredibilia, vt internuncius & conciliator, non protinus discessit, sed prius pro populo supplex orauit Deum, vt peccatis eius ignosceret. Placato autem Deo, gaudens simul & dolens reuertebatur. Gaudebat enim, quòd ille propitius esset: dolebat autem & angebatur propter populi iniquitatem. In castrorum autem medio constitutus, repentinamque multitudinis defectionem admiratus, quæ tantam pietatem tanto mendacio commutasset, cum videret morbum non omnes inuasisse, sed quosdam esse sanos, & ab illo alienissimos, velletque cognoscere, qui perdit desperatique essent, & quos admissi facinoris pœniteret, edictum proponit, quo tanquam Lydio lapide mentes omnium explorarentur, vtrum à pietate starent, an contra. Si quis, inquit, Domini est, ad me veniat. Breue quidem edictum, sed magna illius vis. Significabat enim: Si quis nec manufacta, nec procreata, deos putat, sed vnum esse rerum omnium Deum, ad me accedat. Cum igitur alij Aegyptiaca superbia tumidi, imperium detrectarent, edictumque negligerent, alij fortasse supplicij metu non auderent accedere, veriti Moysi animadversionem, aut imperum multitudinis, quæ secum non consentientes semper oppugnat, ex omnibus tribubus vna illa, quæ dicitur Leui, promptum paratumque incitati animi ad pietatem studium pedum celeritate declarans, tanquam signo dato, accurrit. Hanc intuitus Moyses: Vtrum corporibus solum, inquit, an mentibus etiam sitis concitati, id statim res ipsa comprobabit. Vnusquisque vestrum educto gladio eos, qui millies morte digna commiserunt, quique relicto Deo vero, falsos sibi confinxerunt, rebusque caducis & procreatis immortalis & ingeniti nomen attribuerunt, licet propinqui amicive sint, interficiat, & solam bonorum virorum pietatem, amicitiam ac propinquitatem existimet. At illi cohortationem alacritate superantes, quippe qui abalienatis animis erant, ex quo viderant ipsos à legibus defecisse, ad tria millia eorum, quos paulò antè charissimos habebant, promiscuè trucidarunt. Iacentibus autem in medio foro cadaueribus, multitudo quidem misericordia commouebatur, sed presentes interficientium animos, ardentisque adhuc & ira plenos conspiciens, metu respuit. Moyses verò illorum virtute collaudata, præmium illis dignum & perpetuum tribuit. Decebat enim, vt qui pro Dei honore bellum susceperant voluntarium, sacerdotij munus ad eum excolendum obtinerent.

Ceterum quia non vnus erat sacratorum ordo, sed alijs quidem mandatum fuerat, vt supplicationibus & hostijs, cæterisque præessent sacrificijs, & vsque ad adyta accederent: alijs verò, quos ministros quidam appellat, nihil eiusmodi, sed vt templum tantummodo, & quæ in templo erant, die noctuque curarent & custodirent, quæ multis plerunque multorum malorum causa esse solet, inter eos exorta est de principatu contentio. Ministri enim in sacerdotes consurgentes, munus eorum sibi vendicare conabantur, idque, quoniam præstabant numero, facile successurum sperabant. Ac, nè viderentur rerum nouarum studio commoti, spontè rem ipsam tentare, sibi duodecim tribuum antiquissimam adiungunt, quam plerique è vulgo sequebantur, vt principatus dignitatem assequi possent. Coniurationem illam contra se fieri Moyses non ignorabat. Fratrem enim, oraculis adductus, sacerdotum principem creauerat. Obijciebatur autem, quòd ementus oracula, eum propter sanguinis coniunctionem & fraternam benevolentiam cooptrasset. Quamobrem dolens fidem suam tot argumentis approbatam, in dubium vocari, præsertim in rebus, quæ ad diuinum honorem spectarent, in quibus solis, etsi in alijs solitus esset mentiri, vera dicere oportuisset, (veritas enim Dei ministra est) sibi faciendum non putauit, vt cooptrationem à feritè factam fuisse comprobaret. Videbat enim vix fieri posse, vt de sententia, in qua obstinatè perstabant, oratione deducerentur: sed ad Deum supplex confugit atque orauit, vt manifestis indicijs declararet, nihil à se in eo cooptrando fraudis admissum esse.

Cap. 18.

Orat Moyses Deum, vt ignoscat populo peccatum suum.

At de prudentia iudicis israelici Moysi.

Tribus Leui percussit viri cultores.

Legendum est 23 millia hominum, vt habetur Exod. 32.

Cap. 19. Discreti ordines sacris ministrantium.

Eccè quid excogitet excelsa audacia ambitio.

Cap. 10.

Ille duodecim virgas pro numero tribuum sumi iubet, & aliorum, qui principes tribuum erant, nomina vndecim virgis inscribi, vni verò fratris sacerdotumque principis nomen, easque in templum vsque ad adyta inferri. Quod ille cum fecisset, euentum expectabat. Postridè autem oraculo admonitus, adstante vniuerso populo, ingreditur, & virgas profert, alias quidem tales omninò, quales illatæ fuerant: eam verò, in qua nomen fratris inscriptum erat, mirabiliter immutatam. Etenim, vt fœcunda planta, tota recens germinauerat, & onusta erat fructuum copia. Fructus autem erant amygdala, quæ diuersam à reliquis fructibus naturam habent. In ple-
risque enim, vt vua, olea, & malo, differunt semina ab eo quod comeditur. Nam quod comeditur, foris est: semen autem intus continetur. Amygdali verò & semen, & quod editur, idem est, cum vnâ vtrunque formam sortitum sit, vt vnum locum intimum duplici putamine, tanquam vallo, communitum, altero quidem profundo, altero autem nihil à ligno differente. Quo perfecta virtus indicatur. Quemadmodum enim in amygdalo idem est principium & finis: principium enim est semen, finis autem fructus: sic etiam in virtutibus sit, vt singulæ sint & principium, & finis: principium, quia non ex alia facultate, sed ex semetipsis proficiscuntur: finis, quoniam ad ipsas vita conuenienter naturæ instituta contendit. Ac vna quidem causa hæc est, qua tamen altera significantior traditur.

Cap. 21.

Amygdali putamen exterius, amarum est: quod autem interius, vt ligneum circumjicitur, austerum ac durum. At fructus in vtroque conclusus non faciliè eruitur. His animum, qui in virtutis studio se exercet, significat, eumque sic ad ipsam virtutem existimat incitandum. Labores enim prius subeundi sunt necessariò. Amarum autem, & resistens, atque asper est labor, qui bonum parit. Quare desidia atque inertia non est incumbendum. Nam qui labores fugit, bona fugit. Qui autem forti strenuoque animo aspera & difficilia subit ac sustinet, ad beatitudinem properat. Virtus enim cum mollibus, qui quotidianis & immensis delicijs animo & corpore effœminati corruptique sunt, non commoratur: sed ab ijs malè accepta vexataque, confurgit, vt ad principem rationem rectam confugiat. Quòd si vera dicenda sunt, augustissimus prudentia, temperantia, fortitudinis & iustitia chorus ad studiosos currit, qui que asperam ac duram viuendi rationem colunt, & continentiam ac tolerantiam amplectuntur cum frugalitate, & rerum paucarum desiderio. His enim regina omnium, quæ in nobis sunt, ratio valetudinem integram acquirit, & robur suum ac vires auget, grauemque corporis impetum & oppugnationem repellit, cui opitulatur & fauet ebrietas, edacitas, libido, aliaque inexpleriles cupiditates, quæ solertia inimicam obesitatem pariunt. Porrò quòd amygdalus arborum, verno tempore germinantium, prima florere, fructuum prouentus nuncia, postremaque folijs destitui, atque annuam prosperam senectutis viriditatem longissimè producere conseruareque dicitur, vtrunque tribum sacratissimam indicat, quæ vniuersi hominum generis prima, atque vltima florebit, quando diu quidem videbitur Deo, vernis conuersionibus vitam nostram similem reddere, sublato pernicioso pestilentique malorum fonte auaritia.

Cap. 22.

Imperator perfectissimus quibus instructus esse debeat.

Quoniam igitur perfectissimo Imperatori diximus adesse quatuor oportere, regnum, condendarum legum facultatem, sacerdotium, & prophetiam: vt legibus quidem, quæ agenda fugiendaue sint, præscribat: sacerdotio autem non humana solum, sed diuina etiam exequatur: prophetia verò prouideat, quæ humana ratione comprehendendi non possunt: & tribus partibus explicatis, Mosem optimum fuisse tum Regem, tum legislatorem, tum sacerdotem, ostendimus: reliquum est, vt præstantissimum etiam prophetam fuisse demonstremus. Etsi non ignoro, esse diuina responsa & oracula, quæcunque in sacris libris continentur: dicam tamen ea, quæ magis propria sunt: si prius illud exposuero, omnia diuina oracula vel ex Dei persona dici, interprete diuino propheta: vel per interrogationem & responsionem pronounciari, vel ex persona Moïsi efferri, à seipso vaticinantis. Prima igitur omninò sunt diuinarum virtutum indicia misericordiae beneficentiaque: quibus cum omnes homines, tum præcipue populum sui cultorem, ad virtutem & honestatem inuitat atque erudit, viamque ad bene beateque viuendum ducentem, fruit. Quæ autem secundo loco posita sunt, permixtam & communem vim habent. Interrogat enim propheta, de quibus dubitat: Deus autem respondet, ac docet. Vltima tribuuntur legislatori, cui Deus elargitur diuinandi potestatem, qua futura prænunciat.

nunciat. Prima prætereamus : maiora enim sunt, quàm vt ab vilo homine laudari possint, eorumque commendationem vix cælum ipsum, & terra, atque omnes naturæ partes capiunt. Quanquàm dicuntur etiam quasi per interpretem. Interpretatio verò & propheta differunt. De secundis autem statim dicam, & illis adiungam tertium genus, quo loquentis animus afflatus apparet, eoque potissimum & propriè nominatur propheta. Verùm, vt promissa persoluamus, sic exordien-

dum est :
 Quatuor sunt modi per interrogationem & responsonem oraculis assignati, qui mixtam habent potestatem. Nam & propheta afflatus interrogat, & pater vaticinatur, verba responsoque suggerens. Primum autem, quod non Mosem solum, omnium, qui vnquam fuerint, sanctissimum virum, sed quenuis aliquo modo pietatis studiosum commouisset atque irritasset, fuit homo quidam spurius, ex parentibus dissimilibus genitus, patre quidem Aegyptio, matre verò Iudæa : sed maternæ gentis neglectis moribus atque institutis, ad patris impietatem declinauit. Aegyptij ferè populorum omnium soli, cælo terram anteponunt. Etenim cum hanc diuinis honoribus dignam putent, illi nullum eximium munus tribuunt, tanquam oporteat regijs præcellisque sedibus abiectissimas atque infimas anteferre. In mundo enim cælum est regia : terra verò sordidum & humile domicilium. Hæc per se considerata, non videtur aspernanda : at si cum æthere comparetur, tantum ab eo differt, quantum à luce tenebræ, nox à die, caduca res ab æternis, à diuinis mortales. Cum igitur Agyptus, non, quemadmodum reliquæ regiones, imbris irrigetur, sed fluminis exundationibus quotannis oblimetur ac fecunda reddatur, fingunt Aegyptij diuinum esse Nilum, cælique æmulum, & de regione sua gloriantur. Nothus ergò ille cuiusdam ex genere sacro peritoque indignatus, atque iræ impotens, & falsæ religionis Aegyptiacæ studio concitatus, à terra in cælum impietatem contorsit, impioque & nefario atque inquinato animo & lingua, & omni vocis instrumento grauissima maledicta cõiecit in eum, cuius laudes non ab omnibus celebrari fas est, sed ab optimis tantum viris, qui initiati sint & expurgati. Incredibilem istius furorem & audaciam admiratus, & generoso quodam animi impetu concitatus Moses, manibus suis hominem suspendere cupiebat : sed veritus est, nè leuius de ipso supplicium sumeretur. Quanquàm quod tantæ impietati par supplicium ab homine possit excogitari ? Etenim si qui Deum non colit, is nec parentes, nec patriam, nec de se bene meritos colit : qui non modò non colit, sed audet eum inculcare, quoniam is vel immanissimo scelere non obstringetur ? Sed inculcare leuius est, quàm execrari. Vbi verò lingua petulans, & os effrenatum, cogitationibus impijs inseruiunt, nouum omninò ac nefarium facinus admittitur. Execratur quis aliquem deum, vocat ne alium deum ad execrationem confirmandam, an eundem deum contra semetipsum ? Procùl absint prophanæ atque impiæ cogitationes. Abluere expiareque oportet infelicem animum, qui voce illa coinquinatus est, cæco aurium sensu ministro adhibito. Nec lingua detestabile maledictum proferentis impedita fuit, nec aures eorum, qui erant audituri, oclusæ sunt : ita fortè iustitia prouidente, quæ nec excellentia bona, nec mala insignia celari permittit, vt virtus & vitium clarè pateant, meritaque illi præmia, huic supplicia tribuantur. Idcirco Moses illum in carcerem trudi, & vinculis adstringi iubet : Deum autem obsecrat, vt sensuum necessitatibus ignoscat, quibus qui de impio peregrinoque quæstionem habet, vt detestabile atque execrandum scelus deprehendat, videre cogitur, quæ adspicere nefas est, & intelligere, quæ audire non licet. Tum lapidibus obrui sceleratum imperauit, vt conuenienti nimirum supplicio afficeretur, qui cor durum lapideumque gestabat, punireturque ab omnibus, qui ex illa gente erant, quos rem grauiter tulisse, & inferendæ cædis cupidus animaduerteat. Solum autem eiusmodi supplicium poterat à tot hominum millibus irrogari.

Homine impio pestiferoque sublato, lex noua, quæ nunquam præscripta fuerat, lata est. Noua enim scelera nouis legibus reprimenda cohibendaque sunt. Itaque statim huiuscemodi edictum proponitur : Quicumque maledixerit Deo, peccati reus esto. At quicumque nomen Domini nominauerit, morte mulsetur. O

vir sapiētissime, qui solus synceram & solidam sapientiam assecutus es, grauius existimasti esse nominare, quàm maledicere, vt in eū, qui grauissimè peccasset, lenior esses ac mitior : illum verò, qui se leuiori peccato obstrinxisset, summo supplicio mortis afficeres ?

Cap. 23.
 Quatuor
 modi diu-
 norum ora-
 culorū per
 interroga-
 tionem &
 responso-
 nem.

Aegyptij
 quid terræ
 tribuant.

In Aegypto
 nunquam
 pluit.

Nothus qui-
 dam multa
 maledicta
 coniecit in
 Deum.

Blasphemia
 in Deum q̄
 sit immanis
 culpa.

Blasphemus
 lapidibus
 opprimitur.

Cap. 24.

Leuit. 24.

Eccē legis
 antiquæ se-
 veritatem.

afficeret? An edictum hoc non principem illum auctorem rerum omnium Deum significat, sed falsos gentium deos, à pictoribus statuarijsque confectos? statuis enim, & eiusmodi simulacris plenus est orbis terrarum: à maledictis etiam in hos, abstinere necessarium est, nè quis familiarium Mosis assuescat omnino Dei nomen negligere. Est enim augustissimum, maximeque venerandum. Si quis autem in hominum deorumque Dominum non dico maledicta congesserit, sed ausus fuerit temerè nomen ipsius appellare, capite plectatur. Neque enim filij, quibus parentum honor curæ est, nomina propria eorum, à quibus procreati sunt, licet mortales sint, usurpant: sed sua in eos pietate illa reticentes, naturæ vocabulis patres & matres appellant, quibus vocibus maxima illorum in se beneficia statim declarant. Ad hoc usque tempus impunè licuerit, sanctissimum ac diuinum nomen impetu linguæ in sermonibus protulisse.

Cap. 25.

Post rerum omnium conditoris honorem, in sacra die septima obseruanda se grauius gessit propheta. Nam eximium decus ipsius in cælo atque vniuerso orbe descriptum & obsignatum, acutioribus mentis oculis intuebatur. Reperiebat enim eam primum sine matre genitam, non à fœmina, sed à patre solo sine semine procreatam, & sine partu editam. Deindè videbat, eam non modò pulcherrimam, & sine matre, sed semper virginem: nec ex matre susceptam, nec matrem esse, nec ex corruptione, nec corruptum iri. Postremò diligenter considerans, animaduvertebat esse mundi natalem diem, celebrarique & à cælo, & à terra, gaudentibus & lætantibus absolutissimo illius concentu. His de causis Moses, omnibus in rebus magnus, æquum esse censuit, vt sacra Reipub. adscripti ciues, naturæ sequerentur instituta, & cum animi voluptate diem septimam celebrantes, abstinerent ab omni opere & negotio, quod vel ad quæstum, vel ad parandum victum pertineret: factisque inducijs, & laboribus ac sollicitudinibus intermissis, vacarent, non, vt quidam, iocis & ludis, aut mimorum saltatorumque spectaculis, quibus digladiantes immoriuntur, qui theatri studiosi sunt, mentemque natura reginam, principibus sensuum visui & auditui seruam efficiunt: sed philosophiæ, non quam Rhetores sophistæque tradunt, dum dicendi viuendique præcepta non aliter, ac res, quæ in foro venales sunt, vendunt, & philosophia contra philosophiam (ô tempora, ô mores) perpetuò abuti non

Septima dies, mundi natalis.

Sabbati ferriæ cur instituta.

Vera philosophia ex tribus contexta.

Quidam sceleratus ligna colligit in die Sabbati.

Templa quid sunt.

Num. 15. Pena in violatore diei Sabbati

erubescunt: sed veræ philosophiæ, quæ ex tribus in vnum redactis, & ad benè beatæque viuendum ducentibus contexta est, consilijs, verbis, & factis. Edictum hoc quidam aspernatus, cum etiam oracula illa personarent, quæ sine propheta Deus ipse de sacra die septima, voce (quod imprimis admirandum est) ad spectabili, & oculos magis, quam aures excitante, protulerat, ad colligenda ligna per media castra egressus est, cum omnes videret in tabernaculis quiescentes. Sed in ipso crimine depræhensus est: latere enim non potuit. Etenim cum extra castra in solitudinem progressi quidam essent, vt in loco purissimo & tranquillissimo precarentur, ligna gestantem conspicati, indignati que, ipsum interfecissent, nisi impetum iræ cohibuissent, nè viderentur, cum priuati homines essent, in aliquem, præsertim indicta causa, prius, quam ipsi magistratus, animaduertere, licet peccatum esset manifestum, nève illius, qui diem sacra violauerat, cedere quanuis iustissima se coinquinarent. Compræhensum igitur adducunt ad principem, cui sacerdotes assidebant, & vniuersus populus ad audiendum adstabat. Mos enim erat, & quoties dabatur occasio, & præcipue septima quaque die, vt antè diximus, ita philosophari, vt Princeps quidem ipse dissereret, & facienda dicendaque præciperet: populus autem audiendo proficeret, moribusque & vita melior euaderet. Patrium hoc philosophandi institutum nunc etiam retinent Iudæi, vt tempus illud in rerum naturæ scientia contemplationeque consumant. Quid enim aliud sunt templa per ciuitates constructa, nisi gymnasia prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, iustitiæ, pietatis, sanctitatis, omniumque virtutum, quibus diuina atque humana rectè administrantur? Tunc igitur sceleratus ille in carcerem truditur. Hæsitans autem Moses, quonam pacto puniendus esset, (sciebat enim mortem esse commercium, sed dubitabat, quod mortis genus conueniret) mentis arcano ad arcana tribunal accedit, & rogat eum, qui antequam audiat, intelligit omnia, quidnam decernendum sit. Ostendit ille & morte multandum hominem, & lapidatione id fieri debere: quandoquidem & is, quemadmodum prior, animum in surdum lapidè conuertisset, eo perpetrato, quo reliqua ferè omnia inueniuntur, quibus propter diei septimæ celebritatē est interdictum. Quid ita? Quia artes non

non solum sordide, sed alia quoque, atque inprimis illa, quae sunt quaestuose, quaeque ad victum parandum pertinent, aut per ignem, aut non sine igne tractantur. Quare diebus septimis igne accendi saepius verat, quod eo nulla sit potior causa, aut opus antiquius: atque illo quiescente verisimile sit, etiam reliqua singularim conquiescere. Ligna porro sunt ignis materia. Quamobrem qui ligna colligit, & qui ignem accendit, fraterna & affinia peccata committunt. Prior autem dupliciter peccat, quoniam & fert, cum indicta sit quies: & ea fert, quae sunt ignis artium authoris materia.

Quae igitur commemorauimus, impiorum supplicium complectentia, per inter-rogationem & responsum sanciantur. Sunt autem alia duo non eiusdem generis, sed diuersa: quorum vnum ad hereditatis successionem pertinet, alterum ad sacrificium, quod praeter tempus videtur fieri, de quo prius dicendum est. Acquinoctij vni principium Moyses in anno constituendo primum mensem ponit, non tempori magis, ut quidam, quam naturae in homines beneficijs primas tribuens. Tunc enim & fata fruges victui necessarias edunt, & pubescetes arbores concipiunt fructus, qui secundum sortiti locum, sero geniti dicuntur. Semper enim, quae natura non sunt valde necessaria, posteriora sunt ijs, quae magis necessaria sunt. Vehementer autem necessarium est triticum, & hordeum, & omnia ciborum genera, sine quibus vita traduci non possit. Oleum autem, & vinum, & arborum fructus non sunt necessarii: quando sine his ad longissimam usque senectutem, & multorum annorum spatium, homines viuunt. Ad quartumdecimum igitur huius mensis diem, cum luna suum orbem implente, futurum est plenilunium, Transitus, quod Chaldaica lingua Pascha dicitur, publica solennisque celebritas agitur, in qua priuati non adducunt hostias ad altare, ut eas immolent sacerdotes: sed legis mandato populus vniuersus sacrificat, cum suam vnusquisque victimam adducat atque immolet. Populus igitur gaudebat & letabatur, cum singuli sacerdotij munere fungerentur. Sed quidam ob recentem propinquorum obitum in luctu & squalore versabantur, duplicique moerore affecti erant, quod & domesticorum desiderio torquebantur, & sacrificij latitia atque honore se priuatos videbant: quia luctu, quo impediabantur, nondum absoluto, expurgari & expiari non poterant. Hi moerore tristitiaque pleni, ad principem accesserunt: & quae sibi acciderant, enarrarunt, hoc est, recentem domesticorum obitum & luctum, in quo versantes necessario, Transitus celebritatis & sacrificij non potuissent esse participes. Deinde rogabant, ne pateretur se deteriore esse condicione, quam ceteros, neve calamitatem, quae sibi ex propinquorum obitu contigisset, in criminis loco numerari, & pro misericordia supplicium afferre permitteret. Arbitrari enim se grauiora, quam ipsos defunctos, pati. Nam illis nullum esse sensum calamitatum: se vero viuentes visum iri, mortem sensu minimè carentem appetisse.

Hae audiens ille, nec orationem eorum absurdam, & excusationem, quod antea non sacrificassent, legitimam & commiseratione dignam esse cognoscebat, animo tamen ancipiti & tanquam in trutina pendenti, quod altera ex parte misericordia & iustitia premeret: ex altera, lex Transitus celebritatis, qua primi mensis quartadecima dies ad sacrificandum praescribebatur, vrgeret: dubitans, vtrum negaret, an concederet, quod postulabant, obsecrat Deum, ut iudicet, atque oraculo sententiam ferat. Audiens ergo respondit, non solum ad ea, quae contigerant, sed quae in posterum erant euentura, si qui vel eisdem, vel alijs etiam causis impediti, simul cum ipso populo sacrificare non possent. Quae vero fuerint ipsa responsa, declarandum est. Naturalis, inquit, luctus in propinquorum obitu necessarius est, nec adscribendus est crimini. Quamdiu igitur luctus erit in mora, a sacris muris arceto, quos non solum a voluntaria, verum etiam ab omni labe, quae praeter sententiam euenerit, expiare oportet. At ubi dies luctus expleti fuerint, ad parem sacrificiorum honorem admittantur, ne defunctorum numerum viuentes augeant. Eant igitur posteriores quartadecima die mensis secundi, eodemque modo atque eadem lege, qua priores, sacrificent. Idem etiam concedatur illis, qui non luctu, sed longa peregrinatione prohibiti, simul cum vniuerso populo sacra facere non potuerunt. Quae enim peregrinantur, aut alijs in locis habitant, non peccant, ut aequo & pari honore priuari debeant, praesertim cum vna regio totam gentem non capiat praemultitudine, & multis in locis coloniae fuerint constituta.

Haecenus de illis, qui legitimas ob causas impediti, cum Transitus sacrificia

Exod. 37.

Cap. 26.

Martium
mensem cur
Moses pri-
mum posue-
rit.Pascha, tras-
itum sonat.

Num. 9.

Cap. 27.

Ibidem.

Peregrinan-
tes, & suos
lugentes
mortuos,
differe po-
terant suum
Pascha in
mensum se-
quentem.

Cap. 28.

vna

- vnà cum populo celebrare nequiverint, licet serò, necessariò tamen studuerunt officio prætermissò satisfacere. Nunc extremum illud, quod ad hæreditatum successione spectat, aggredior: est autè mixtum hoc quoque, & ex interrogatione responsioneque constat. Erat quidam nomine Salphaat, vir probus & ex tribu minimè obscura. Hic filium nullum, filias quinque genuerat: quæ post obitum patris dubitantes, se bonis paternis spoliatum iri, quòd hæreditas ad mares tantummodò perueniret, verecundè, quemadmodum virgines decet, non vt diuitias venarentur, sed vt patris nomen & dignitatem conseruarent, ad Principem accedunt: & Pater, inquit, noster defunctus est, qui in nulla fuit illarum seditionum, in quibus contigit innumerabiles interire. Vitam priuatam & quietam egit: nisi fortè crimini vertendum est illi, quòd filium marem nullum procreauit. Nos certè ab illo genitæ sumus: quæ tametsi parente videmur orbata, patrem tamen reuerà te, Princeps, habebimus. Princeps enim legitimus, subditis suis coniunctior est pater, quàm ille ipse, qui genuit. Virginum ille prudentiam, & pietatem earum erga patrem admiratus, se tamen à respondendo sustinuit, quoniam cogitabat hæreditates à viris adeundas, quippè qui militiæ & bellorum, quæ gessissent, præmium essent accepturi. Naturam autem, quæ mulieribus eiusmodi certaminum immunitatem dedisset, eorundem itèr præmia non elargiri. Quamobrè cum mens eius dubia & anceps, merito diuersas in partes distraheretur, quæstionem ipsam ad Deum retulit, quem solum controuersias non falsis nec erratibus iudicij distinguere, & pro veritate iustitiæque dirimere non ignorabat. Ipse verò rerum omnium effector, mundi que pater, qui terram, & cælum, & aquam, & aërem, atque omnia ex his concreta continet & moderatur, qui deorum & hominum Dominus est, virginibus orbis respondere non recusauit. Respondens autem, plus, quàm à iudice postulare tur, tribuit ipse benignus & clemens, qui beneficentia potestateque sua cuncta prorsus impleuit. Virgines enim collaudauit. (ò Domine, quis laudes efferet tuas? quo ore, qua lingua, quo vocis instrumento, qua animi parte præstantissima? Astrorum ne chorus eas pro dignitate celebrabit? cælum ne vniuersum vocem emittens, tuarum virtutum partem vllam poterit explicare?) Rectè, inquit, locutæ sunt filiæ Salphaat. Hæc laus testimonio Dei comprobata, quanta sit, quis non videt?
- Num. 27. Datur virginibus istis possessio inter cognatos patris sui.
- Cap. 29. Adeste nunc, homines superbi, qui rebus secundis elati, supra naturam ceruicem tollitis, & supercilium contrahitis, apud quos sceminarum viduitas risus est, misericordia malum, & quòd miserabilis est, pupillarum solitudo deluditur. Videte eos, qui humiles calamitosique iudicantur, non negligi aut despici à Deo, cuius imperij pars despectissima, sunt omnia regna orbis terrarum. Totus enim ambitus terræ, operum ipsius infimum est: & necessariò tandè respiciete. Atramen cum postulata virginum laudasset, nec sine munere dimisit, nec parem cum viris propugnatoribus honorem habuit. His enim hæreditates, vt laboribus eorum digna præmia tribuit: illis verò non præmium, sed gratiam & benignitatem impertiuit. Quod ex ipsius verbis intelligitur apertissimè, cum dicit, donum & munus, non autem merces & præmium. Hæc enim accipientium, illa sunt largientium propria. Caterum cum ad ea, quæ rogauerant virgines, respondisset, communem de hæreditatum successione legem tulit, filios primùm vocans ad hæreditatem. Quòd si filij desint, filias: quibus ait hæreditatem adiungi, vt ornamentum extrinsecus, non vt propriam possessionem. Quod enim adiungitur, cum eo, quòd ornatur, nullam habet necessitudinis coniunctionem, sed ab illo seiunctum & alienum est. Tertio loco post filias, fratres vocat. Patruos ordine quartos constituit. Ex quo significat, parentes quoque filiorum hæredes esse. Stultum enim esset, existimare eum, qui filij fratris hæreditatem tribuit fratri patris propter necessitudinem, quam habet ille cum patre, à successione patrem ipsum excludere. Verùm quoniam naturæ lege filij parentibus succedunt, non contra, quòd infaustum erat, reticuit, nè pater & mater ex acerbo liberorum obitu viderentur non consolabilem dolorem percipere: tacitè autem ipsos vocauit, dum patruos vocat, vt vtrunque complecteretur, nè vel contra decus fieret, vel bona ad aliorum manus peruenirent. Quinto loco vocat eos qui genere proximi sunt, quorum primis semper hæreditatem adiudicat. Hæc de oraculis, quæ mixta sunt, necessariò percurramus: nunc ea, quæ per prophetam afflatum edita sunt, explicabimus. Sic enim me facturum promisi.
- Cap. 30. Idem Mofi diuini afflatus, & populo felicitatis initium fuit. Etenim cum plurima homi-

hominum millia ex Aegypto ad Syriae ciuitates in coloniam deduceret, iamque & viri & foeminae, inuia longaque solitudine superata, ad mare, quod rubrum appellant, peruenissent, in magnis difficultatibus versabantur, cum nec traicere possent ob nauium inopiam, nec per eandem viam regredi tutum existimarent. Grauius ad haec malum afflictis addebatur. Nam Aegyptiorum Rex egressus, cum non cōtemnenda equitum & peditum manu properè sequebatur, vt exitum, quem manifestis oraculis adductus concesserat, vlcisceretur. Inconstans enim improborum hominum voluntas, tanquam in trutina collocata, paruo occasionum momento in contraria declinat. Inter hostes igitur & mare conclusi, de salute sua irā desperabant, vt alij fatius esse ducerent, manibus hostium interfici, alij mortem obire voluntariam mālent, quam hostibus ludibrio esse. itaque se in mare deicere cogitabant, & oneribus quibusdam comportatis in litore confidebant, vt simul ac hostes appropinquantibus adspexissent, desilientes celerius in profundum demergerentur. Sic igitur difficultate necessitatis exterriti, torquebantur. Sed propheta cernens, praestupore populum vniuersum, vt piscium iactum congregatum, non amplius apud se consistens, sed numine correptus, vaticinatur in hunc modum: Timor quidem necessarius, & terror propinquus, atque ingens periculum est. Ex aduerso enim immensum pelagus, nulla ad fugiendum via, nulla nauium copia: à tergo insidia, & hostium acies celerrimè persequentium. Quoniā te vertas? quò te subducas? omnia vndique repente irruunt: terra, mare, homines, elementa naturae. Vos tamen confidite, nec animos despondete, nec deterremini, sed inuictum à Deo auxilium expectate: spontè iam aderit: ex occulto, quemadmodum sapius experti estis, pro vobis pugnabit. Cerno manum, quae vobis opitulatura est, aduersariorum ceruicibus laqueos iniicientem. Detrahit eos in mare: instar plumbi collabuntur in profundum. Vos quidem illos viuentes animaduertitis: ego verò iam mortuos perspicio. Haec ille spem omnem superantia vaticinabatur: Ipsi verò re ipsa vaticinij veritatem experti sunt. Nam quae fabulis videbantur magis incredibilia, diuina potentia cōtigerunt. Maris confractio, vtriusque sectionis disunctio, vndarum per totum profundum ad partem fractam confirmatio, vt magnifica via sectio esset pro muro validissimo. His enim congelatis, sublime patebat iter multitudini, tutò per mare, non secus ac per siccam semitam & solum lapideum, incedēti. Arena enim exiccata, in naturam solidam coaluerat, cum hostes velocissimè persequentes, ad propriū exitium festinarent. Extremum agmen, tanquam auriga, nubes dirigebat, in qua diuina quaedam erat facies, ignis splendorem emittens. Pelagi fluctus, qui compressi seiunctique fuerant, refluebant, partibus non amplius exiccatis, sed colliquefcentibus: ex quo repentina exundatio, & hostium interitus, quos muri iam congelati corruentes, & maris aestus, in ipsam viam tanquam in vallem delati, obruerunt.

Inconstans
malorū ho-
minum vo-
luntas.
Exod. 14.

Vaticina-
tur Moses
suo populo
Aegyptiorū
interitum.

Aegyptij
submergun-
tur in mari.

Erant indicium exitij cadauera supernatantia, quae maris superficiem constrauerāt, & vehemens procella, quae aeruatim illa in aduersum litus eiecit. Spectaculum necessarium populo conseruato, qui non modò periculum euaserat, sed etiam videbat aduersarios, non humana, sed diuina vi grauius punitos, quam vlla ratione dici queat. Quamobrēm Deilaudes, à quo tantum beneficium acceperant, iurè celebrantes, ei gratias egerunt. Moses enim populo in duos choros distributo, vni, qui ex viris constabat, ipse dux erat: alteri autem, qui ex mulieribus, sororem praefecit, vt patrem & rati beneficij authorem collaudarent, mutuis harmonijs concinentes, cum & animi, & voces ipsae conuenirent: animi, quoniam ad eandem gratiarum actionem tendebant: voces, quoniam ex grauiissimo & acutissimo sono constabant. Virorum enim vox grauis, foeminarum acuta. Quapropter si rectè componantur, suauissimus ex illis & iucundissimus cantus efficitur. Tot autem hominum millia rebus incredibilibus & admirandis, quas commemorauimus, adducta sunt, vt idem sentirent atque concinerent. Latrabatur enim Moses, & perspecto multitudinis gaudio, voluptatem cohibere non poterat. Itaque canticum inchoauit, chori autem audita retinebant. Hoc est principium & exordium prophetiae Mosi, per afflatum numinis editae.

Cap. 31.

Exod. 15.

Canit Isra-
el Deo lau-
des, pro suis
beneficijs.

Deinde vaticinatus est de primo & maximè necessario cibo, quem terra nō edidit, sterilis nimirum & infœcunda: sed caelum demisit, non semel, sed annis quadraginta quotidie summo manè, fructum aethereum, minutissimo rori persimilem. Hunc Moses intuitus colligi iubet, & Deum obtestatus, ait, Eos, qui diuinam benignitatem in rebus fidè superantibus experti essent, ipsi Deo credere oportere. Quare cibaria haec,

Cap. 32.

Exod. 16.

stricto gladio per medium exercitum ruat: nec alienos solum, sed amicos & sanguine coniunctissimos passim interficiat, & facinus hoc pro veritate diuinoque honore susceptum, pro quibus pugnare & decertare leuissimum est labor, sanctissimum putet. At illi cum clamore * tria hominum millia statim interficiunt, inprimisque illos, qui fuerant impietatis authores. Nec solum defensi sunt, quod scelus non attigisset: sed etiam optimorum generosissimorum numero adscripti, munus rebus a se gestis dignum, nempe sacerdotium, acceperunt. Aequum enim erat, eos religionis custodes efficere, qui pro religione pugnant, se fortissimè gesserant.

Hæc dicere oraculum adhuc admirabilius, de quo prius etiam verba feci, cum loquerer de prophetæ sacerdotij principatu, quod, cum ab ipso item numine afflato pronunciatum fuisset, non longo post tempore, sed confestim euentu confirmatum fuit. Eorum, qui templi res tuentur & curant, duo sunt ordines: Vnus sacerdotum, qui præstantior est: alter ministrorum, qui est inferior. Erant autem eo tempore tres sacerdotes: ministrorum verò multa millia. Hi, quod numero multitudineque præstarent, elati sacerdotum paucitatem aspernabantur, eaque se se duplici peccato obstringebant. Nam & dignitate superiores deprimebant, & extollebant inferiores, ut si subditi inuaderent principes, ob confusionem ordinis populo charissimi. Tum facta conspiratione, contra prophetam vociferabantur, quod cognatione propinquitateque adductus, fratri, fratrisque filijs sacerdotium tribuisset, & eorum cooperationem eminentius esset, tanquam diuina prouidentia non esset constituta, ut ipse loquebatur. Hæc ille periniquo animo ferens, magnoque dolore affectus, licet mitissimus esset & mansuetissimus, tamen ob sceleratorum odium iustissima ira sic exarsit, ut supplicaret Deo, ut ipsorum sacrificium auerteret: non quod impiorum sacrificia iustissimus iudex esset suscipiturus, sed quod etiam Deum amantis animus, quantum ad se attinet, non tacet, sed sollicitus est, ne impijs res prosperè cedant, sed eos semper sua frustretur spes. Adhuc igitur ardens, legitimaque indignatione accensus, numine afflatur, & in prophetam conuersus, vaticinatur ad hunc modum:

Gratis & periculosa defectio est incredulis, quos solos non verba, sed facta erudunt. Isti vapulantes, me non esse ementitum intelligent, quando discunt intelligere noluerunt. Exitus ipsorum è vita, planum hoc faciet. Nam si morte solita naturali peribunt, ego sum ementitus oracula: sin noua atque insolita morte auferentur, me vera dixisse constabit. Profundissimam terræ dehiscens voraginem cerno, frequentesque cognationes pereunt, & familias, que sibi dignitatis successionem arrogant, detractas & absorptas, viuosque homines in tartara descendentes. Vbi tacuit, terra motu concussa dehiscit, in ea potissimum parte, in qua impiorum erant tabernacula, quæ protinus è medio sublata sunt. Partes enim terræ, quæ secesserant, re perfecta, quam obrè disuncta fuerant, rursus coniuncta sunt. Ducentos autem & quinquaginta defectiois authores fulmina immissa statim omnes sustulerunt, nulla parte cadaverum relicta, que possent affici sepultura. Insignis hæc & celebris suppliciorum successio, & magnitudo, prophetæ religionem declarauit, comprobante Deo veritatem ipsius, qua in pronuncianis oraculis utebatur. Nec illud consideratione indignum est, quod terra & cælum, præcipua mundi partes, supplicia sceleratis intulerunt. Scelus enim ipsorum in terra radices egerat, & in sublime sic efferebatur, ut ad cælum usque conscenderet. Quamobrè ab utroque elemento sic vindicatum est, ut terra quidem patefacta atque dehiscens, eos, ut grauias sibi tunc pondera, corripere atque absorberet: cælum autem nouo ignis imbre demisso, nefarios combureret, in nihilumque redigeret. Idem verò, & absorptis à terra, & à fulmine deletis, exitus fuit. Neutri enim vllum vestigium reliquerunt. Illi enim terra obruti sunt, hiati ad exaquadum solum concludente: Hi fulminum igne deleti penitus, atque consumpti.

Ceterum cum hinc in cælum esset migraturus, relictaque vita mortali, immortalitatem adepturus, euocatus à patre, qui ipsum à se ex duobus, corpore nimirum animoque compactum, in naturam vnã redacturus erat, totumque, prorsus in mentem, ut solem, lucidissimam translaturus, tunc afflatus numine, non iam in vniuersum toti populo vaticinari videbatur, sed vnicuique tribui singulatim, quæ tum ipsis, tum posteris erant euentura. Quæ partim iam contigerunt, partim expectantur. Quapropter ex ijs, quæ facta sunt, futurorum fides confirmatur. Eos enim, qui & paterno, & materno præsertim genere, & consilijs, & vitæ institutis, & alijs rebus innumerabilibus differebant, ita deuinxit & conciliauit, ut tanquam vnius hereditatis diuisio, ratio-

* Viginti tria millia interficiuntur eorum qui fuerunt idolatriæ authores. Exo. 32.

Cap. 35.

Ministrorum templi apud Hebræos duplex ordo. Num. 16.

Murmur ministrorum templi aduersus Moysen.

Cap. 36.

Vaticinium Moysi de iudicio Chore cum 250. ministris.

Num. 16.

Cap. 37.

Non tunc migravit Moyses in cælum, sed cum Christo migraturus erat. Deut. 33.

Moriturus
Moses sin-
gulis tribu-
bus auentu-
ra pronunciat

nibus oraculisque conueniens inueniretur. Admiranda quidem sunt hæc, sed admirabilius multo extremū illud sacrarum literarum, quod totius legislationis est, velut caput in animali. Iam enim sese colligens, & tanquam è carceribus cursum dirigēs, in cælū euolaturus, numine afflarur, & de se, viuēs adhuc, vaticinatur vti defuncto, quod mortuus esset, cum nondū esset mortuus, quod sepultus nullo præsentē, non mortalibus nimirū manibus, sed immortalibus potestatibus, quod non in Maiorum sepulcro conditus, nempe monumentū præstantius consecutus, à nullo mortaliū perspēctum: quod integrum mensē populus ipsum lachrymans defleuerit, proprium communemque luctum ostendens ob perpetuam eius tum in singulos, tum in vniuersos beneuolentiam & studium. Moysis & Regis & legislatoris, & sacerdotum principis, & prophetæ talem fuisse tum vitam, tum obitum, sacrarum literarum monumenta commemorant.

MARTYRIVM S. MARCELLI, QVI APVD
CABILONEM PRO CHRISTO PEREMPTVS EST. HA-
betur in antiquis MS. codicibus, & vetustissima Martyrologia consen-
tiunt. Stylum passim nonnihil correximus.

4. Septēbris

Seuitia in
Christianos

Matth. 10.

Marcellus
hospitem
suū repræ-
hendit, &
ad Christi
conuertit.

Obiurgat
Priscū Præ-
fidē, & con-
uiuas eius
ob suā ido-
latriam.

V M sub Antonino Imperatore per omnes prouincias & ciuitates aduersum Christianos impiæ persecutionis edita pendērent, ea prouinciarū præfecti & iudices non tam obtemperandi studio, quàm veræ religionis odio, tanta contentione exequi videbantur, vt vbiuis locorum vltra humanam crudelitatem in Christianorum sanguinē beluina quadā immanitate sæuirent. Per id tempus Lugduni vehementer persecutionis feruebat rabies, vt cum ex populi sæuientis arbitrio vterque sexus & omnis ætas atque conditio raperetur ad pœnam, quinquaginta viri sacræ religionis cultui dediti, diuersis suppliciorum generibus excrucianti, iussu præsidis in ergastulis detinerentur. E quibus primarij fuere beatissimi Marcellus & Valerianus, qui patefacto diuinitus carcere, vt habet doctrina Evangelica, ad aliam ciuitatem clam aufugerunt. Quod quidem diuina prouidentia ita factum nemo ambigit, vt ad illa loca properarent, vbi erant pro Christo passuri: & gentiles ab illis ad Dominum conuertendi, exemplis martyrij eorum corroborarentur. Porro cum sic persecutionis turbinem declinarent, non mente, sed flumine: non fide, sed itinere separati sunt. Valerianus enim Augustudunum petijt, Marcellus Sequanæ territorium: vt vtriusque ripæ accolæ ad verum Dei cultum diuinis sermonibus conuerterent: vt non solum proprii sanguinis effusione, sed etiam multorum ad Christianam religionem traductione, de diabolo triumpharent.

Cumque sanctus Marcellus latendi studio viâ occulti itineris conficeret, Dominus noster Iesus Christus confessorem suum diutius latere passus non est. Quidam enim Lationus abimprouisò eum hospitio accepit, qui statuâ Martis equestrem, Mercurij etiam & Mineræ simulacra, ex quodam metallo fabrefacta, in ipso vestibulo collocata, peculiari cultu prosequabatur. Cuius prophanæ superstitionis errorem cum sanctus Dei non sine multo animi dolore vidisset, admonet hospitem, vt ab hac miserabili superstitione discedat: asserens, saxa sensu carētia non posse cuiquam opitulari, sed illos aut brutis pecudibus comparandos, aut non multum à taxis distare, qui deos crederent, quos humana manus ad dæmonum similitudinem estinxisset. Ea obiurgatio tantam apud Lationum vim habuisse fertur, vt breui tempore tota eius domus, contempto errore, ad fidem Christi conuersa sit. Cum autem non irritò labore aliquādiu illic Marcellus hæsisset, audit feruere locis omnibus persecutionis procellam. Itaque relicta vrbe Cabilonensi, Argentomagēsis aggeris vicum petit, vbi in Priscum Præsidem, solenni epularum apparatu, profana sacrificia numinibus suis immolātem incurrit, & ab illo hospitalitatis studio ad conuiuium inuitatur. Sed sanctus Dei martyr ab illis epulis abhorrens, conuiuas obiurgandos potius censuit, quàm vitandos. Ea verò repræhensione vt Christianum se esse declarauit, omnium ea sententia fuit, nouis enim supplicijs excruciadum, & ad arboris ramos naturā diffusos, toro corpore duris restibus alligandum, atque ita vi adductis ramis, & postea laxatis, mēbris omnibus discer-